

336

A PÉCSI EGYETEM

*

SZÉKFOGLALÓ

DR. BÉKEFI REMIG

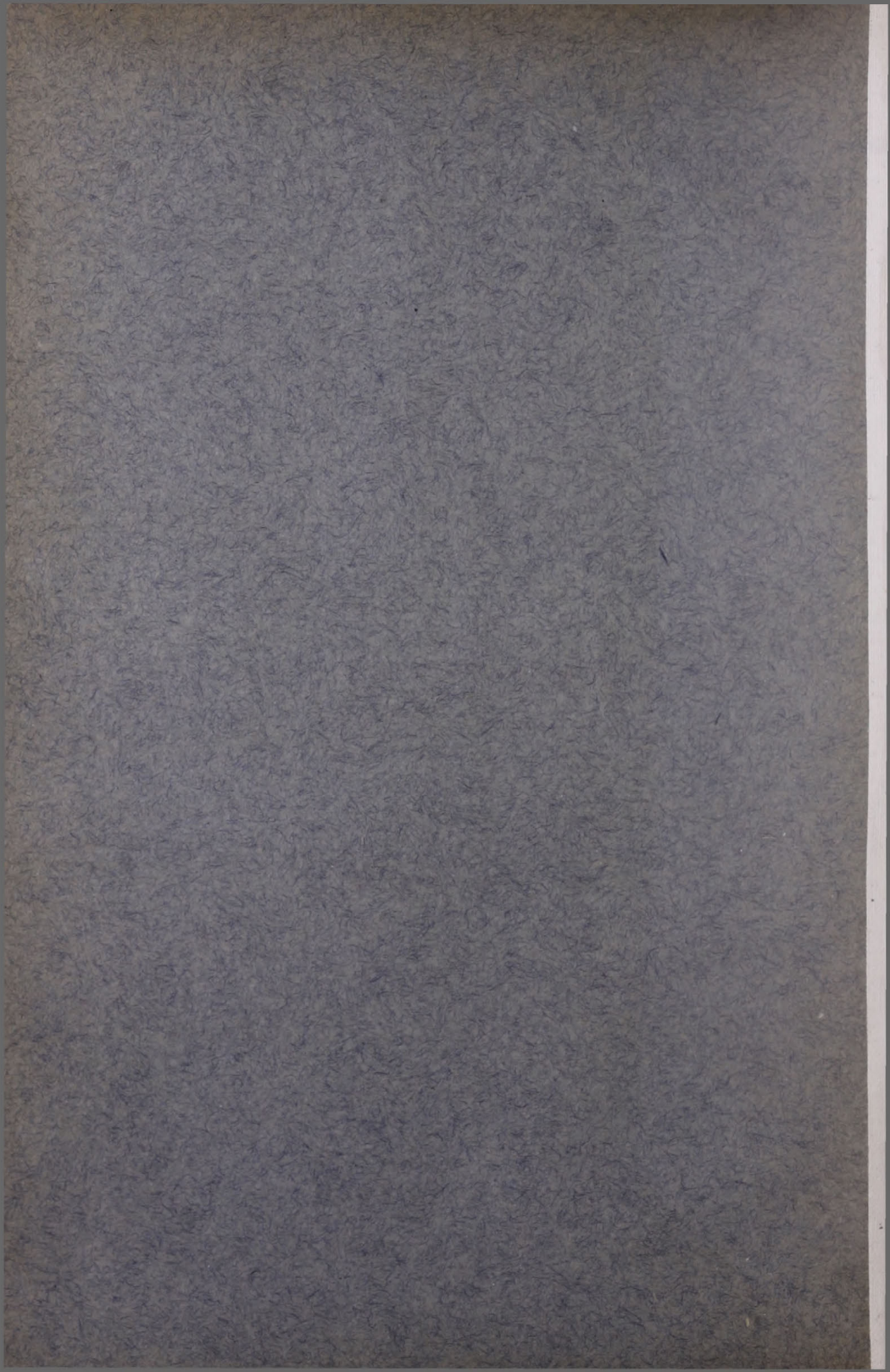
RENDES TAGTÓL.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.
1909.

ÁRA 3 KORONA.

A PÉCSI EGYETEM

★

SZÉKFOGLALÓ

DR. BÉKEFI REMIG

RENDES TAGTÓL.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1909. évi
február 8-iki ülésén.)

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1909.

232610

MAGYAR AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

Tekintetes Akadémia!

1896-ban, magyar hazánk ezeréves fennállásának évfordulóján választott a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjai sorába. Rá tizenkét évre, 1908-ban meg rendes tagjai közé emelt. E nagyfokú kitüntetésben eddigi tudományos munkálkodásom igazolását látom. S midőn ezért a megválasztatásomért a legbensőbb köszönetemet fejezem ki, ígérem, hogy életemet ezután is a tudomány szolgálatára szentelem.

Most pedig, kötelességemhez híven, „*A pécsi egyetem*” címmel megtartom rendes tagi székfoglalómat.

ELSŐ FEJEZET.

A pécsi egyetem alapítása.

A pécsi egyetem oklevelei hazánkban elvesztek. — Az egyetemek alapformái. — Németországnak 1348-ig nincs egyeteme. — A prágai, bécsi, krakkói és pécsi egyetem alapításának oka. — A pécsi egyetem megalakulása.

Nemzetünk kiművelésében az egyetemeknek kiváló részök van. Életök művelődésünk történetének legbeszédesebb fejezete. A történetíró vizsgálódó figyelmét, a történeti fejlődés szempontjából, különösen a *legelső magyar egyetem, a pécsi studium generale* kelti föl. De míg a szomszéd Prága, Krakkó és Bécs egyetemének még legrégibb anyakönyvei és statutumai is megmaradtak: addig a mi pécsi egyetemünkről eddig csak tizenegy kiadott oklevelet ismertünk; s ezeket is egytől-egyig a római vatikáni levéltár őrizte meg. A pécsi egyetemnek tehát magyar földön eredeti okleveles nyoma nincs. Ez a jelenség a magyar történetírót lehangolja ugyan, de kötelességül rója rá, hogy tovább kutasson, gyűjtse az anyagot, vizsgálja a kérdést az európai alakulás és művelődés magasabb szempontjából, állapítsa meg a történeti tényeket, küszöböljön ki minden olyan mozzanatot, a mi az igazság keretén kívül esik, s így illeszse be a pécsi egyetemet a magyar művelődés keretébe.

A középkori egyetemeknek, a legszigorúbb elemzés szerint, két typusa van: a párisi és a bolognai.¹ Amaz alapformája a francia-, angol- és németországi egyházi mesteregyetemeknek (universitas magistrorum); emez meg Olaszországban és a Pyre-

¹ *Denifle*: Die Universitäten des Mittelalters. I. 760.

naei félszigeten a tanulók egyetemeinek (universitas scolarium) szolgált mintául.

Nagyon feltűnő jelenség, hogy míg Francia-, Olasz- és Angolországban, továbbá a Pyrenaei félsziget államaiban a XII. század végétől kezdve sorra keletkeznek egyetemek, — Németországnak, a nagytekintélyű császári hatalom emez előkelő otthonának a XIV. század közepéig nincs egyeteme. E tényt az nem magyarázza meg, hogy Németország fiai a nyugati részekből a francia, a délelekből meg az olasz egyetemeket közel érték, s ezért nem volt szüksége Németországnak egyetemre. Elfogadhatóbb és mélyebbre ható ok után kell tehát kutatnunk. Egy tekintet Németország akkori térképére. s a kérdés megvilágosodik előttünk. Németország szét volt tördelve s számtalan apró államra tagolódott. Nagyobb területi egységek csak a keleti részen, a Luxemburgok és a Habsburgok alatt kezdenek kialakulni. Az első németországi egyetem 1348-ban tényleg itt, Prágában jött létre, IV. Károly alapításában. A mit tehát a nyugat- és déleuropai művelődés által megtermékenyített Nyugat- és Dél-Németország nem tudott megszűlni, megteremtette a császárságig emelkedő tekintélyes cseh király.

IV. Károly császár széles látókörrel és gazdag tapasztalattal jutott trónra. Mint cseh király saját családja és országa hatalmának biztosításán kívül Csehország államjogának és alkotmányának megállapítását s anyagi és szellemi kifejesztését tűzte ki célul. Ennek legerősebb biztosítékát az egyetemben ismerte föl; hiszen népével együtt nagyon érezte azt a sok hátrányt, melyet az egyetemeknek Csehországtól való messzesége okozott.¹ Már mint ifjú megfordult Párisban. Az itteni egyetemi élet a maga mozgalmával és törekvéseivel nagy hatással volt rá.² Bizonyára ennek eredménye az az elhatározása, hogy a prágai egyetemet a párisi mintájára szervezzék.³

¹ Monumenta Historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis II. 223—224.

² E. Werunsky: Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit. I. 11—14., 24—30.

³ Beneš de Weitmil p. 350: „Volens, ut studium Pragense ad modum et consuetudinem studii Parisiensis, in quo olim ipse rex in puerilibus consti-

Tizenhat év mult el a prágai egyetem megalapítása óta, midőn arról értesülünk, hogy Nagy Kázmér lengyel király 1364-ben Krakóban, IV. Rudolf osztrák herceg 1365-ben Bécsben, Nagy Lajos magyar király meg 1367-ben Pécssett egyetemet alapít.

Az egyetem-alapításnak ez a gyors egymásutánja az első pillanatra feltűnik; s magától felvetődik a kérdés: *Mi lehet ennek az oka? s nincs-e e tények között összefüggés?*

Míg a Luxemburgok és Wittelsbachok a császári koronáért versengtek, Ausztria uraiban, a Habsburgokban a német birodalomtól való függetlenülés gondolata érlelődött meg. Ez a törekvés igazában IV. Rudolf osztrák hercegben testesült meg.¹ Nem gátolta e szándékában az sem, hogy IV. Károly császárnak a veje volt. Az önállósulás egyik fő eszközét a szellemi függetlenségben látta. Hogy tehát országának fiait a prágai egyetemtől elvágja, de meg hogy birodalmában szellemi közepontot teremtsen és családjának tekintélyét növelje, 1365 márcz. 12-én megalapította a bécsi egyetemet, melynek hallgatósága négy nemzetre (natio) — osztrák, szász, cseh és *magyar* — oszlott.² IV. Rudolf osztrák herceg azonban pár hónap mulva, 1365 július 27-én meghalt, s ezáltal a bécsi egyetem tényleges kialakulása egyelőre függőben maradt; s így az a pécsi egyetem keletkezésére is legfőllebb csak létrejövése révén volt hatással.

Lengyelország önállóságát és területi épségét a XIV. század első felében a cseh királyság és a német lovagrend veszélyeztette. E két hatalommal szemben nagyon kiélesedett a kérdés, midőn Lokietek Ulászló lengyel király 1333-ban meghalt. Utóda, Nagy Kázmér (1333—1370) erős feladatok megoldására hivatott

tutus annis studuerat, in omnibus et per omnia dirigeretur et regetur". (*Fr. Palacky*: Geschichte von Böhmen II/2. 300.) — Nem szabad azonban feledni, hogy a kiváltságok megállapításánál IV. Károly a *párisi és bolognai* egyetemet vette zsinórmértékül: "... quod privilegia, immunitates et libertates omnes, quibus tam in Parisiensi, quam Bononiensi studiis doctores et scholares auctoritate regia uti et gaudere sunt soliti ..." (Monum. Hist. Universit. Car.-Ferd. Pragensis II. 224.)

¹ *Huber Alfonz*: Ausztria története II. 220. — *Jos. Aschbach*: Geschichte der Wiener Universität I. 10—12.

² *Kink*: Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien II. 1—24., 33.

ember. Nem a harcz, hanem a béke híve. Megnyugtatóására szolgált, hogy királyságának függetlenségét a római szent birodalomtól már tényleg elismerték.¹ A csehekkel és a német lovagrenddel szemben meg országa jogait a visegrádi congressus biztosította, sőgora, Róbert Károly magyar király közremunkálásával. Magyar- és Lengyelország már akkor közeli viszonyba jutott egymáshoz, midőn Róbert Károly Erzsébetet, Lokietek Ulászló leányát feleségül vette. De még bensőbb lett e kapcsolat 1339-ben, a mint a lengyelek a magyar király fiát, Lajos herceget trónörökösüknek elismerték.² Magyar- és Lengyelország sorsa ezóta vagy félszázadon át párhuzamosan halad s egyik a másikat magyarázza.

Nagy Kázmér népe szellemi kiművelésére nagy súlyt fektetett. Sőgoránál, a magyar Anjouk udvarában a déleuropai fény és ízlés tárult eléje. 1356-ban pedig IV. Károlyt Prágában látogatta meg. Ekkor megismerte a szellemi életnek itt új keletű otthonát, az egyetemet. Tudta, hogy Lengyelország az egyetemektől távol esik. Miért is a lengyel egyetemi hallgatók, midőn külföldi egyetemekre mennek, útközben sokat szenvednek, nem egyszer fogságba kerülnek, sőt még az életök is rámegy. Ezért, de meg a szomszéd schismaticusok³ részéről fenyegető veszély elhárításáért s országa önállóságának és királyi hatalmának biztosítása és kifelé érvényesítése, továbbá nemzete szellemi életének emelése végett ő is akart országa részére egyetemet alapítani. Már 1361-ben e tervének keresztülvitelében találjuk. Kapóra jött, hogy 1362-ben a tudós benedekrendi egyetemi tanár, V. Orbán jutott a pápai székre. Ő nagy barátja volt a tudománynak, s különösen az egyetemeknek.⁴ Szívesen látta, hogy Nagy Kázmér lengyel király 1364 május 12-én a krakkói egyetemet megalapította; miért is őt már ez évi szeptember 13-án értesítette alapítása helybenhagyásáról. Kázmér

¹ *Helmolt*: Weltgeschichte V. 475.

² *Pór Antal*: Az Anjouk kora 231. (*Szilágyi S.*: A magyar nemzet története III.)

³ Codex dipl. universitatis stud. gen. Cracov I. 4., 6.

⁴ *Cas. Morawski*: Histoire de l'Université de Cracovie Moyen Age et Renaissance (Traduction de P. Rongier). Paris et Cracovie. 1900. Vol. I. 9—14., 22—24., 26—27., 31—33.

király a krakkói egyetemet a *bolognai és páduai mintájára szervezte*.¹

A Luxemburgok, Habsburgok és Piastok nemes versenyéből nem maradhattak ki az Anjouk sem. A Róbert Károly által kezdeményezett családi politika szálait egyes kezekkel szőtte tovább Nagy Lajos. Királyi családja tekintélyének s országa hatalmának biztosításáért és növeléseért hevülő lelkét nem hagyhatta hidegen az a tény, hogy Prága 1348-ban, Krakkó 1364-ben, Bécs meg 1365-ben egyetemet kapott. S midőn látta, hogy a bécsi egyetemen szervezett négy nemzet (natio) egyikét magyarnak nevezték el, — erkölcsi kötelességül várt rá, hogy saját országában, magyar földön egyetemet alapítson. Ezt a nagy feladatot Nagy Lajos *1367-ben oldotta meg a pécsi, vagyis az első magyar egyetem alapításával*.

Nagy Lajos király — az akkori szokás szerint — a tervezett pécsi egyetem alapítólevelét helybenhagyás végett megküldötte V. Orbán pápának. A szentszék a pápa elnöklete alatt tárgyalta a kérdést. V. Orbán pápa 1367 szept. 1-én helybenhagyta a pécsi egyetem alapítását és erről szept. 2-án Nagy Lajos királyt is értesítette. Nagy Lajos király — úgymond a pápa — nemcsak Magyarország, hanem a szomszédos területek javára, Pécssett, a mely jelesebb és különösen alkalmas és megfelelő hely, az apostoli szék hozzájárulásával egyetemet akar alapítani a megengedett facultásokkal, hogy ott a hit terjedjen, az egyszerűek kitanuljanak, az ítélet igazságossága fenmaradjon s az emberek esze és értelme fejlődjék. A felsorolt dolgokat, meg azt a hitbeli tisztaságot is figyelmesen mérlegelvén, melylyel Magyarország királyai és lakói a multban és a jelenben a római anyaszentegyházhoz fűződnek, hő vágyunk az, hogy az ország a tudományok ajándékaival gyarapodjék és termékenységevel megtermékenyüljön, s így olyan férfiakat szüljön, a kik a tanács érettségével jeleskednek, az erény ékességével tündökölnek és különböző tudományszakok alap-

¹ „... quemlibet in suis iuribus, privilegiis, libertatibus et statutis et consuetudinibus omnibus aliis, que in Studiis generalibus, videlicet *Bononiensi et Padvano tenentur et observantur*, conservare, defensare ac tueri“ (Codex Dipl. Universitatis Studii generalis Cracoviensis I. 1., 6—7., 8—9.).

elveiben jártasak; s legyen az országnak kútforrása, a melynek bőségéből mindazok meríthessenek, a kik a tudományok okirataiba kívánnak belemerülni. Gondos vizsgálódás után níndez s különösen azt, hogy Pécs városa — az értesítés szerint — az ország többi városai között a tudomány magvainak szaporítására és üdvös sarjainak növelésére különösen alkalmasnak és megfelelőnek ígérkezik, megfontolván s nemcsak Magyarország és Pécs városa, hanem a szomszédos országok lakóinak javára és előhaladására atyai érzülettel törekedvén s Nagy Lajos király kérelme előtt meghajolván: testvéreink tanácsára *elhatározzuk és rendeljük, hogy Pécs városában legyen és örök időnkig fönmaradjon az egyetem (studium generale) a kánon- és római jogi, úgyszintén más megengedett facultással, leszámítva a theologiait.*¹

E szerint tehát Pécssett felállították az egyházi és római jogi facultást. Továbbá kétségkívül szervezték a philosophiai facultást is, mert ez bevezetésül és alapul szolgált a többi facultáshoz. Az orvosi facultás felállítását legfőllebb csak gyanítjuk. A theologiai facultás felállítását V. Orbán pápa nem engedélyezte.

Azt, a ki a pécsi egyetemen a tanítás jogát (licentia docendi), vagyis a doctoratust avagy magisterséget meg akarja szerezni, a megfelelő facultas doctorai avagy mesterei a pécsi püspöknek, — ennek nem létében a pécsi káptalani helytartónak (vicarius) bemutatják. A püspök vagy a jelzett esetben a káptalani helytartó az illető facultásnak tényleg előadó doctorait vagy magistereit egybehívja, hogy a jelöltet az egyetemi általános szokás szerint megvizsgálják. Ha a jelölt a vizsgálaton megállja a helyét, a facultások különbözősége szerint doctori vagy magisteri czímmel ruházzák föl és így megkapja a tanítás jogát. Az ily doctorok és magisterek, minden további vizsgálat kizárásával, nemcsak a pécsi, hanem bármelyik egyetemen is taníthatnak, s ebben őket semmi egyetemi kiváltság sem akadályozhatja meg.²

E kiváltság mellett a pápák más alakban is megengedték

¹ Koller: Historia Episcop. Quinque-Ecclesiensis III. 96—100.

² Koller: Historia Episcop. Quinque-Eccles. III. 98—100.

a doctorrá avatást. V. Orbán pápa értesülése szerint, Pál szebeni prépost az egyházjogban annyira jártas, hogy a doctori címre érdemes. S mivel Pál prépost ezt a tisztességet a pápánál kérelmezte, V. Orbán 1369. ápr. 2-án meghagyja Cato bácsi prépostnak, gondosan vizsgálja meg Pál prépost tudományát s ha ez a mértéket megüti, a szokásos ünnepiesség megtartásával, avassa őt doctorrá; s ebben a pécsi egyetemnek ellenkező kiváltsága nem szolgál akadályul.¹

¹ Függelék V. sz. okl.

MÁSODIK

A prágai, krakkói, bécsi és pécsi egyetevetésének

A pécsi egyetem teljes megvilágítása végett szembe állí-
pápai ok-

Avignon, 1347. január 26.

*VI. Kelemen pápa helyben-
hagyja a prágai egyetem ala-
pítását.*

Clemens episcopus servus
servorum Dei. Ad perpetuam
rei memoriam. In suprema
dignitatis apostolice specula,
quamquam insufficientibus me-
ritis, divine dispensationis mu-
nere constituti, ad universas
fidelium regiones, eorumque
profectus et commoda, tan-
quam universalis Dominici gre-
gis pastor, commisse nobis
speculationis aciem, quantum
nobis ex alto permittitur, exten-
dentes, fidelibus ipsis ad que-
renda literarum studia, per que
divini nominis, sueque catho-

Avignon, 1364. szeptember. 1.

*V. Orbán pápa helybenhagyja
a krakkói egyetem alapítását.*

Urbanus episcopus servus
servorum Dei. Ad perpetuam
rei memoriam. In suprema di-
gnitatis apostolice specula, licet
immeriti, disponente Domino
constituti, ad universas fidelium
regiones eorumque profectus et
commoda, tanquam universalis
Dominici gregis pastor, com-
misse nobis speculationis
aciem, quantum nobis ex alto
permittitur, extendentes, fide-
libus ipsis ad querenda literarum
studia, per que divini nominis
sueque fidei catholice cultus
protenditur, iustitia colitur, tam

FEJEZET.

met megerősítő pápai oklevelek egybe- tanulságai.

tom a prágai, krakkói, bécsi és pécsi egyetemet megerősítő
leveleket.

Avignon, 1365. június 18.

*V. Orbán pápa helybenhagyja
a bécsi egyetem alapítását.*

Viterbó, 1367. szeptember 1.

*V. Orbán pápa helybenhagyja
a pécsi egyetem alapítását.*

Urbanus episcopus servus
servorum Dei. Ad perpetuam
rei memoriam. In supreme¹
dignitatis apostolice specula,
licet immeriti, disponente Do-
mino constituti, ad universas
fidelium regiones eorumque
profectus et commoda, tan-
quam universalis gregis domi-
nici pastor, commisse nobis
speculationis aciem, quantum
nobis ex alto permittitur, ex-
tendentes, fidelibus ipsis ad
querenda literarum studia, per

Urbanus episcopus servus
servorum Dei. Ad perpetuam
rei memoriam. In supreme¹
dignitatis apostolice specula,
licet immeriti, disponente Do-
mino constituti, ad universas
fidelium regiones, eorum pro-
fectus et commoda, tamquam
universalis gregis Dominici pa-
stor, commisse nobis specula-
tionis aciem, quanto² nobis ex
alto permittitur, extendentes,
fidelibus ipsis ad querenda lit-
terarum studia, per que divini
nominis sueque fidei catholice
cultus protenditur, iustitia coli-

¹ Helyesen „suprema“.

¹ Helyesen : „suprema“.

² Helyesen : „quantum“.

lice fidei cultus protenditur, iustitia colitur, tam publica, quam privata res geritur utiliter, omnisque prosperitas humane conditionis augetur, gratiosos libenter favores impendimus et opportune commoditatis auxilia impartimur. Nuper siquidem pro parte carissimi in Christo filii nostri Caroli, regis Romanorum illustris, nobis exposito, *quod in hereditario regno suo Boemie, multisque aliis eidem regno finitimis regionibus atque terris, generale studium, quod in illis partibus summe foret expediens, non habetur; quodque metropolitana Pragensis civitas, in ipsius regni medio, locoque saluberrimo sita, et a diversarum partium gentibus frequentata, ac in vicinalibus aliisque vite necessariis copiosa, ad huiusmodi generale erigendum, cum particulare dudum in ea fuerit studium, accommoda multum existeret*: nos considerantes eximiam devotionis et fidei puritatem, quam tam ipse Carolus et predecessores sui, Boemie reges, quam eiusdem regni incole ad sanctam Romanam ecclesiam gessisse, ac ipsi, Carolus rex, et incole gerere dinoscuntur, ferventi desiderio ducimur, ut regnum ipsum, quod divina bonitas multitudine populi, re-

publica, quam privata res utiliter geritur, omnisque prosperitas humane conditionis augetur, libenter favores gratiosos impendimus et opportune commoditatis auxilia liberaliter impertimur. Cum itaque sicut nuper pro parte carissimi in Christo filii nostri Casimiri regis Polonie illustris nobis fuit expositum, *civitas sua Cracoviensis, que in regno suo Polonie consistit et insignior est aliis civitatibus dicti regni, a studiis generalibus nimium distare noscatur, et propterea iurisperitorum et literatarum personarum copia in eodem regno minime habeatur, multique ex clericis nobiles dicti regni cundo ad studia generalia huiusmodi capti, alii vero in captivitate detenti, morti traditi fuerint*: nos premissa ac etiam eximiam fidei puritatem, quam tam ipse rex et progenitores sui, Polonie reges, quam eiusdem regni incole ad sanctam Romanam ecclesiam gessisse, prout ipse rex et incole gerere dinoscuntur, attente considerantes, ferventi desiderio ducimur, quod regnum ipsum scientiarum muneribus ampliatur, fiatque literarum fertilitate foecundum, ut viros producat consilii maturitate conspicuos, virtutum

que divini nominis sueque fidei catholice cultus protenditur, iustitia colitur, tam publica, quam privata res geritur utiliter, omnisque prosperitas humane conditionis augetur, libenter favores gratiosos impendimus et oportune commoditatis auxilia liberaliter impertimur. Cum itaque sicut nuper pro parte dilecti filii nobilis viri Rudolphi ducis Austrie fuit propositum in consistorio coram nobis, *ipse dux non solum ad utilitatem et prosperitatem huiusmodi rei publice et incolarum ducatus sui Austrie, sed etiam aliarum partium vicinarum laudabiliter intendens, in villa sua Viennensi, Pataviensis diocesis, in ducatu predicto consistente, tanquam insigniori et magis ad hoc accomoda et idonea, plurimum desideret fieri et ordinari per sedem apostolicam studium generale in qualibet licita facultate, ut ibidem fides ipsa dilatetur, erudiantur simplices, equitas servetur, iudicii crescat ratio et intellectus hominum augeatur.* Nos premissa ac etiam eximiam fidei et devotionis sinceritatem, quam tam ipse dux, quam progenitores sui, duces Austrie ad sanctam Romanam ecclesiam gesserunt, prout ipse dux gerere

tur, tam publica, quam privata res geritur utiliter, omnisque prosperitas humane conditionis augetur, libenter favores gratiosos impendimus et oportune commoditatis auxilia liberaliter impertimur. Cum itaque, sicut nuper pro parte carissimi in Christo filii nostri Lodovici regis Hungarie illustris fuit propositum in consistorio coram nobis, *ipse rex non solum ad utilitatem et prosperitatem huiusmodi reipublice et incolarum regni sui Ungarie, sed etiam aliarum partium vicinarum laudabiliter intendens, in civitate Quinque-Ecclesiensi in regno predicto consistente, tanquam insigniori et magis ad hoc accomoda et idonea, plurimum desideret fieri et ordinari per sedem apostolicam studium generale in qualibet licita facultate, ut ibidem fides ipsa dilatetur, erudiantur simplices, equitas servetur, iudicii crescat ratio et intellectus huiusmodi¹ augeatur.* Nos premissa ac etiam eximiam fidei puritatem, quam tam ipse rex et progenitores sui, Ungarie reges, quam eiusdem regni incole ad sanctam Romanam ecclesiam gessisse, prout ipse rex et incole gerere dignoscuntur, attente considerantes, ferventi desiderio ducimur, quod regnum ipsum scientiarum muneribus amplietur, fiatque litterarum fertilitate fecundum, ut viros producat consilii maturitate conspicuos, virtutum redi-

¹ Helyesen : „hominum“.

rumque copia predotavit, fiat literarum fertilitate fecundum, ac in eo, quemadmodum auri et argenti fore dinoscitur, sic scientiarum prevalentium sit minera: ut viros producat consilii maturitate conspicuos, virtutum redimitos ornatibus ac diversarum facultatum dogmatibus eruditos; sitque ibi fons irriguus, de cuius plenitudine hauriant universi literalibus cupientes imbui documentis. His igitur omnibus et presertim amoenitatibus civitatis prefate diligenti examinatione pensatis, ad huiusmodi universale non solum premissorum eiusdem regni et regionum circum adiacentium incolarum, sed etiam aliorum, qui de diversis mundi partibus ad eandem confluent civitatem, commodum et profectum paternis affectibus anhelantes, dicti regis supplicationibus inclinati, de fratrum nostrorum consilio, apostolica auctoritate statuimus: ut in dicta civitate Pragensi perpetuis futuris temporibus generale studium vigeat in qualibet licita facultate; et quod legentes et studentes ibidem omnibus privilegiis, libertatibus ac immunitatibus concessis doctoribus, legentibus et studentibus, commemorantibus in studio generali gaudeant et utantur; quodque

redimitos ornatibus, ac diversarum facultatum dogmatibus eruditos, sitque ibi scientiarum fons irriguus, de cuius plenitudine hauriant universi literarum cupientes imbui documentis. His igitur omnibus et presertim idoneitate dicte civitatis, que ad multiplicanda doctrine semina et germina salutaria producenda magis congrua et commoda inter alias civitates dicti regni fore dicitur, diligenti examinatione pensatis, *ad obviandum damnis et periculis verisimiliter proventuris ex distantia studiorum huiusmodi incolis dicti regni volentibus acquirere scientie margaretham*, et non solum ad ipsorum, sed etiam aliarum regionum circumiacentium incolarum commodum et profectum paternis affectibus anhelantes, dicti regis in hac parte supplicationibus inclinati, de fratrum nostrorum consilio, autoritate apostolica statuimus et etiam ordinamus: ut in dicta civitate Cracoviensi de cetero sit studium generale, illudque perpetuis temporibus inibi vigeat, tam in iuris canonici et civilis, quam alia qualibet licita, preterquam in theologia, facultate; et quod legentes et studentes ibidem omnibus privilegiis, libertatibus

dinoscitur, attente considerantes, ferventi desiderio ducimur, quod ducatus et villa predicti scientiarum muneribus ampli-entur, ut viros producant consilii maturitate conspicuos, virtutum redimitos ornatibus, ac diversarum facultatum dogmatibus eruditos, sitque ibi scientiarum fons irriguus, de cuius plenitudine hauriant universi litterarum cupientes imbui documentis. His igitur omnibus et presertim idoneitate dicte ville, que ad multiplicanda doctrine semina et germina salutaria producenda magis congrua et accomoda inter alias villas ducatus predicti fore dicitur, diligenti examinatione pensatis, non solum ad ipsorum ducatus et ville, sed etiam regionum circumiacentium incolarum commodum et profectum paternis affectibus anelantes, dicti ducis in hac parte supplicationibus inclinati, de fratrum nostrorum consilio auctoritate apostolica statuimus et etiam ordinamus, ut in dicta villa de cetero sit studium generale illudque perpetuis temporibus inibi vigeat tam in iuris canonici et civilis, quam alia qualibet licita, preterquam theologica, facultate; et quod legentes et studentes ibidem omnibus privilegiis, libertatibus

mitos ornatibus, ac diversarum facultatum dogmatibus eruditos, sitque illi¹ scientiarum fons originis,² de cuius plenitudine hauriant universi litterarum cupientes imbui documentis. His igitur omnibus et presertim idoneitate dicte civitatis, que ad multiplicanda doctrine semina et germina salutaria producenda magis accomoda et idonea inter alias civitates dicti regni fore dicitur, diligenti examinatione pensatis, non solum ad ipsorum regni et civitatis, sed etiam regionum circumiacentium incolarum commodum et profectum paternis affectibus anelantes, dicti regis in hac parte supplicationibus inclinati, de fratrum nostrorum consilio statuimus ac etiam ordinamus, ut in dicta civitate Quinqueecclesiensi de cetero sit studium generale, ibique³ perpetuis temporibus inibi vigeat tam in iuris canonici et civilis, quam alia qualibet licita, preterquam in theologica, facultate; et quod legentes et studentes ibidem omnibus privilegiis, libertatibus et immunitatibus concessis doctoribus, legentibus et studentibus commorantibus in studio generali, gaudeantur et antur; quodque illi, qui processu temporis bravium fuerint in illa facultate, in qua studuerint, assecuti, sibi docendi licentiam, ut alios erudire valeant, ac doctoratus seu magisterii honorem petierint elargiri, per

¹ Helyesen: „ibi“.

² Helyesen: „irriguus“.

³ Helyesen: „illudque“.

illi, qui processu temporis scientie margaritam fuerint in illa facultate, in qua studuerint, assecuti, sibi que docendi licentiam, ut alios erudire valeant, ac magisterii honorem, seu titulum petierint impartiri, per magistros seu magistrum illius facultatis, in qua examinatio fuerit facienda, archiepiscopo Pragensi, qui est pro tempore, presententur; idem quoque archiepiscopus doctoribus et magistris in eadem facultate inibi actu regentibus convocatis, illos in his, que in promovendis ad doctoratus seu magisterii honorem requiruntur, per se vel alium, iuxta modum et consuetudinem, que super talibus in generalibus studiis observantur, examinare studeat diligenter; eisque, si ad hoc sufficientes et idonei reperti fuerint, huiusmodi licentiam tribuat ac honorem seu titulum conferat magistralem. Illi vero, qui in eodem studio dicte civitatis examinati et approbati fuerint ac docendi licentiam et honorem seu titulum magisterii obtinuerint, ut est dictum, ex tunc absque examine et approbatione alia, regendi et docendi, tam in civitate predicta, quam alibi ubicunque, quibuscunque tam dicte civitatis, quam quorumlibet aliorum locorum, seu

et immunitatibus concessis doctoribus, legentibus et studentibus commorantibus in studio generali gaudeant et utantur; quodque illi, qui processu temporis bravium fuerint in illa facultate, in qua studuerint, assecuti, sibi que docendi licentiam, ut alios erudire valeant, ac doctoratus seu magisterii honorem petierint elargiri, per doctores seu doctorem ac magistros seu magistrum illius facultatis, in qua examinatio fuerit facienda, episcopo Cracoviensi, qui pro tempore fuerit, vel ecclesia Cracoviensi pastore carente, vicario seu officiali dilectorum filiorum capituli ipsius ecclesie presententur. Idem quoque episcopus aut vicarius seu officialis doctoribus et magistris in eadem facultate actu ibidem regentibus convocatis, illos in his, que circa promovendos ad doctoratus seu magisterii honorem requiruntur, per se vel per alium, iuxta modum et consuetudinem, qui super talibus in generalibus studiis observantur, examinare studeat diligenter, eisque, si ad hoc sufficientes et idonei reperti fuerint, huiusmodi licentiam tribuat et doctoratus seu magisterii conferat honorem. Illi vero, qui in eodem studio dicte

et immunitatibus concessis doctoribus, legentibus et studentibus commorantibus in studio generali, gaudeant et utantur, quodque illi, qui processu temporis bravium meruerint in illa facultate, in qua studuerint, obtinere sibi que docendi licentiam, ut alios erudire valeant, ac doctoratus seu magisterii honorem petierint elargiri, per doctores seu doctorem ac magistros seu magistrum illius facultatis, in qua examinatio fuerit facienda, preposito ecclesie Omnium Sanctorum dicte ville, qui pro tempore fuerit, vel prepositura ipsius ecclesie vacante, illi, qui ad hoc per dilectos filios capitulum eiusdem ecclesie deputatus fuerit, presententur. Idem quoque prepositus aut deputatus, ut prefertur, doctoribus et magistris in eadem facultate actu inibi regentibus convocatis, illos in his, que circa promovendos ad doctoratus seu magisterii honorem requiruntur, per se vel alium iuxta modum et consuetudinem, qui super talibus in generalibus studiis observantur, examinare studeat diligenter, eisque, si ad hoc sufficientes et idonei reperti fuerint, huiusmodi licentiam tribuat et doctoratus seu magisterii conferat honorem.

doctores seu doctorem et magistros seu magistrum illius facultatis, in qua examinatio fuerit facienda, episcopo Quinque-Ecclesiensi, qui pro tempore fuerit, vel ecclesia Quinque-Ecclesiensi pastore carente, vicario seu officiali dilectorum filiorum capituli ipsius ecclesie presententur. Idem quoque episcopus aut vicarius seu officialis doctoribus et magistris in eadem facultate actu inibi regentibus convocatis, illos in his, que circa promovendos ad doctoratus seu magisterii honorem requiruntur, per se vel per alium, iuxta modum et consuetudinem, que super talibus in generalibus studiis observantur, examinare studeat diligenter, eisque, si ad hoc sufficientes et idonei reperti fuerint, huiusmodi licentiam tribuat et doctoratus seu magisterii conferat honorem. Illi vero, qui in eodem studio dicte civitatis examinati et approbati fuerint ac docendi licentiam et honorem huiusmodi obtinuerint, ut est dictum, ex tunc absque examinatione et approbatione alia regendi et docendi tam in civitate predicta, quam singulis aliis generalibus studiis, in quibus voluerint, regere, docere, statutis et consuetudinibus quibuscunque contrariis, apostolica vel quacunque firmitate alia vallatis nequaquam obstantibus, plenam et liberam habeant facultatem. *Volumus autem, quod magistris et doctoribus, qui in huiusmodi legent studio, per regem Ungarie pro tem-*

generalium studiorum, in quibus voluerint, regere vel docere, statutis vel consuetudinibus contrariis, apostolica vel alia quacumque firmitate vallatis, nequaquam obstantibus, plenam et liberam habeant facultatem. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre constitutionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum.

Datum Avenione, septimo Kalendas Februarii pontificatus nostri anno quinto.

Jo. Senen.

Kiadva: Monumenta Historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis. II. 219—222.

civitatis examinati et approbati fuerint ac docendi licentiam et honorem huiusmodi obtinuerint, ut est dictum, extunc absque examine et approbatione alia, regendi et docendi tam in civitate predicta, quam singulis aliis generalibus studiis, in quibus voluerint, legere vel docere, statutis et consuetudinibus quibuscunque contrariis, apostolica vel quacunque firmitate alia vallatis, nequaquam obstantibus, plenam et liberam habeant facultatem. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre ordinationis, constitutionis et voluntatis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et Beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Avenione, Calendis Septembris, pontificatus nostri anno secundo.

Kiadva: Codex Diplomaticus universitatis studii generalis Cracoviensis. I. 6—7.

Illi vero, qui in eodem studio dicte ville examinati et approbati fuerint ac docendi licentiam et honorem huiusmodi obtinuerint, ut est dictum, ex tunc absque examine et approbatione alia regendi et docendi tam in villa predicta, quam singulis aliis generalibus studiis, in quibus voluerint, regere vel docere, statutis et consuetudinibus quibuscunque contrariis apostolica vel quacumque firmitate alia vallatis nequaquam obstantibus, plenam et liberam habeant facultatem. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre constitutionis et ordinationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum.

Datum Avinione, decimo-quarto Kalendas Julii, pontificatus nostri anno tertio.

G. de Romanis.

Kiadva *Rudolf Kink*: Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien. II. 26—28.

pore existentem in competentibus stipendiis provideatur; alioquin presentes littere nullius sint roboris vel momenti. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre constitutionis, ordinationis et voluntatis infringere vel ei ausu temerario contraire; si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Viterbii, Kalendis Septembris pontificatus nostri anno quinto.

Kiadva *Koller József*: Hist. Episc. Quinque-Ecclesiarum. III. 96—99. — *Fejér*: Codex Dipl. IX/IV. 65—68.

Avignon, 1364. szeptember 13.

V. Orbán pápa értesíti Kazimér lengyel királyt, hogy a krakkói egyetem alapítását helybenhagyta.

Urbanus episcopus servus servorum Dei, carissimo in Christo filio Kazimiro regi Polonie illustri salutem et apostolicam benedictionem. Decet regiam celsitudinem non solum ea, que per ipsam in favorem et utilitatem rei publice liberaliter conceduntur, observare, sed etiam illa gratiarum muneribus ampliare. Cum itaque nuper tu ad utilitatem huiusmodi, nec non prosperitatem incolarum regni tui Polonie et aliarum partium vicinarum laudabiliter intendens, civitatem tuam Cracoviensem, tanquam insigniorem aliis civitatibus dicti regni et magis accomodam et idoneam, ut in ea vigeret studium generale in qualibet licita facultate, duxeris ordinandum, ac omnibus et singulis rectoribus universitatis, doctoribus, magistris, scolariibus, scriptoribus, stationariis et bedellis, eorumque familiaribus, ad civitatem predictam causa studii huiusmodi se transferentibus et ibidem morantibus, nonnulla certa privilegia duxeris liberaliter concedenda,

Viterbo, 1367. szeptember 2.

V. Orbán pápa értesíti Nagy Lajos magyar királyt, hogy a pécsi egyetem alapítását helybenhagyta.

Urbanus episcopus servus servorum Dei. Carissimo in Christo filio Ludovico regi Ungarie illustri salutem et apostolicam benedictionem. Decet regiam celsitudinem non solum ea, que per ipsam in favorem et utilitatem reipublice liberaliter conceduntur, observare, sed etiam illa gratiarum muneribus ampliare. Cum itaque nuper tu ad utilitatem huiusmodi, nec non prosperitatem incolarum regni tui Ungarie et aliarum partium vicinarum laudabiliter intendens, civitatem Quinque-Ecclesiensem, tamquam insigniorem aliis civitatibus dicti regni et magis accomodam et idoneam, ut in ea vigeat studium generale in qualibet licita facultate, duxeris ordinandum, ac omnibus et singulis doctoribus, magistris, et scolariibus eorumque familiaribus ad civitatem predictam se causa studii huiusmodi se transferentibus et ibidem morantibus nonnulla certa privilegia duxeris liberaliter concedenda, prout in patentibus litteris tuis inde confectis tuo-

que dilecti filii consules, scabini et iurati dicte civitatis perpetuo tenere et inviolabiliter observare promiserunt, prout tam in tuis, *quam dictorum consulum, scabinorum et iuratorum* patentibus literis inde confectis, tuoque magno *et ipsorum* sigillis impendenti munitis plenius continetur: nosque deinde ad commodum et profectum incolarum et regni predictorum paternis affectibus anhelantes, tuis in hac parte supplicationibus inclinati, de fratrum nostrorum consilio per alias nostras literas duxerimus statuendum ac etiam ordinandum, ut in dicta civitate huiusmodi studium existeret generale, illudque perpetuis temporibus inibi vigeret, tam in iuris canonici et civilis, quam alia qualibet licita, preterquam in theologica, facultate; et quod legentes et studentes ibidem omnibus privilegiis, libertatibus et immunitatibus concessis doctoribus, legentibus et studentibus commorantibus in studio generali gaudeant et utantur; quodque episcopus Cracoviensis, qui pro tempore fuerit, vel ecclesia Cracoviensi pastore carente, vicarius seu officialis dilectorum filiorum capituli ipsius ecclesie, promovendos in dicta civitate ad

que magno sigillo impendenti munitis plenius continetur. Nos deinde ad commodum et profectum incolarum et regni predictorum affectibus anelantes, tuis in hac parte supplicationibus inclinati, de fratrum nostrorum consilio per alias nostras litteras duximus statuendum ac etiam ordinandum, ut in dicta civitate huiusmodi studium existeret generale, illudque perpetuis temporibus inibi vigeret tam in iuris canonici et civilis, quam alia qualibet licita, preterquam in theologica, facultate; et quod legentes et studentes ibidem omnibus privilegiis, libertatibus et immunitatibus concessis doctoribus, legentibus, studentibus, commorantibus in studio generali gaudeant et utantur; quodque episcopus Quinque Ecclesiensis, qui pro tempore fuerit, vel ecclesia Quinque-Ecclesiensi pastore carente, vicarius seu officialis dilectorum filiorum capituli ipsius ecclesie promovendos in dicta civitate ad doctoratus seu magisterii honorem in illa facultate, in qua fuerit examinatio facienda, iuxta modum et consuetudinem in talibus observatos examinare studeat diligenter, eisque, si ad hoc sufficientes et idonei reperti fuerint, docendi

doctoratus seu magisterii honorem in illa facultate, in qua fuerit examinatio facienda, iuxta modum et consuetudinem in talibus observatos examinare studeat diligenter, eisque, si ad hoc sufficientes et idonei reperti fuerint, docendi licentiam tribuat et honorem huiusmodi concedat, prout in dictis nostris literis plenius continetur. Cupientes igitur, ut tam incole, quam alii predicti in eadem civitate causa huiusmodi studii moraturi utilius prosperentur: volumus ac Serenitatem Tuam, quam votis nostris conformem speramus et credimus, in hac parte rogamus et hortamur attente, quatinus omnia et singula privilegia huiusmodi per te, ut premittitur, concessa ratifices et confirmes, et si expediens fuerit, alia de novo universitati, doctoribus, magistris, scholaribus et studentibus huiusmodi regia liberalitate concedas, illaque tam concessa, quam concedenda studeas observare et facias ab aliis, prout honori tuo convenit, inviolabiliter observari. *Per hoc autem articulum positum circa finem earundem literarum tuarum, quo cavetur, ut cancellarius tuus Cracoviensis, qui foret pro tempore, approbandi exa-*

licentiam tribuat et honorem huiusmodi concedat; *ac volumus, quod magistris et doctoribus, qui in huiusmodi legunt studio, per regem Ungarie pro tempore existentem in competentibus stipendiis provideatur. Alioquin prefate nostre littere nullius essent roboris vel momenti, prout in eisdem nostris litteris plenius continetur.* Cupientes igitur, ut tam incole, quam alii predicti in eadem civitate causa huiusmodi studii moraturi utilius prosperentur, volumus, ac Serenitatem Tuam, quam votis nostris conformem speramus et credimus in hac parte, rogamus et hortamur attente, quatenus omnia et singula privilegia huiusmodi per te, ut premittitur, concessa ratifices et confirmes, et si expediens fuerit, alia de novo doctoribus, magistris et scholaribus huiusmodi regia liberalitate concedas, illaque tam concessa, quam concedenda studeas observare et facias ab aliis, prout honori tuo convenit, inviolabiliter observari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre voluntatis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum

men privatum scolarium in qualibet facultate, quos per doctores seu magistros ad dictum examen more solito poni contingeret, supra illos tanquam supremus omnimodam haberet potestatem, nolumus sub huiusmodi tua concessione et confirmatione inde facienda aliquatenus includi, cum hoc ad nos duntaxat pertineat, qui examinationem et approbationem huiusmodi fieri per dictum episcopum, vicarium seu officialem duximus, ut premittitur, ordinandum.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre voluntatis et constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire; si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursum. Datum Avenione, Idibus Septembris, pontificatus nostri anno secundo.

(Signaturae ad latus et in dorso:) Io. de Angicuria. — Pro Io. Mercerij. — P. Vicalis. — Henricus Werneri de Ribbenitze procurat.

Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursum. Datum Viterbii quarto Nonas Septembris pontificatus nostri anno quinto.

Kiadva Koller József: Hist. Episc. Quinque-Ecclesiarum. III. 99—101. — Fejér: Codex Dipl. IX/IV. 69—71

Kiadva: Codex Diplomaticus universitatis studii generalis Cracoviensis. I. 8—9.

A prágai, krakkói, bécsi és pécsi egyetem alapítását megerősítő pápai oklevelek egybevetéséből kiderül, hogy jórészt szórul-szóra megegyeznek. Még a prágai út el legjobban a többitől.

Ezt a hasonlóságot már Kaufmann is észrevette s néhány megjegyzéssel kísérte.¹ De mi még tovább mehetünk. Igaz, hogy főleg Krakkó, Bécs és Pécs egyetemének pápai megerősítő oklevele jelentékeny részben szórul-szóra megegyezik. De ebből nem következik, hogy eme oklevelek tárgyi értéke csekély. Mert ezeknek egyes részei valóságos oklevélformulák, a melyeket tartalmi szempontból úgy sem szokás mérlegelni. A mi meg ezeken a formulákon kívül bennök még megegyezik, részint az egyetemek alkotó része, pl. a promoteálás jogának megadása, részint meg olyan jelenség, a mit a tények támogatnak.

Eme oklevelek egyező helyeinek tárgyi értékét és megbízhatóságát különösen az okleveleknek egymástól elütő helyei növelik. Mert **ezek** azt bizonyítják, hogy az oklevelek csak abban egyeznek meg, a mi a szóban forgó egyetemek mindegyikére csakugyan érvényes volt; s különbség az egyetemek között csak annyi létezett, a mennyit az oklevelek feltárnak.

Így az egyetem felállításának okául csak Prágára és Krakkóra nézve hozzák fel, hogy e helyek közelében nincs egyetem. Különösen Krakkónál részletezi az oklevél, hogy az egyetemek nagy távolsága miatt kevés Lengyelországban az írástudó ember és a jogtudós; s hogy az egyetemre menő nemes papok közül sokakat elfognak, sőt halálra juttatnak.² Bécs és Pécs egyetemének megerősítésekor egy szóval sem említi meg az oklevél az egyetemek távolságát. Ezt a jelenséget Bécsre nézve Prága és Krakkó, Pécsre nézve meg Prága, Krakkó és Bécs egyeteme eléggé megmagyarázza.

V. Orbán pápa a pécsi egyetem alapítólevelét helybenhagyó irataiban 1367 szept. 1. és 2-án megkívánja, hogy a magyar király a pécsi egyetemi tanárok megfelelő javadalmazásáról mindenkor gondoskodjék, mert különben a pápa helybenhagyó levele érvényét veszti.³

¹ *G. Kaufmann*: Die Universitätsprivilegien der Kaiser. (Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft. I. 1889. 131—146.)

² E műben: 14.

³ *Koller*: Hist. Episc. Quinque-Eccl. III. 99—100. — E műben 21. és 24.

Az uralkodóra nézve ilyen szigorú föltételű kikötést a prágai, krakkói és bécsi egyetemenél nem látunk. Ennek, úgy látszik, az az oka, hogy míg másutt, teszem a krakkói egyetemenél, a király a wieliczikai sóbányákból utalta ki a fentartás költségeit, a melyekre nézve még maga Krakkó városa is kötelezettséget vállalt: ¹ addig nálunk talán csak királyi ígéret szolgált a fentartás alapjául, a mely azonban magában foglalta a pécsi püspök bőkezű ajánlatát is.

V. Orbán pápa, 1364 szept. 13-án, midőn Nagy Kázmér lengyel királyt a krakkói egyetem alapításának megerősítéséről értesíti, kijelenti, hogy az egyetemi vizsgálatok vezetését és elfogadását nem a király kívánsága szerint a krakkói kancellár, hanem a krakkói püspök vagy ennek helytartója kezébe teszi le. ² Ezzel egészen egyezik az, hogy e jogot a pápa a prágai egyetemen a prágai érsek, a bécsinél — mivel itt püspök nem lakott — a Mindenszentekről nevezett egyház prépostja, Péccsett meg a pécsi püspök kezébe adta. ³

¹ Codex Dipl. Universit. Stud. Gener. Cracoviensis. I. 3—6.

² Cod. Dipl. Stud. Gen. Universitatis Cracov. I. 9. — E műben: 25.

³ Lásd fentebb a négy egyetemet megerősítő pápai oklevelet. (18., 19. és 23.)

HARMADIK FEJEZET.

Miért lett Pécs egyetemi székhelylyé?

Az egybevetett pápai oklevelek világosan megmondják, hogy Prága, Krakkó, Bécs és Pécs azért lettek egyetemi székhelylyé, mert a többi helyeknél jelesebbek és különösen alkalmasak.

A kérdés elemzése érdekes mozzanatokat vet föl. Legelőször is meggyőződünk az oklevelek igazmondásáról. Hiszen Prága, Krakkó és Bécs fejedelmi székhely volt, s így elsőségük és alkalmas voltuk az ország többi helyeivel szemben kétségtelen.

A mi Pécsünk azonban nem volt a király székvárosa. Mint püspöki székhely és város nemzetünk művelődésének mindenkor egyik nevezetes csomópontjául szolgált. Ezen a czímen azonban saját erejével aligha tudta volna elragadni a pálmát Esztergom, Eger, Várad, Veszprém, Buda és Székesfehérvár elől. Kellott más oknak is lennie, a mi Pécs város tényleges előnyeit érvényre jutni segítette.

Miklós pécsi püspök 1360-ban meghalt. E méltóságra már ez évben *Vilmos* következett.¹ Ő a rajnai Pfalzból való; Bergzaberni, más néven Coppenbachi Henriknek a fia. 1357-ben Nagy Lajos királynak titkára és tanácsosa.² 1358-ban a király

¹ *Koller*: Hist. Episcop. Quinque-Eccles. III. 20. és 69.

² „Secretarius et consiliarius noster predilectus, Wilhelm, natus quondam Henrici de Bergzabern, alias de Coppenbach” (Supplic. Innoc. VI. ann. V. p. 1. f. 127.). — idézve *Pór Antal*: Nagy Lajos. 428. (Magyar Történeti Életrajzok. 1892.)

eskütársai között szerepel.¹ A pécsi püspökségre 1360-ban már mint egri prépostot, Nagy Lajos király kápolna-ispánját és titkos kancellárát választották meg.² A királyi udvarban kelt bírósági okiratokat a titkos kancelláriában szerkesztették. A ki tehát ennek élén állott, jogilag erősen kiművelt embernek kellett lennie.³ E tekintélyes hivatalt Vilmos pécsi püspök korában is megtartotta.⁴ Mint ilyen Nagy Lajos királynak egészen bizalmas embere. Már mint kiszemelt, de még ki nem nevezett pécsi püspököt, Nagy Lajos őt küldötte IV. Károly császárhoz Nürnbergbe, hogy ezt veje, IV. Rudolf osztrák herceg iránt kiengesztelje. E küldetésében a császár annyira megkedvelte, hogy kétezer forint ajándékkal lepte meg.⁵ Nagy Lajos a bajor hercegekhez is 1367-ben őt küldötte követül.⁶

Vilmos a pápai szentszéknél is kedvelt ember. Mint pécsi püspök már 1361-ben megfordult Avignonban s a pápa és a biborosok collegiuma részére 3400 aranyforintot ajánlott fel.⁷ Péter volterrai, majd flórenczi püspököt, mint pápai követet, IV. Károly császárnál támogatta. Ezért V. Orbán pápa 1364 május 23-án nagyon meleg hangon tolmácsolja háláját Vilmos püspökhöz írt levelében.⁸ XI. Gergely pápa úgy ismerte Vilmos pécsi püspököt, hogy sok erénnyel ékeskedik, Nagy Lajos királynak hűségesen és buzgón szolgál s dicsőségének emelésén fáradoz. Ezért 1371 szept. 7-én arra szólítja fel, hogy egész erejét fejtse ki a Nagy Lajos magyar király és IV. Károly

¹ U. o. 335.

² *Koller*: Hist. Episc. Quinque-Eccles. III. 84—86. — Ő maga még 1361 január 27-én is egri prépostnak nevezi magát: „Nos Vilhelmus prepositus ecclesie Agriensis, comes capelle et secretarius cancellarius domini Lodovici, Dei gratia regis Hungarie“. (Magy. orsz. lev. Dl. 5036.)

³ *Hajnik J.*: A magyar bírósági szervezet és perjog 39. és 59.

⁴ 1361. (Dl. 5060., 30300.) — 1363. (Haz. Okm. I. 245.) — 1364. (Dl. 5314., 25327.) — 1365. (Zal. okl. II. 4.) — 1366. (Dl. 5463., 5467., 5502.) — 1367. (Dl. 5529., 5533., 5535., 5536., 5571., 5572., 5573. — *Fejér*: Cod. Dipl. IX/IV. 58., 75., 76.)

⁵ *Koller*: Hist. Episc. Quinque-Eccles. III. 84—86. — *Pór Antal*: Az Anjouk kora. 288. (*Szildgyi S.*: A magyar nemzet tört. III.)

⁶ *Fejér*: Cod. Dipl. IX/IV. 58.

⁷ *Koller*: Hist. Episc. Quinque-Eccles. III. 86—89.

⁸ *U. az*: U. o. III. 89.

császár közötti ellenséges viszony megszüntetése végett; s hogy Nagy Lajos királyt bírja rá a római szentszék támogatására Visconti Barnabóval szemben.¹ 1371 szept. 27-én a bajor hercegek ügyében kéri közreműködését a magyar királynál.² 1373 márcz. 23-án, az esztergomi és kalocsai érsek társágában, a keresztes hadjárat céljaira begyűlt pénz őrzőjéül küldi ki.³

A ki saját királya, a pápa és a császár részéről ekkora bizalomra érdemesült, s a ki ily nagy feladatokat sikeresen megoldott, nem lehetett közönséges ember.⁴ Bizonyára ez a nagy látókörű Vilmos pécsi püspök segített megérlelni Nagy Lajosnak egyetem-alapításra irányuló gondolatát, s kétségtelenül ez a jeles pécsi püspök vitte keresztül Nagy Lajos királynál, hogy az egyetem színhelye Pécs legyen. Így érthető meg az a nagy kötelezettség is, melyet Vilmos püspök a pécsi egyetem fentartása érdekében magára vállalt. Vilmos püspöknek a pécsi egyetem alapítása, színhelyének kiszemelése és fentartása körüli fáradozását szépen egészíti ki az a tevékenység, melyet Ernő prágai érsek a prágai⁵ és a gnesnai érsek a krakkói egyetem ügyében kifejtett.⁶

¹ *Theiner*: Monumenta Historica Hungariae II. 108—109.

² *U. az*: U. o. II. 123.

³ *U. az*: U. o. 138.

⁴ Vilmos püspök pereit megemlíti *Németh Béla*: Baranya Szent István-tól a jelenkorig. (*Várady Ferencz*: Baranya múltja és jelene. II. 289—290.)

⁵ *Tomek*: Geschichte der Prager Universität. 4—5.

⁶ *Cas. Morawski*: Histoire de l'Université de Cracovie. I. 16., 26 - 27.

NEGVEDIK FEJEZET.

Miért nem állították fel a pécsi egyetemen a theologiai facultást?

A pécsi egyetem alapítását megerősítő pápai oklevélnek egy pontja kiválóan megérdemli, hogy vele részletesebben foglalkozzunk. S ez az, midőn V. Orbán pápa beleegyezik abba, hogy *a pécsi egyetemen egyházi és római jogi, úgyszintén más megengedett facultást szervezzenek, leszámítva a theologiai*.¹

Prága, Krakkó, Bécs és Pécs egyetemei közül a pápák csak a prágainál engedélyezték a theologiai facultás felállítását. Kétségkívül felöltő jelenség ez. Főleg ha meggondoljuk, hogy az egyetemektől a vallás erősbitését, sőt Krakkóban még a schismaticusok elleni hathatós védelmet is várták. S adjuk még ehhez, hogy Nagy Lajos király és felesége, Erzsébet, 1345-ben, VI. Kelemen pápának így irtak: Az országtanácsban az ügyek intézésénél igen sokszor szükségünk van theologiai képzettségű emberekre. Hiszen benn magában az országban, meg az ország határain körül is sok a schismaticus és a pogány, akik hamis véleményökkel és téves okoskodásaikkal gyakran kelletlenkednek. Ezeknek hitbeli választ csak a hittudományokban kiválóan jártas emberek tanácsára adhatnánk. De ilyenek oly csekély számmal vannak, hogy *Magyarország világi és szerzetes papsága között már régóta egyetlenegy theologiai magister sincs*.²

¹ Koller: Hist. Episc. Quinque-Eccl. I. 100. — E műben: 17. és 23.

² Denisle: Chartularium Universitatis Paris. T. II. Sec. I. 570.

Ilyen körülmények között valóban fontos kérdés, hogy *V. Orbán pápa miért nem engedte meg a pécsi egyetemen a theologiai facultás felállítását?*

Az egyetemek keletkezése mutatja, hogy nem mindegyiken szervezték mindjárt az összes facultásokat. Az egyik különösen theologiai, a másik jogi, a harmadik meg orvosi egyetemnek alakult. Így azután a theologia több helyről kimaradt. Nem tiltotta ki senki; hanem egyszerűen nem állították fel, mert a helyi viszonyok és a cél így kívánták. A XIII. század elejéig keletkezett 13 egyetem közül csak négynek volt theologiai facultása. A XIII. század kezdetétől fogva az avignoni fogság befejezéséig (1379) a pápák vagy fejedelmek 28 egyetemet alapítottak. Ezek közül a pápák csak ötnak adták meg mindjárt az alapításkor a theologiai facultas felállításának jogát, és a megtagadott 23 esetből a XIII. századra csak egyetlenegy (Lissabon-Coimbra), a többi 22 meg a XIV. századra esik. Az 1379 és 1500 között alapított 31 egyetem közül meg a pápák csak háromnál nem engedélyezték a theologiai facultas szervezését.¹

E jelenségek magyarázatához a kulcsot a párisi egyetem nyújtja.

A középkorban három nagy hatalom volt: a *Sacerdotium*, az *Imperium* és a *Studium*; vagyis a pápaság, a császárság és az egyetem. A sacerdotium Olaszországban, az imperium Németországban, a studium Franciaországban, és pedig Párisban honolt. A párisi egyetem az ő hittudományi facultásával az egész világon a legelső lett a hittudomány és a bölcsészet terén. III. Honorius és IX. Gergely pápa Párist a tudományok városának tartják, a hol különösen a hittudományt tanítják.²

Majd meg Páris egyetemét, a theologia szempontjából az egész világra szólólag forrásnak tekintették, melyből a többi tanintézetek csermejként fakadnak. S éppen theologiai facultása miatt mondták el róla, hogy „*studium studiorum*“.³

¹ Hanuy Ferencz: A theologiai tanszak kizárata egyes középkori egyetemekről. (Katholikus Szemle 1903. 959—981, 1124—1125. 1130.) — Denifle: Die Geschichte der Universitäten. I. 1—800.

² Denifle: Chartularium Universitatis Paris. T. I. Introductio XXVIII.

³ U. az: U. o. T. II. Sec. I. VI. 1.

A XIV. században a római szentszék egyetemének (romanae sedis studium) czímével illették.¹ V. Orbán pápa meg abban a meggyőződésben volt, hogy tudomása szerint még nem volt hely, a hol a katolikus igazságról helyesebb fogalmat alkottak volna, mint a párisi egyetemen²

Mindebből a párisi egyetemnek rendkívüli jó híre és tekintélye tükröződik elénk. Nagy is volt iránta a bizalom. Nemcsak egyes főpapok, hanem jogtudósok, sőt maguk a pápák is kikérték egyes vallási kérdésekben a párisi egyetem véleményét és csak ennek meghallgatása után határoztak. A katolikus egyháznak valóságos őrszeme volt a párisi egyetem a vallás tanainak épségben tartása tekintetében.³ Nem kevesen voltak, akik a párisi egyetem hitbeli felfogását a pápák és zsinatok határozataival kezdték párhuzamba állítani.⁴

A párisi egyetem iránt ápolt bizalmat a pápák részéről a nagyrabecsülés, sőt az előszeretet kísérte. Ez különösen akkor növekedett nagyra, midőn a pápák székhelyöket Avignonba tették át. Helyesen veszi észre a tudós *Denifle*, hogy az avignoni pápák éppen a párisi egyetem iránti kedvezésből, vagyis azért nem engedték meg az ő korokban keletkezett egyetemeken a theologiai facultas felállítását, mert azt tervezték, hogy így majd egész Európából Párisba mennek a theologus egyetemi hallgatók, s ez által a párisi egyetem híre-neve még növekszik.⁵

Hannu Ferencz „A theologiai tanszak kizáratása egyes középkori egyetemekről“ czímű tanulmányában eltér *Denifle*től és felfogását így szerkeszti meg: „Az avignoni tartózkodás idejében a pápák jóindulata a párisi egyetem iránt érthetően fokozódott és talán ennek is, de még inkább a párisi egyetem tekintélye némi hanyatlásának tudandó be az, hogy az Avi-

¹ *Denifle*: Die Universitäten des Mittelalters. I. 705.

² *Denifle*: Chartularium Univ. Paris. T. II. Sec. II. VII. I.

³ *Hast. Rashdall*: The Universities of Europe in the Middle Ages I. 525—529.

⁴ *C. Morawski*: Histoire de l'université de Cracovie. Moyen Age et Renaissance I. 5.

⁵ *Denifle*: Die Universitäten des Mittelalters I. 705.

gnonban székelő pápák Párisnak előjogát a theológiára nagyobb emphasissal kezdték védeni és érvényesíteni.¹

En részemről e nézetet nem osztom. Mert a párisi egyetem hanyatlásának okai és jelenségei valóban nem készthették az avignoni pápákat, hogy a theologiai oktatást a párisi egyetem monopoliumává tegyék. Sokkal természetesebb az, hogy a Franciaországban élő pápák francia befolyás alatt sokkal jobban felkarolták a párisi egyetem érdekeit s ezért kerülték az új egyetemeknél a theologiai facultas felállítását.

De nézetem szerint nem szabad a dolgot tisztán a párisi egyetem szempontjából tekinteni. Van itt még egy más szempont is, s ez a katolikus egyházé, amelyet szintén meg kell világosítanunk.

A IV. lateráni zsinat 1215-ben minden érseki székhelyre egy-egy theologust rendel, hogy ez a papokat a szentírásra és a lelkipásztorkodásra megtanítsa.² Ezt az intézkedést azonban nem lehetett végrehajtani, mert nem volt elég theologus. Ezért hagyja meg III. Honorius pápa a főpapoknak és káptalanoknak, hogy külföldi theologiai egyetemre — ez alatt természetesen Párist érti — küldjenek tanulékony embereket. De ennek sem lett meg a kellő eredménye; mert Aquinói Szent Tamás is arról panaszkodik, hogy a IV. lateráni zsinat határozata még most sem lépett életbe. Ilyen állapotra találunk még a XIV. században is.³ Szóval még a XIV. században sem volt ritka eset, hogy érseki székhelyen nem tanítottak theológiát.

Vegyük most már a pápák helyzetét. Nekik a katolikus vallás tanainak épségét megőrizni kötelességök. Ha tehát valahol az egyetem-alapítás szóba került, nem volt-e természetes az aggodalmuk, vajjon a katolikus vallásra nem hárul-e ebből valami baj? Különösen a theologiai facultas engedélyezése előtt teljes biztosítékot kellett szerezniök a katolikus egyház szempontjainak és érdekeinek megvédéséről. Így azután a püspöki székhelyek általában már elvileg elestek egyetemükön

¹ Katolikus Szemle 1903. 976.

² *Mansi*: *Sacr. Conciliorum nova et ampl. Collectio* XXII. 999.

³ *Denifle*: *Die Universitäten des Mittelalters* I. 336, 707—709.

a theologiai facultas felállításától, — miként Pécs¹ és Krakkó is; hiszen káptalani iskolájokban nem működött theologus. De még az érseki székhelyek sem nyújtottak kivétel nélkül reményt a theologiai facultásra nézve, midőn több helyütt még egy theologust sem tudtak előteremteni a káptalani iskola részére.

Ily viszonyok között tehát a pápák éppen a katolikus egyház szempontjából nagyon megnézték, hol engedélyezik a theologiai facultást. S ezt annál inkább is megtették, mert a párisi egyetemet a katolikus egyház megbízható, hűséges szervének ismerték s az itteni theologiai facultásban teljesen megbíztak. Ez a tény volt annak is az oka, hogy ha már a theologiai facultas szervezését engedélyezték is, nem egyszer — mint Bologna, Padua és Perugia esete mutatja — kikötötték, hogy az első tanárok olyan emberek legyenek, a kiket a *párisi vagy más híres egyetemen promoveáltak*.² S itt már világosan kitűnik, hogy nem a párisi egyetem, hanem a katolikus vallás érdeke lebegett első sorban a pápák szemei előtt.

A nagy nyugati schisma kitörésével a helyzet egészen megváltozott. A párisi egyetem theologiai facultása, V. Károly francia király hatása alatt, VI. Orbán pápa odahagyásával VII. Kelemen ellenpápához csatlakozott.³ S később is a pisai, konstanzi és bási zsinaton éppen a párisi egyetem tanárai voltak leghevesebb támadói a pápaságnak. Természetes tehát, hogy a pápák bizalma a nyugati nagy egyházszakadás kezdete óta a párisi egyetemtől elfordult; ezt a katolikus egyház tanainak hű tolmácsául nem tekintették, hanem az 1379 után 1500-ig alapított 31 egyetemnél a theologiai facultást — három eset leszámításával — engedélyezték.

Mindezeket összegezve most már kimondhatjuk, hogy

¹ Helyesen veszi ezt észre *Szvorényi* Mihály: De causa non permissae Facultatis Theologicae in Universitate Quinqueecclesiis a Ludovico I. rege instituta című kis dolgozatában. (*U. az*: Historiae Ecclesiasticae Regni Hungariae Amoenitates. Fasc. I. 8—9.)

² *Denifle*: Die Geschichte der Universitäten I. 207., 549., 706.

³ *Denifle*: Chartularium Univ. Paris. III. 552—639. — *Áldácssy Antal*: A nyugati nagy egyházszakadás története VI. Orbán haláláig 1378—1389 317—326. — *Aschbach*: Geschichte der Wiener Universität I. 372—375.

V. Orbán pápa Pécsért azért nem engedélyezte a theologiai facultas felállítását, mert — miként a többi pápák, különösen az avignoniak — arra törekedett, hogy Párisnak minél több theologus hallgatója legyen, s így a párisi egyetem minél jobban virágozzék; s mert a katolikus vallás tanainak épségét Magyarországon úgy látta legjobban biztosítva, ha a magyarok is a párisi egyetem theologiai facultását hallgatják.¹

¹ Csak mellesleg említ meg, hogy *Kaufmann* az egyetemeken a theologiai facultas szervezésének mellőzését a pápák anyagi érdekeire vezeti vissza. (Die Geschichte der deutschen Universitäten II. 16.) — Állítását azonban sem ő maga, sem a tények nem bizonyítják.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A pécsi egyetem tanárai és hallgatói.

Nagy Lajos király Bartolommeo Piacentinil óhajtja megnyerni pécsi egyetemi tanárnak. — Bolognai Bettino fia Galvano pécsi egyetemi tanár élete, érdemei, fizetése, küldetése, távozása Pécsről, tanárkodása a bolognai egyetemen és tudományos irodalmi működése. — Saraceno di Padova és Illicini Péter nem volt pécsi egyetemi tanár. — Csót Benedek fia György, Kancellár János, Szöllősi Fábian fia György és László fia Lukács egyetemi hallgatók Pécsen. — A pécsi egyetem tanárainak és hallgatóinak kiváltságai, szabadságai és mentességei. — A pécsi egyetem tanárai részére fentartott egyházi javadalmak. — A pécsi egyetem tanárainak és hallgatóinak fölmentése a residentia-tartás alól.

Tudomásunk van róla, hogy Nagy Lajos királyunk már 1360-ban, tehát a pécsi egyetem alapítása előtt hét évvel megkereste Carrara paduai herceget, engedné majd át az alapítandó egyetemhez tanáruul *Bartolommeo Piacentin*it, a paduai egyetem tanárát.¹

Ez a lépés azonban eredménytelen maradt.

A pécsi egyetem tényleges tanárai közül csak egyet ismerünk; de eddig ezt sem az igazi nevén hívták. Rendesen Galvanus Bethini néven emlegették; sőt röviden — miként a jeles *Ábel Jenő*² is — csak a Bethini elnevezést használták.

¹ *Franc. Maria Colle*: Storia Scientifico-Letteraria dello studio di Padova III. 46.

² Egyetemeink a középkorban. 12, 52. — Ábel nyomán *Szilvek Lajos* (A pécsi egyetem története 1900. 19.) is használja a „Bethini” elnevezést.

Pedig a mi pécsi egyetemi tanárunk valódi neve *Bolognai Bettino fia Galvano*,¹ röviden *Bolognai Galvano* (Galvano di Bologna). A Bettino tehát ezentúl csak mint Bolognai Galvano édes atyjának a neve marad meg a tudomány használatára.

Bolognai Galvano az egyetemet Paduában végezte s itt avatták az egyházjog doctorává. Az egyetemi tanárkodást is a paduai egyetemen kezdte s innét jutott tudományossága és tiszteletreméltó élete révén a pécsi egyetem egyházjogi tanszékére.²

Bolognai Galvano az egyetemi tanárkodás mellett nagy segítségére volt Vilmos pécsi püspöknek is, a kinek tanácscsal szolgált és sok dologban kezére járt. Vilmos püspök — káptalana hozzájárulásával — saját püspöki javadalmából évi háromszáz ezüst márkát, vagyis hatszáz aranyforintot — mai értékben körülbelül 6900 koronát — biztosított Galvani részére, meghatározott részletekben. Ezenkívül odaadta Galvanónak Ürög (Baranya vm.) falut tizedjövedelmével, a mi hetven aranyforintra — mai értékben mintegy 805 koronára — rúgott; továbbá azt a pécsi házát, a melylyel négy oldalról szomszéd: Paduai Szerecsen (Saraceno di Padova) telke, János kamarás háza, Pesch — a név többi része hiányzik az oklevélből — nevű pécsi timár és István tolnai főesperes szállása. Mindez az adomány Galvano utódaira és örököseire is érvényes, ha a római pápa beleegyezik.³

Hogy Vilmos pécsi püspök mily bőkezűen gondoskodott Bolognai Galvano pécsi egyetemi tanárról, egy kis összevetés fényesen igazolja.

Nagy Kázmér lengyel király a krakkói egyetem alapítólevelében a tanárok fizetését így állapítja meg: Az egyik évben a Decretum, a Decretales, a Codex és az Infortiatum tanára

¹ „Dilecto filio Galvano Bethini de Bononia civi Bononiensi, decretorum doctori“ ... (*Koller*: Hist. Episc. Quinqueecl. III. 129.) — „1368. Indict. VI., die ult. Jan. Paduae, Praes. D. Galvano de Bononia Decret. Doctore, filio mag. Bettini de contracta S. Margaritae“. Ex Mem. Com. Pad. (*Franc. Maria Colle*: Storia Scientifico-Letteraria dello studio di Padova. III. 46.)

² Függelék IX. sz. okl.

³ *Koller*: Hist. Episcop. Quinque-Ecl. III. 129—131. — *Fejér*: Cod. Dipl. IX/IV. 429—431.

negyven-negyven, a Liber Sextus, a Clementinák és a Volumen professorum meg húsz-húsz márkát kap. A másik évben a Digestum vetus és a Digestum novum tanára negyven-negyven, a physika két tanára meg húsz-húsz márkát. A szabad művészetek tanára tíz márkát, s neki tanítás céljára a Bold. Szűz iskoláját adják át. Az egyetem rectorának, fáradságáért, tíz márka jár, — miként ez más egyetemeken is szokás. Mindezeket a fizetéseket a wieliczki sóbányák jövedelméből utalják ki kántorbőjtök hetében.¹

E szerint tehát még a legjobban javadalmazott krakkói egyetemi tanár is Bolognai Galvano fizetésének még a nyolczadrészt sem kapta.

Vilmos pécsi püspök V. Orbán pápa utódjának, XI. Gergelynek mind magát, mind *barátját*, Bolognai Galvanót jóindulatába ajánlotta. A pápa 1371 szept. 7-iki válaszában meleg hangon biztosítja Vilmos püspököt, hogy szeretetével mind őt, mind Bolognai Galvanót — ez utóbbit különösen nagy érdemeiért — körülfogja.²

Érdekes, hogy Bolognai Galvano és Albert (de Waschestein) pécsi kanonok, mint Nagy Lajos királynak a bajor hercegek ügyében XI. Gergely pápához küldött követei, 1372 szept. 27-én Villa Novában vannak.³ S mégis mit látunk? Bolognai Galvano még itt, a pápa színe előtt sem tudja keresztülvinni szíve szándékát, mert XI. Gergely pápa a Galvano részére tett adományokat 1372 szept. 30-án csak ennek élete fogytáig szólólag erősíti meg.⁴

Úgy látszik, ez az intézkedés vetett véget Galvano pécsi egyetemi tanárkodásának, mert 1374 aug. 3-án már a bolognai egyetem tanárai között látjuk XI. Gergely pápa ugyanis az említett napon meghagyja a bolognai egyetemnek, hogy Bolognai Galvanót, jóllehet nem a bolognai egyetemen avatták doctorrá,

¹ Cod. Dipl. Universit. stud. gen. Cracoy. I. 3.

² Theiner: Monumenta Historica Hungariae II. 108.

³ Theiner: Monum. Hist. Hungariae II. 123. — E követségről szó van még: U. o. II. 128.

⁴ Koller: Hist. Episc. Quinque-Eccl. III. 129—131. — Fejér: Cod. Dipl. IX/IV. 429—431.

fogadja kebelébe tanáruul, mindama jogokkal, kiváltságokkal és javadalmakkal, melyek a bolognai doctorokat megilletik.¹

Francesco Maria *Colle* másként vélekedik. Azt hiszi, hogy Bolognai Galvano azért hagyta el a pécsi egyetemet és került Bolognába, mert XI. Gergely pápa szánta őt ide, hogy mint jeles tanerő ennek az egyetemnek dicsőségét munkálja. S éppen ezért szólította volna fel XI. Gergely pápa a bolognai egyetem rectorát és a bolognai püspököt, hogy Bolognai Galvano évi fizetését 60 arany forintról 240 arany forintra emeljék, a nélkül, hogy ez a többi tanárookra is irányadó lenne.

De bármily okból távozott is Galvano Pécsről, annyi bizonyos, hogy 1374 aug. 3-án már bolognai egyetemi tanár s ez marad 1375- és 1376-ban is. 1379—82, sőt talán már 1378-ban a paduai egyetemen tanít; de 1383-ban újra Bolognába hívták s évi 200 arany forint fizetést adtak neki. Sőt az egyetemi tanács még két tanuló fia részére is biztosított, három évre szólólag, 100 arany forintot, s ezt nem szállította le akkor sem, mikor a fiúk egyike meghalt.

Bolognai Galvano 1395-ben már nem élt. Egyik fia, Vettore kispap volt és 1378-ban a paduai egyetemen járt. A másik fia, Girolamo később Paduában bankár lett s 1403-ban még életben volt.²

Bolognai Galvano csakugyan tudós ember. „De differentiis legum et canonum“ című munkája halála után nyomtatásban is megjelent. Több művét azonban kéziratban őrzik a Vatikánban, e címek alatt: „Casus, qui iudicis arbitrio relinquuntur“; „Tractatus de decimis“; „Repetitio in Cap. Gravis de restitutione spoliatorum“, cod. 2683. fol. 218—220.; „Repetitio in glossa Opinionem, Cap. I. De constitutionibus“ cod. 2683. fol. 225—227. Itt ez olvasható: „Galvanus de Bononia Decretorum doctor anno MCCCLXXI“. Helyesen jegyzi meg *Colle*, hogy ha ez az évszám helyes, akkor ez a *Repetitio* Magyarországon készült,³ mert Bolognai Galvano ekkor pécsi egyetemi tanár volt.

¹ Függelék. IX. sz. okl.

² *Francesco Maria Colle*: Storia Scientifico-Letteraria dello Studio di Padova III. 47—50.

³ *Francesco Maria Colle*: Storia Scientifico-Letteraria dello Studio di

Colle azt hiszi, hogy *Saraceno di Padova*, a kinek telkével *Galvano di Bologna* Pécssett szomszédos volt,¹ azonos személy *Giovanni Saraceno* paduai egyetemi tanárral. Szerinte ez Galvanóval együtt egyetemi tanárnak jött Pécsre.²

Ez azonban tévedés, mert biztosan tudjuk, hogy *Saraceno di Padova* 1370 máj. 29-én a pécsi,³ 1371-ben meg a pécsi és szerémi kamara ispánja s mint ilyen kapja meg Nagy Lajos királytól Cherso és Ossero (Lussin) szigeteket.⁴

Hogy *Illicini Péter* soha sem volt pécsi egyetemi tanár, már Ábel Jenő bebizonyította.⁵ De meg a pécsi egyetem korai megszűnése is kizárja az ő pécsi egyetemi tanárkodását.⁶

A pécsi egyetemnek 1400 tájáról három *hallgatóját* ismerjük.

Csót Benedek fia György, a zágrábi egyházmegye kispapja (clericus), a kisebb rendek fölvétele után, a tudomány gyöngyeinek megszerzése végett fölkereste a pécsi egyetemet. Itt tanult *Kanczellár János* pécssegyházmegyei kispap is. Ez őt minden ok nélkül több ízben méltánytalan szavakkal illette s mi több, társaival egyetemben azzal fenyegette, hogy tettleg is bántalmazza.

Csót Benedek fia György, hogy ellenfelét megijeszse, az iskolából ijjért, vagy más veszedelmes fegyverért küldött. Bepanaszolta egyúttal ellenfelét és kérte a magistert, hasson oda nála, hogy őt többé ne bántalmazza.

A magister *Kanczellár Jánost* meg is feddette komoly és tisztes szavakkal. Ez meg e miatt annyira nekidühödött, hogy aljas szavakkal és ártalmas fegyverekkel a magisternek esett; miért is ez kényszerült haza menekülni.

Látta ezt *Szőllősi Fábán fia György*⁷ nevű iskolatársuk *Padova*. III. 50—51. — *Ábel Jenő* kéziratai a Magy. Tud. Akadémia könyvtárában.

¹ *Koller*: Hist. Episcop. Quinque-Eccles. III. 130.

² *Francesco Maria Colle*: Storia Scientifico-Letteraria dello studio di Padova II. 208.

³ *Koller*: Hist. Episc. Quinque-Eccl. III. 107.

⁴ Századok 1893. 895.

⁵ *Ábel Jenő*: Egyetemeink a középkorban. 15—17.

⁶ Ez értekezés VI. fejezete. — V. ö. ezzel *Kollányi Fer.*: *Illicini Péter*. (Századok 1895. 243—244.)

⁷ Az okiratban (219. l.) ugyan „Gregorius“ van, de egy másik adatból (281. l.) megtudjuk, hogy „Georgius“-nak hívták. (Mon. Vat. Hung. Ser. I. Tom. IV. 219. és 281.).

is. Ez arra biztatta Csót Benedek fia Györgyöt, hogy jöjjön ki az iskolából és tartson ő vele. Ez engedett, s kettecskén indultak meg a szállására. Utjukban nem kerülhették el Kanczellár János lakását. A mint ide értek, ez társaival együtt rájuk nyilazott. Csót Benedek fia György látta, hogy tovább mennie nem lehet, sőt élete forog veszélyben. Miért is fogta magát, nyilához kapott. Nem az volt ugyan a célja, hogy ellenfelét leterítse, hanem hogy rájesszen és egyúttal saját életét megmentse: de nyila Kanczellár Jánost mégis oly veszedelmesen találta, hogy ez rá három napra meghalt.

Csót Benedek fia György később szerette volna a nagyobb egyházi rendeket is fölvenni. Rómába fordul tehát és kéri fölmentését a szabálytalanság alól. 1400 jún. 7-én oly választ kap, mely őt a nagyobb egyházi rendek fölvételére és egyházi javadalom elnyerésére följogosítja.¹

A felek ellenségeskedésének lefolyását részleteiben kissé másként beszéli el Csót Benedek fia György társa, Szöllősi Fábián fia György. Ez ugyanis IX. Bonifác élé terjesztett levelében így nyilatkozik: Ifjú korában Csót György zágrábi egyházmegyei clericussal a pécsi iskolába járt. Egyik tanuló társuk egy alkalommal oly hírrel jött hozzájuk, hogy Kanczellár János pécsi kispap ijjal, nyállal és karddal fölfegyverkezve közeledik feléjük s célja nem kevesebb, mint Csót György meggyilkolása. Ez a szörnyű hír hallatára megkérte őt, menjen el az iskola rectorához s szólítsa föl, hogy tegyen közöttük igazságot. A rector tüstént félbeszakította előadását, elhagyta az iskolát és a közeledő Kanczellár Jánoshoz ment. Hatalmas per-patvar keletkezett közöttük. Ennek hevében Kanczellár János egy bottal fejbe akarta vágni a rectort. Ekkor mind a rector, mind ő (Szöllősi Fábián fia György) a nyomukban levő tanulókat segítségére szőlítették. Erre kapja magát Csót György, s valahonnét hátulról — a nélkül, hogy erről ő is tudott volna valamit — rányilazott Kanczellár Jánosra. A lövés ezt éppen bal szemén találta; s rá három napra meg is halt.

Ez eset kapcsán megtudjuk azt is, hogy Szöllősi Fábián fia György később a nagyobb egyházi rendeket föl akarta venni,

¹ Mon. Vat. Hung. Ser. I. T. IV. 219—220.

s ezért a szabálytalanság (irregularitas) alól fölmentést kért. S ezt 1400 decz. 5-én meg is kapta.¹

László fia Lukács pécssegyházmegyei kispap Pécssett végezte tanulmányait. Ugyanitt járt egy másik clericus is, a ki ekkor még csak az „acolytus“-ságig jutott. Egy ízben Lukács lakásán ez késsel, az acolytus meg ostorral játszott. Lukács egész véletlenül s nem rossz akaratból társának a karját megütötte. Az acolytus a rákövetkező éjjel semmi fájdalmat sem érzett; de a másik éjjelre már megdagadt a karja s erős fájdalma is volt. Lukácsot természetesen nagyon érintette a dolog. Ő is, meg az acolytus is orvoshoz fordultak. Ennek tanácsára négyöt köppölyt tettek a sérülés helyére; de ez ekkor még inkább megdagadt. Az acolytus az orvosok nézete szerint — legalább *László fia Lukács* így adja elő a dolgot — a köppölyözés után keletkezett daganat és egy másik fekély következtében tizenkét nap alatt meghalt. Ez is még halála előtt kijelentette, hogy nem a játék közben szenvedett sérülés, hanem más baj oltja ki az ő életét.

Lukács mindemellett is kiközösítés alá esett; pedig ő szeretett volna pap maradni, sőt még a többi egyházi rendet is föl akarta venni. Rómába fordul tehát fölmentésért. IX. Bonifác pápa 1402 febr. 24-én Alsáni Bálintot, a Szent-Szabináról nevezett egyház áldozópap-biborosát, a pécsi püspökség kormányzóját utasítja, hogy Lukácsot, ha annak az egyháznak, melyet az acolytus szolgált, eleget tett, saját kérésére oldozza föl az emberölés vétségétől és büntetésétől, s így a szabálytalanság alól is. Ha Lukácsnak az egyházban hűbére vagy kegyúri joga volna, ezt veszítse el.²

A pécsi egyetem tanárai és tanulói mindazokat a kiváltságokat, szabadságokat és mentességeket megkapták, melyek az egyetemi tanárokat és hallgatókat általában megillették.³ V. Orbán pápa 1367 szept. 2-án kéri és buzdítja Nagy Lajos királyt, hogy a királyi alapítólevél tervezete szerint a pécsi egyetem részére engedélyezett kiváltságokat véglegesen bizto-

¹ Mon. Vatic. Hung. Ser. I. Tom. IV. 281—282.

² Mon. Vat. Hung. Ser. I. T. IV. 412—413.

³ Koller: Historia Episcop. Quinque-Eccles. III. 98., 100.

sítsa és erősítse meg; s ha helyénvaló lesz, a doctoroknak, magistereknek és hallgatóknak királyi bőkezűséggel újakat adományozzon s mind a régieket, mind az újakat ő maga is, meg mások is tartsák érvényben.¹

Hogy itt minő kiváltságok, szabadságok és mentességek forognak szóban, a krakkói egyetem élete részletesen tájékoz bennünket.

Nagy Kázmér lengyel király 1364-iki alapítólevele szerint ugyanis, a kik a krakkói egyetemre mennek vagy innét jönnek, Lengyelország területén utaknál, hidaknál és váraknál vámot és szálláspénzt nem fizetnek s lovaikkal, könyveikkel, ruháikkal, ágybelijökkal, bútoraikkal és pénzökkel szabadon járhatnak-kelhetnek. Ha valamelyik egyetemi hallgató részére szülei vagy barátjai enni- vagy innivalót küldenek, ez Krakkó városába vámfizetés nélkül bejut; s ezt sem a mészárosok, sem mások meg nem gátolhatják. Ha valamelyik hallgató a gabonát, lisztet, méhsört, a márcziusi sört, a bort vagy fát Krakkó város határán kívül szerzi be, mindezt vám- és tizedfizetés nélkül szállíthatja. A pékek és molnárok a gabona megőrléseért és a kenyérsütésért az egyetemi hallgatótól se követeljenek többet, mint a mennyit a krakkói polgárok szoktak fizetni. Ha Lengyelország területén lengyel alattvalók valamely egyetemi hallgató vagy szolgája (familiaris) lovát, pénzét vagy egyéb jószágát elrabolják, a király köteles a kárt megtéríteni s ezenkívül a gonosztevőt kinyomozzák és megbüntetik. Ha ezt a vétséget nem lengyel alattvaló követi el, a király a kárt nem téríti ugyan meg, de az illető külföldi uralkodónál közbenjár, hogy a kár megtérüljön. Megigéri a király, hogy az egyházi és római jog, az orvostudomány és a szabad mesterségek előadására szükséges iskolai helyiségről, továbbá a doctorok, mesterek, hallgatók, másolók, könyvboltosok és pedellusok részére szállásról gondoskodik. A szállások árát két krakkói polgár és két hallgató megállapítja s azt emelni nem lehet. Ha a lakásban valami elromlik, a háziúr azt évenként köteles megcsináltatni; s ha ezt nem teszi meg, a lakó, előzetes bejelentés után, kijavíttatja a házat és a költséget a házbérből

¹ Koller: Hist. Episc. Quinque-Eccl. III. 101.

lefogja. Ha az egyetemi célra kiszemelt házban olyan ember lakik, a ki nem tartozik az egyetem kötelékébe, s oda egyetemi hallgató kíván behurczolkodni, az idegennek távoznia kell a lakásból. Az egyetemi hallgatóknak saját rectoruk van. Előtte teszik le az esküt, neki engedelmeskednek s polgári pereikben ők is, meg a doctorok, mesterek, pedellusok és könyvboltosok is eléje tartoznak s egyházi vagy világi bíróság elé nem idézhetők; s a ki ezt mégis megtenné, prágai garasokban számított tíz márka birságot fizet. A rector ítéletétől nincs föllebbezés. De ha a rectori ítélet ellen azt hoznák fel, hogy érvénytelen vagy igazságtalan, e dologban az egyetem tanácsosai tartanak vizsgálatot. A hallgatók kisebb bűnügyeiben is — a milyen a szóbeli sértés, a vérzést okozó pofozás és öklözés — a rector bíraskodik. Ha az egyetemi hallgató, doctor, mester, pedellus vagy könyvboltos tolvaj, házasságtörő, parázna, gyilkos vagy főbenjáró bűn elkövetője, — az ilyen ügy nem a rector elé tartozik; hanem ha az illető pap, akkor a püspök, ha pedig világi, akkor a király bírósága elé tartozik. S ez utóbbi esetben nem a hazai szokásjog vagy az egyetemi statutum, hanem az országos törvény szerint hoznak ítéletet; de meg kell engedni, hogy megbízható emberek tanuskodásával tisztázhassa magát. Ha az egyetem kötelékébe tartozó említett egyének bármelyikét kis vagy nagy vétségről vádolják, elfogásnak és letartóztatásnak csak a rector határozott engedelmével vagy megkeresésére lehet helye; de ekkor is vigyázni kell, hogy az illető vagyonát el ne idegenítsék. A kit a rector az egyetemről kizár, azt rectori megkeresésre a város ügyvédei és polgárai onnét rögtön eltávolítják. Az ilyent szállásra senki sem fogadhatja be s neki ételt és italt nem adhat el, nem ajándékozhat és nem kölcsönözhet. Az egyetemi hallgatóknak Krakóban lesz egy bankárjuk vagy zsidajuk, a ki nekik, ha megszorulnak, zálogra kölcsönöz. Ennek szolgálata fejében minden márka után havonként egy garas jár. A fizeteses tanszék tanárait az illető facultas hallgatói választják. Ha a hallgatók véleménye megoszolnék, a többség akarata dönt. Az így megválasztott egyént a királynak vagy biztosának bemutatják megerősítés végett. Doctor vagy magister, vagyis tanár rectorrá nem választható. Az egyetemi hallgató rectorása idején egyik facultáson

sem tehet vizsgálatot. Midőn a hallgatók a tanárok előtt a vizsgálatot leteszik, ennek elfogadásához a krakkói kancellár hozzájárulása is szükséges. A hallgatók begyakorlása végett a krakkói püspök az ő helyettesét (officialis) Krakko városába küldi, hogy így a hallgatók a felolvasások keretéből a gyakorlati térre lépjenek és a hivatkozásokhoz szokjanak.¹

A római szentszék — úgy látszik — IX. Bonifác pápa idején (1389–1404) megengedte a pécsi püspöknek, hogy a pécsi székesegyházi, továbbá a szent Jánosról nevezett pécsi várbeli és a szent Péter tiszteletére avatott pozsegi prépostságot egy ízben a pécsi egyetem egyházjogi és római jogi tanárai részére fentarthatja, — még az esetre is, ha ezeknek már más egyházi javadalmuk van.²

V. Orbán pápa 1367 szept. 12-én, Nagy Lajos király kérésére, a pécsi egyetem tanárait és hallgatóit, bármily egyházi javadalomnak legyenek is birtokában, öt évre fölmenti a residentia-tartás, vagyis a helybenlakás kötelezettsége alól s biztosítja részökre a javadalom összes jövedelmét, leszámítva a naponkinti osztalékot. Egyidejűleg utasítja a pécsi püspököt, a pécsváradi apátot és a pécsi éneklő-kanonokot, gondoskodjanak róla, hogy a pécsi egyetemen tartózkodó tanárok és hallgatók javadalmuk jövedelmét megkapják.³

Ezt a kiváltságot 1376 jan. 16-án, a pécsi egyetem kérésére, XI. Gergely pápa megújítja. Ő intézkedésének végrehajtóiul a passauai püspököt, a pécsváradi apátot és a pécsi kancellárt küldi ki.⁴

¹ Codex Diplomaticus Universitatis studii generalis Cracoviensis I. 1—3.

² Koller: Hist. Episc. Quinque-Eccl. III. 333—334., 380—383.

³ Függelék. I. és II. sz. okl.

⁴ Koller: Hist. Episcop. Quinque-Eccl. III. 178—181. — Fejer: Cod. Dipl. IX/V. 107—110.

HATODIK FEJEZET.

Mikor szűnt meg a pécsi egyetem?

Az 1402-ik év körül még fennállott a pécsi egyetem. — Hunyadi Mátyás 1465-iki levele eldönti, hogy Pécssett 1465-ben már nem volt egyetem. — A pécsi schola maior 1495-ben nem egyetemet jelent. — Croke, Angolország velenczei követe 1530-ban magyar egyetemet említ; de ez nem a pécsi. — Oláh Miklós a Hungariában egy szóval sem emlékezik a pécsi egyetem létezéséről. — Gregoriáncz Pál sok pécsi hallgatóról beszél. — Istvánfi Miklós szó-beszéd után írja, hogy Pécssett 1543 előtt 2000 egyetemi hallgató volt. — Szerdahelyi Gábor e számot már 4000-re teszi. — Timon Sámuel és Szerdahelyi Gábor a XVIII. században mondják, hogy a mohácsi csatában 300 pécsi egyetemi hallgató esett el. — A pécsi címeres kövön nem a pécsi egyetem címere van. — A pécsi káptalannak egyetemi gradussal bíró tagjai a XIV. és XV. században.

1402 febr. 24-iki oklevél említi, hogy ez évet megelőzőleg László fia Lukács a pécsi egyetem hallgatója volt.¹ E szerint tehát a pécsi egyetem 1402 körül még fennállott.

A pécsi egyetem fennállása idejének meghatározásánál döntő bizonyítékul szolgál Hunyadi Mátyás királynak 1465-iki levele II. Pál pápához. S éppen ezért ez az oklevél a legnagyobb figyelemre érdemes.

S mily különös véletlen. Eme oklevélnek éppen azt a helyét, a melyre a bizonyítás súlypontja esik, eddig — II. Pál

¹ Mon. Vatic. Hung. Ser. I. T. IV. 412—413.

pápa válaszából — hibás szövegben ismertük. Oklevélkiadványainkban ugyanis a szóban forgó helyet így közlik: . . . „in regno Hungarie, licet amplo et fertili, non viget *aliquomodo* studium generale“.¹ Ez az elrontott szöveg azután az embereket félrevezette.

Nekem már jó ideje szemet szúrt. Éreztem, hogy a szöveg eddigi alakjában és értelmezésében megnyugodni nem lehet.

Mindenekelőtt a „viget“ értelmének megállapítása volt feladatom. S éppen az egyetemek életéről szóló oklevelek terminológiájából kitűnt, hogy a viget szót „van“, „lélezik“ értelemben használják.²

A „viget“ eme értelme nyilvánvalóvá tette, hogy a „non viget *aliquomodo studium generale*“ szöveg nem állhat meg.

Szerencsére, a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratainak tanulmányozása közben kezembe került a szóban forgó oklevél, *Fraknói Vilmos* sajátkezű másolatában, mely a vatikáni regesták alapján készült. Itt már ezt a helyes szöveget találtam: „*In regno Ungarie, licet amplo et fertili, non viget aliquod studium generale*“. Teljes megnyugvás kedvéért, de meg tekintettel ama nagy művelődéstörténeti érdekre, mely ehhez a helyhez fűződik, Rómában az egész oklevelet lefényképeztettem.³ S ebből már kiki meggyőződhetik, hogy a helyes szöveg miként hangzik. (1. ábra.)

Igy most már Hunyadi Mátyás király levele egészen világos. A nagy szellemű fejedelem ugyanis 1465-ben ezt írta II. Pál

¹ *Koller*: Hist. Episc. Quinque-Eccl. IV. 146. — *Fejér*: Historia Universitatis Hungaricae Litteraria. Documenta 9.

² 1346 . . . „generale studium *vigeat* in qualibet licita, pretequam theologica facultate“. . . . (*Denifle*: Die Universitäten des Mittelalters I. 378.). — 1389., 1394., 1395., 1402. . . . „litterarum studio in loco, ubi illud *vigeat* generale, insistendo“ (Mon. Vatic. Hung. Ser. I. T. III. 53, 281, 285. — T. IV. 409, 414, 421, 437.). — 1399. ápr. 28. . . . „quoddam collegium pauperum Scolariū, qui literarum studio in loco, ubi illud *vigeat* generale, in qualibet licita facultate insistere debeant“. (Mon. Vatic. Hung. Ser. I. T. IV. 119.). — 1480. júl. 13 . . . „exceptis tamen in Romana curia residentibus et litterarum studiis in locis, in quibus illa *vigeant* generalia, existentibus“ . . . (*Theiner*: Monumenta Hist. Hungariae II. 476.) — E műben: 16., 17., 19., 22. és 23.

³ Ennek és a vatikáni okiratok lemásoltatásának közvetítéseért *Kollányi Ferencz* t. barátom fogadja e helyütt is köszönetemet.

pápanak: „*Magyarországon*, jóllehet terjedelmes és termékeny, *nincs egyetem* (studium generale); miért is némelyek, a kiknek van hozzá való eszök és a tudományok művelésére alkalmasak, szegénységök, a távolság, az utak veszélyei és a nyelvbeli nehézségek miatt nem mehetnek oly helyekre, a hol vannak egyetemek, nem kis kárára az egyháznak és a keresztény vallásnak, a melynek főleg a hitetlenek szomszédságában levő területeken van szüksége tanult férfiakra. Miért is engedje meg Szentséged, hogy Magyarország valamelyik városában vagy helyén állíthassak egyetemet, mindegyik facultással, szervezete és kiváltságai tekintetében teljesen a bolognai egyetem mintájára“.

II. Pál pápa e kérelmet 1465. máj. 19-én teljesíti¹ és az egyetem helyének kiszemelésével s szervezésével Vitéz János esztergomi érseket és Csezmiczei János (Janus Pannonius) pécsi püspököt bízta meg.²

Ebből kiderül, hogy hazánkban 1465. máj. 19-én nem volt egyetem. Így tehát 1465-ben a pécsi egyetem sem létezett.

II. Ulászló számadáskönyvei szerint a pécsi *nagy iskola* (schola maior) tanulói, Bradács jelentése alapján, 1495 márcz. 2-án három forintot kapnak a királytól³ recordálásért, vagyis énekes üdvözlésért.

A nagy iskola alatt éppenséggel nem kell érteni egyetemet, hanem *káptalani iskolát*. Pécssett, miként minden városban, volt városi iskola.⁴ De ezen kívül volt itt káptalani iskola is. Ez pedig a városi iskolához viszonyítva, magasabb színvonalánál fogva joggal mondható nagyobbak.

Álláspontomat megerősíti az egyetemek történetének nem régiben elhunyt jeles buvára, *Denifle* is, a ki szerint nagy iskola olyan helyeken is volt, a hol egyetemnek nyoma sincs,

¹ Oklevéltár XVI. sz. okl.

² *Koller*: Hist. Episc. Quinque-Eccl. IV. 146—148.

³ 1495. „Secundo die martii ad relationem Bradács scholaribus *scholae maioris* Quinqueecclesiensis 3 fl.“ (*Joh. Christian Engel*: Geschichte des ungarischen Reichs und seiner Nebenländer. Halle. 1797. I. 70)

⁴ *Békefi Remig*: A népoktatás története Magyarországon 1540-ig 48, 142—143.

s a „schola maior“ kifejezés nem a studium generale terminus technicususa¹

Croke, Angolország velencei követe,² VIII. Henrik angol király házasságának felbontása ügyében, 1530. jul. 1-én a többek között ezt írja haza királyának: „Nincs kétség benne, hogy ha jól intézik az ügyet és kenyértörésre kerül a dolog, valamennyi keresztény egyetem a király javára dönt. Közfelfogás, hogy nagyon előnyös volna megnyerni az olasz-, francia-, német-, osztrák, magyar- és skótországi egyetemek hozzájárulását“.³

E szerint tehát még 1530-ban is volt egyetem Magyarországon.

Igen, de e tekintetben két ellentétes állítás helyezkedik egymással szembe. Maga Hunyadi Mátyás, mint láttuk, 1465-ben azt írja II. Pál pápának, hogy *Magyarországon nincs egyetem. A pécsi egyetem tehát 1465-ben már nem állott fenn.*

Croke jelentéséből meg azt olvassuk, hogy 1530-ban külföldön tudnak magyar egyetem létezéséről. Kérdés tehát, hogy 1530-ban nálunk melyik egyetem állhatott fenn? A pécsi és az óbudai nem; mert — miként láttuk — Hunyadi Mátyás 1465-ben arról értesítette II. Pál pápát, hogy *Magyarországon nincs egyetem*. Tehát még csak a pozsonyi egyetemről lehet szó, a mely 1467-ben keletkezett. Igen, de azt is tudjuk, hogy „Mátyás király halála után a II. Ulászló és I. Miksa között kitört háború véget vetett a pozsonyi egyetemnek“. Az egyetemi „épület egyik részét . . . Ulászló és Corvin János 1492 május elsején elajándékozták, másik része mindinkább roskadásnak indult: 1491-ben fegyvertárnak használták, 1492-ben pedig a város . . . a közel szomszédságban fekvő „Schusterthurm“ tatarozására szükséges cserepet az egyetemi épület házfedeléről szedette“.⁴

E szavakból kiderül tehát, hogy 1530-ban a pozsonyi egyetem sem volt meg.

¹ „Scholae majores bestanden auch an Orten, wo keine Universität existierte, und der Ausdruck „scola maior“ war nicht der terminus technicus für studium generale“. (*Denifle*: Die Universitäten des Mittelalters I. 418.)

² Erre az adatra irodalmunkban legelőször *Acsádi* Ignác hívta fel a figyelmet. (*Szilágyi S.*: A magyar nemzet története. V. 200.)

³ Függelék XVII. sz. okl.

⁴ *Ábel Jenő*: Egyetemeink a középkorban 36—37.

De ha 1530-ban sem a pécsi, sem az óbudai, sem a pozsonyi egyetem nem állott fenn, hogyan írhatott mégis az angol követ Velenczéből 1530-ban magyar egyetemről? Én a dolgot így magyarázom: A középkorban a külföldön tudták, hogy Magyarországon van egyetem. A pécsi, óbudai és pozsonyi egyetem ezt a tudatot fentartották és istáptolták. Arról azonban, hogy a XV. század végén ez egyetemek utolsója, a pozsonyi is szép csendesen megszűnt, a távolabbi külföld nem szerzett értesülést, s így Croke is még abban a hitben volt, hogy Magyarországon van egyetem.

Még egy eset lehetséges. Tudjuk, hogy Hunyadi Mátyás király Budán a Domokosok részére „*universale gymnasium*“-ot szervezett, a hol bővebben elő lehessen adni a philosophiát, theológiát és szentírást.¹ Ez az iskola tehát a Domokosok studium generaléja. Lehetséges tehát ennél fogva, hogy a magyar egyetemek emlékét a külföld előtt ez a studium generale őrizte meg.

Nagyon jellemző, hogy *Oláh Miklós* (1493—1568) az ő Hungáriájában egy szóval sem említi a pécsi egyetemet. Pedig ő 1516-ban Szathmári György pécsi püspök titkára volt; 1518-ban meg pécsi kanonoknak nevezték ki.² Így tehát Pécs városát jól ismerte; irt is róla a Hungáriában részletesen, csak a pécsi egyetemről nincs egy szava sem. Ez pedig lehetetlenség volna, ha a pécsi egyetem az ő idejében még létezik vala.

Oláh Miklós Hungariáját szóról-szóra kiírta és új részletekkel megtoldotta *Gregoriáncz Pál*, a ki 1565-ben mint kinevezett kalocsai érsek halt meg.³ Ő az idő megjelelése nélkül csak ennyit mond: „*Pécsre annyi tanuló szokott egybegyűlni, hogy kitelt volna belőlük egy egész hadsereg*“.⁴

Ebből csak annyit lehet megérteni, hogy a pécsi egyetem-

¹ *Petrus Niger*: Clypeus Thomistarum dedicatiójában.

² Nicolai Olahi Chronicon. (Bél: Adparatus ad historiam Hungariae I. 39.)

³ *Katona*: Historia metrop. Colocensis Ecclesiae II. 37.

⁴ . . . „tanta in ea urbe scholasticorum, bonas litteras discentium confluere solita erat multitudo, ut exercitum unum aequare potuisset; incolarum praeterea tanta fuit comitas et civilitas, ut Athenas dicere potuisses.“ (P. *Gregoriáncz*: Breviarium Rerum Hungaricarum Historico-Geographicum. (Bél: Adparatus ad Hist. Hung. II. 105.)

nek sok hallgatója *volt*. Hogy mikor, Gregoriáncz egy szóval sem említi. Gregoriáncz szavai tehát a pécsi egyetem fennállása idejének megállapításánál nem esnek mérlegbe.

Istvánfi Miklós (1538—1615) az 1543-ik év történeténél ezt írja: „Volt Pécssett hajdan híres egyetem is, melybe a tanuló ifjak úgy özönlöttek, hogy — *a mint mondják* — kevés évvel eme háború előtt *kétezeren* is látogatták”.¹

Istvánfi eme szavainak nincs jelentősége. Hiszen ő maga megmondja, hogy ezt csak hallomás után írta. Pedig az ilyen „a mint mondják”-ra építeni nem lehet.

De ezt a pusztá szó-beszédet nemcsak készpénzül vették, hanem *Szerdahelyi Gábor* 1766-ban már *négyszerre* tette a pécsi egyetem egykori hallgatóinak számát.²

Mindezek után valóban meglep, hogy *Timon Sámuel* (1715) a mohácsi csatában (1526) elesett vitézek számát — minden történeti alap nélkül — *300 pécsi egyetemi hallgatóval* megtoldja.³

S ezt a jelenetet, Timon nyomán, *Szerdahelyi Gábor* hazafias felbuzdulásában már valóságos drámai részletességgel írja le. „Azok tekintélye — úgymond — hitelt érdemel, a kik állítják, hogy 300 pécsi egyetemi tanuló, tanárukkal élőkön, a tollat karddal cserélte föl; s midőn a kereszténység közös ellensége ellen vitézül küzdött, Mohács mezején a hitért és a hazáért dicsőségesen meghalt”.⁴

¹ Oklevéltár XVIII. sz. okl.

² „Viget adhuc memoria Athenei, quod proximis annis ante Turcicam captitatem (igy) adeo in ea florebat, ut ex nonnullorum sententia *quatuor millia Scholasticorum constanter numeraverit*. (*Szerdahelyi Gábor*: *Celebrium Hungariae Urbium et Oppidorum Chorographia*. 1766. 269.).

³ . . . „Academici Quinque-Ecclesienses trecenti” . . . (*Timon S.*: *Synopsis Novae Chronologicae regnorum Hungariae, Croatiae, Dalmatiae etc.* 1715. P. III. 139.)

⁴ „Illorum autem autoritas fidem meretur, qui asserunt trecentos ex eadem Academia adolescentes, magistro duce, calamos in gladios mutasse, ac dum fortiter contra communem christianitatis hostem decertarent, in campo Mohachiensi pro fide et patria gloriose occubuisse.” (*Szerdahelyi Gábor*: *Celebrium Hungariae Urbium et Oppidorum Chorographia*. 1766. (269—270))

A 300 pécsi egyetemi hallgató mohácsi vesztét, Baranya vármegye leírásánál, Bél Mátyás is fölvette a földrajzába.¹

Ezt a tetszetős állítást újabb íróink is átvették.² Pedig — mint láttuk — az egésznek semmi alapja sincs.

A pécsi püspöki könyvtárban őriznek egy zászlónyelet, rajta kevés foszlánynyal. Úgy tartják, hogy a 300 pécsi egyetemi hallgató eme zászló alatt esett el Mohácsnál. Ime, Timon és Szerdahelyi művei még hagyományt is teremtettek, szemléletes példájaul a történeti mesék keletkezésének!

Íróink a pécsi egyetem czímerét ismerik föl³ azon a töredék-kövön, mely jelenleg *Horváth Antal* pécsi ügyvéd tulajdona. *Marosi Arnold* Pécs sz. kir. város múzeumának igazgatója, kérdezősködésemre, 1908 november 27-én ezt írja a czímeres kő előkerüléséről: „A követ 1883-ban a Széchenyi-tér 2. számú házának építése alkalmával találták. A jelenlegi telek észak-nyugati részén állott egy, még a XVIII. század végéről származó házikó, s a czímeres kő ennek a falába volt beépítve. Megvolt a kő másik fele is; ezt azonban a munkások beépítették a jelenlegi (Löwy-féle) palota alapfalába.”⁴

A töredék-kőről készített fényképi fölvétel alapján a czímer-részlet hű képben áll előttünk. A kőbe vésett czímernek — fölülről lefelé számítva — csak a bal fele (czimertanilag szólva) van meg. A czímerpajzs alakja lant-szerű. Felső része hullámvonalban halad; a sarkát egyenes vonal harántosan vágja. A czímerpajzs alsó részén bekötött csatos könyvnek a része

¹ A pécsi püspöki könyvtár az egész mű kéziratát másolatban őrzi. Ennek nyomán közölte Bél állítását 1799-ben *Kardoss Alajos*: Memoria Studii Generalis Quinque-Ecclesiensis a Ludovico Magno Hungariae rege saeculo decimo quarto erecti. 20.

² *Frankl (Fraknoi) Vilmos*: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. 138. — *Szilvek Lajos*: A pécsi egyetem története 27.

³ *Hanuy Ferencz*: Katholikus Egyetem Pécssett. 1903. 3. — *Szildgyi Sándor*: A magyar nemzet története IV. 560-ik oldalon, rajz után, a czímerkő képét közli is. — *Gerecze Péter*: A pécsi régi egyetem helye és czímere. (Archaeologiai Értesítő 1904. 194—195.)

⁴ *Marosi Arnold* múzeumi igazgató úr e helyütt is fogadja köszönetet szíves értesítéseért. — A czímeres kő provenientijáról lényegében éppen így nyilatkozik *Gerecze Péter*, imént említett dolgozatában. (Archaeol. Értesítő 1904. 195.)

látható.¹ E fölött a sarok felé stilizált liliumokban végződő ág halad. Ugyanígy alakult a címér másik fele. A két ág között hatágú csillag állott, melynek jó része megmaradt. A címérpajzsot négyszögletű kőkeret fogta körül. Az egész fölött felirat futott végig, a melyből az utolsó A betű még látható. (2. ábra.)

A címérpajzs alakja korhatározó. Ehhez hasonló címérpajzsok, melyeknek az alakja lantszerű, a sarkait meg harántos egyenes vonal vágja és a felső része hullámosan fut, — nálunk a XV. század közepe után, főleg a XV. század vége felé és a XVI. század elején fordulnak elő. A szóban forgó címérpajzsunk szakasztott mását látjuk az Erdődi Bakócz-család 1489-iki címérénél.² Hasonlít hozzá még Dombay János deáknak és Palásthy Lászlónak 1506-iki³ és özv. Perneszi Pálné 1500-iki sírkövének címérpajzsa,⁴ csak hogy e két utóbbinak alsó része nem gömbölyű, hanem csúcsban végződik.

Eme egybevetésből kitűnik, hogy az a címér, mely e kötöredéken szemlélhető, csak a XV. század közepe utáni időből, és pedig valószínűleg csak a XV. század végéről vagy a XVI. század elejéről származhatik. Ekkor pedig a pécsi egyetem már nem állott fenn. *Tehát e kő nem a pécsi egyetem címérét őrizte meg részünkre.* E tényen természetesen nem változtat az sem, hogy e címérben könyv látható, a mely doctori jelvény volt.⁵ Hiszen ezt, a könyvet is tartalmazó címet valamelyik középkori doctor joggal megkaphatta és használhatta.

A pécsi egyetem fennállásának szempontjából nagyon érdekes a pécsi káptalan tagjainak egyetemi tanultsága, a mint ez forrásainkban megjelenik.

Miklós fia Imre regölyi főesperes a szabad művészetek mestere és az egyházjogban annyira jártas, hogy Alsáni Bálint

¹ Az tévedés, hogy a könyvet valamikor balkéz tartotta, mint Gerecze mondja (Arch. Értes. 1904. 195.). El sem lehet képzelni, hogy *balkéz* miként nyulhatott volna a hiányzó címerrészen a könyv alá.

² *Fejérpataky László*: Magyar címéres emlékek I. füz. XXIV. címér.

³ *U. az*: U. o. I. füz. XXV. címér.

⁴ *Békefi Remig*: A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban 237.

⁵ *Békefi Remig*: A bolognai jogi egyetem XIV. és XV. századi statutumai 34. (Akad. Értekezések II. o. XIX. k. 7. sz.)

pécsi püspöknek kedvelt tanácsosa volt. XI. Gergely pápa éppen a pécsi püspök kérésére, 1376 jan. 19-én, Miklós fia Imre részére a pécsi püspökség területén egy méltóságot, personatust vagy hivatalt tart fenn, akár lelkeszkedéssel jár ez, akár nem. De ezek elfogadása esetén Miklós fia Imre köteles a regölyi főesperességről lemondani.¹ 1387-ben *Rudolf* prépost a szabad művészetek baccalaureusa és az egyházjog licentia-tusa. *Imre* székesegyházi főesperes meg a szabad művészetek mestere.² 1392-, 1404- és 1408-ban egy kanonoknak sincs egyetemi fokozata.³ 1410-ben *Sebestyén fia Lénárd* a szabad művészetek mestere.⁴ 1411 és 1421-ben ismét nincs kanonok, a kinek egyetemi gradusa van.⁵

1423-ban *János* asszúági főesperes egyházi és római jogdoctor.⁶ 1430-ban *János* valkói főesperes egyházjog-doctor, *Barnabás* marchiai (véghelyi) főesperes a szabad művészetek mestere.⁷ 1431-ben *János* valkói főesperes a hittudományok doctora.⁸ 1438-ban *Barnabás* asszúági főesperes egyházjog-doctor.⁹ 1443-ban *György* baranyai és *Dénes* tolnai főesperes egyházjog doctor; *Péter* örkanonok, *Barnabás* valkói és *Balázs* asszúági főesperes a szabad művészetek mestere.¹⁰ 1445-ben *János* baranyai és *Dénes* tolnai főesperes egyházjog-doctor; *Balázs* asszúági főesperes a szabad művészetek mestere;¹¹ *Kolozsvári Jakab* püspöki helytartó és kanonok meg a szabad mesterségek és az egyházjog baccalaureusa.¹² 1447- és 1448-ban

¹ *Koller*: Hist. Episc. Quinque-Eccl. III. 185—187. — *Fejér*: Cod. Dipl. IX/V. 114—116.

² Hazai Okm. V. 176.

³ *Tkalčić*: Monum. Civ. Zagr. I. 334. — Magy. Orsz. lev. Dl. 8951., 9465.

⁴ Magy. Nemz. Múz.: Fraknoi gyűjteményében XXIII. János supplicatiói.

⁵ Apponyi Oklevéltár I. 264., 266. — Magy. Orsz. lev. Dl. 11023.

⁶ Magy. Orsz. lev. Dl. 11362.

⁷ U. o. Dl. 12254.

⁸ U. o. Dl. 12411.

⁹ Esztergomi kápt. mag. lev. Lad. 45. f. 4. nr. 1.

¹⁰ Magy. Orsz. lev. Dl. 13701.

¹¹ U. o. Dl. 13867.

¹² Magy. Nemz. Múz. lev. 1445. III/19.

Barnabás székesegyházi, *Basthonyai János* baranyai és *Dénes* tolnai főesperes egyházbjog-doctor; *Balázs* asszuági és *Bálint* regölyi főesperes a szabad mesterségek mestere.¹ 1449-ben *Basthonyai János* baranyai főesperes egyházbjog-doctor, *Bálint* kanonok a szabad művészetek mestere.² 1454-ben *Hangácsi Albert* prépost egyházbjog-doctor.³ 1457-ben *Pál* baranyai főesperes és *Dénes* tolnai főesperes egyházbjog-doctor; *Bálint* marchiai főesperes a szabad művészetek mestere.⁴ 1463-ban *Pozsegavári Gergely* a Ker. Szent János káptalan prépostja és püspöki helytartó egyházbjog-doctor.⁵ 1470-ben *Dénes* tolnai főesperes és püspöki helytartó egyházbjog-doctor.⁶ 1478-ban *Handó György* prépost a szabad művészetek mestere és egyházbjog-doctor; *Gergely* székesegyházi, *Máté* baranyai és *Dulházi János* asszuági főesperes s *Balázs* kanonok egyházbjog-doctor; *Beremendi János* regölyi főesperes a szabad művészetek mestere.⁷ 1485- és 1487-ben *Máté* éneklő-kanonok és *Gergely* székesegyházi főesperes egyházbjog-doctor; *Devecseri Péter* valkói és *Beremendi János* regölyi főesperes a szabad művészetek mestere.⁸ 1504-ben *János* tolnai főesperes a szabad művészetek mestere és mind a két jog doctora.⁹ 1512-ben *Mihály* örkanonok, majd 1515-ben püspöki helytartó a szabad művészetek mestere és az egyházbjog doctora.¹⁰

A felsorolt adatokból kiderül, hogy a pécsi egyetem alapítását követő időben kevés pécsi káptalani tagnak volt egyetemi gradusa; sőt 1392-, 1404-, 1408-, 1411- és 1421-ben a káptalan tagjai közül egyet sem ékesített az egyetemi fokozat. 1423-tól kezdve azonban már sűrűn jelennek meg a pécsi kanonokok mint a szabad művészetek mesterei, vagy az egy-

¹ Magy. Orsz. lev. Dl. 14114., 14185., 14904.

² U. o. Dl. 14227.

³ U. o. Dl. 33391.

⁴ U. o. Dl. 15154., 15155.

⁵ U. o. Dl. 35640.

⁶ Magy. Orsz. lev. Dl. 17036.

⁷ Magy. Orsz. lev. Dl. 18057. — Veszprémi kápt. házi lev. 1478. Epp. Miscell. 154. — Monum. Episc. Veszpr. IV. 470.

⁸ Magy. Orsz. lev. Dl. 19326., 33441.

⁹ U. o. Dl. 21239.

¹⁰ U. o. Dl. 22328., 22707.

házi, esetleg római jog doctorai. S ez az örvendetes jelenség végighúzódik az egész XV. századon.

E tapasztalatból azonban nem szabad arra következtetni, hogy a pécsi egyetem az egész XV. században fennállott. Hiszen a XV. században egyéb káptalanokban is gyakran találkoztunk promoveált egyénekkkel. Így — hogy csak néhány esetet említsek — a kicsiny erdélyi káptalanban 1455-ben Kisvárdai István prépost és Antal éneklő-kanonok,¹ 1459-ben meg Antal éneklő- és Máté örkanonok egyházjog-doctor.² 1463-ban Máté örkanonok theologiai doctor és János ugocsai főesperes s dékán baccalaureus.³ 1469-ben az esztergomi káptalanban Kozárdi László szent-tamási prépost, Lippai Mihály örkanonok, Albert nyitrai és Antal zólyomi főesperes egyházjog-doctor; Budai Gergely barsi főesperes a szabad művészetek mestere és egyházjogi licentiatús; Dénes honti főesperes baccalaureus.⁴ 1485-ben az egri káptalanban Lukács székesegyházi prépost és Körmendi István örkanonok egyházjog-doctor, Gyulai Kálmán pankotai főesperes mind a két jog doctora.⁵

Mindezek a XV. század második felében promoveált papok nemcsak Pécsen, hanem az óbudai, pozsonyi, bécsi, krakkói és olaszországi egyetemeken tettek szert egyetemi gradusra.⁶ Hiszen azt már bebizonyítottam, hogy a pécsi egyetem 1465 előtt biztosan megszűnt.

¹ *Pesty Fr.*: Krassó vármegye tört. III. 402.

² Székely Oklevéltár V. 17.

³ Tört. Tár 1907. 114.

⁴ Esztergomi kápt. mag. lev. Lad. 53. fasc. 4. nr. 1. és 2.

⁵ Magy. Orsz. lev. Dl. 35808.

⁶ *Schrauf Károly*: Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen. 1—359. — *U. az*: A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve 1453—1630. 1—540. — *U. az*: A krakkói magyar tanulók-háza lakóinak jegyzéke 1493—1558. 1—143.

HETEDIK FEJEZET.

A pécsi egyetem színhelye.

A pécsi egyetem színhelyére nézve keletkezett felfogások. — Evlia Cselebi török utazó leírása Pécs belső váráról, főleg a székes-egyházról. — Pécs egykori egyeteme Evlia Cselebi szerint a belső várban volt. Ez az állítás elfogadható.

A pécsi egyetemet Kardoss Sámuel 1799-ben a régi püspök-kert tájékára, vagyis az egykori siklósi kaputól nyugatra helyezi. E nézetnek alapjául az szolgál, hogy Kardoss a püspök-kert tájékán nagyobb épületromokat látott, közöttük néhány festményes részlettel.¹ Ezeket az emelet magasságú romokat s rajtuk itt-ott a festést még magam is több ízben szemlélgettem a Czitrom-utczában épült házak udvarából. E romok, úgy látszik, a benedekrendiek templomából maradtak meg, a kik Pécsre — Pázmány Péter szerint — 1070-ben telepedtek.² Kardoss óta nem vezett ki íróinkból az a hit, hogy e romok egykori lakói, vagyis a benczések a szomszédos pécsi egyetemen tanítottak.³

E romok a szóhagyományt állandóan ápolták. Vannak, a kik a pécsi egyetem színhelyéül a püspöki árvaház telkét tartják.

Németh Béla 1897-ben úgy vélekedett, hogy „az egyetem

¹ Kardoss Sámuel: Memoria Studii Generalis Quinque-Ecclesiensis. Quinque-Ecclesiis. 1799. 2—3.

² Péterffy: Sacra Concilia II. 274.

³ Szilvek Lajos: A pécsi egyetem története. 31.

a jótékony nőegylet jelenlegi épületének helyén, a kert-utcza keleti felén állott”.¹

Itt ma az új postapalota emelkedik. Ennek építésekor, 1903-ban, az alapok ásása közben itt nagy kiterjedésű alapfalakat találtak. Ezekről *Gerecze Péter* úgy vélekedik, hogy sokkal régiebbek mint a várost egykor körülvevő fal, mert ez ama alapfalak fölött keresztben fut végig. Szóval *Gerecze* szerint eme alapfalak a római korból maradtak meg.²

Ez az okoskodás nem állhat meg. Mert Zsigmond király csak az 1405-iki országgyűlésen rendeli el némely városok körülvételét fallal.³ A városi fal tehát később épült, mint az 1367-ben alapított pécsi egyetem. Azért tehát, mivel a városfal a kiásott alapfalakon keresztül vág, bátran mondhatnók, hogy ezek az alapfalak a pécsi egyetem épületéből valók, vagyis elfogadhatnók *Németh Béla* véleményét.

Gerecze Péter ott keresi a pécsi egyetemet, a hol a Horváth Antal-féle czimeres követ találták. „A pécsi egyetem — úgymond — nem a hagyomány által megjelölt püspöktertféle területen, hanem fönn az említett Löwy-féle palota, illetőleg az ennek szomszédságában álló városház helyén állhatott”.⁴

A föntebbieken már kimutattam,⁵ hogy a Horváth Antal-féle czimeres kőnek a pécsi egyetemhez semmi köze. Miért is *Gerecze* nézete magától elesik.

A pécsi egyetem színhelyének megállapításánál segítségünkre jön a híres török utazó, *Evlia Cselebi*. Ő Anatólia, Szíria, Mezopotámia, Perzsia, Arábia, a Kaukázus, Európai Törökország, Dalmácia, Szerbia, Oláhország, Moldva, Németország, Hollandia, Svéd-, Lengyel- és Oroszország s Krimia

¹ *Németh Béla*: Baranya Szent Istvántól a jelen korig. (*Várady Ferencz*: Baranya multja és jelene II. 294.)

² *Gerecze Péter*: A pécsi régi egyetem helye és czímere. — *U. az*: A pécsi postapalota alatt kiásott régi falak. (*Archaeologiai Értesítő* 1904. 193—194, 322—325.)

³ 1405-iki első decretum bevezetésének 3. §-a.

⁴ *Gerecze Péter*: A pécsi régi egyetem helye és czímere. (*Archaeol. Értesítő* 1904. 195.)

⁵ E műben: 53—54.

mellett, 1660-tól kezdve 1666-ig hazánk legnagyobb részét beutazta. Utazását tíz kötetben írta le. Ezek közül a hatodik kötet hazánkkal foglalkozik. Ezt a kötetet dr. Karácson Imre fordításában a Magy. Tud. Akadémia 1904-ben adta ki.

E műben látjuk, hogy Evlia Cselebi Pécs városáról tíz oldalon át egész részletesen beszél. A ki a mai Pécs-et ismeri, örömmel tapasztalja, hogy a leírás sok mozzanatában rá lehet ismerni az egyes helyekre. Evlia Cselebi, mint afféle keleti író, erősen színezz és nagyít; de az egyes jelenségek felsorolásában, a helyiségek megjelölésében, sőt sokszor a részletek feltüntetésében is megbízható.

Pécs városának, vagyis a külső várnak leírása után a *belső vár*ra tér át.

„A belső vár — írja Evlia Cselebi — a külső várnak nyugati oldalán van. Nagyon erős és szilárd építkezésű vár s az összes pécsi lakosok értékes portékáikat itt őrzik, mivel kettős, széles, magas fala van és valamennyi várnál híresebb. Széles és mély árka s délkelet felé néző kapuja van; ez a kapu egy magas, négyszögletű toronynak szélénél álló művészi kapu, melynek boltozata fölött a tallér nevű garason látható kétfejű, két szárnyát kiterjesztő s két lába karmait kinyújtó madárnak rajza van, mely fehér márványon van elhelyezve; a ki látja, élőnek gondolja. E képpel összefüggőleg a fehér márványra latin írással némi történeti események vannak feljegyezve. A belső kapun bemenve, még egy várfal van. Bemenet sötét boltozatok alatt elhaladva, ha egy kissé megyünk, *Szulejmán szultán dsámijára* találunk. Ha ezt a tekintélyes dsámit úgy iparkodnánk leírni, a hogyan láttuk, egy kötetre terjedne az.

Valamit mégis írjunk. A régi mesterek közül egy ügyes építőmester minden tehetségét erre az épületre fordítván, olyan munkát létesített, hogy a világon egyetlen régi építőmester sem készített ily művet . . . Egy szóval, e végeken ilyen díszes dsámit nem láttunk! . . . Minden része gyönyörű márvánnyal van borítva, hogy a ki látja a művészi feldolgozást, azt mondja, hogy az apró kövekkel van fedve. E dsáminak felétől a mihrábig (oltár) negyven kőlépcsőn kell felmenni. A mihráb felől levő oldal igen magas, és síma márvánnyal van

lerakva; egy dsámiban sem láttam ilyen magas mihrábot. Ennek a magasságnak eredete az, hogy e hely előbb könyvraktár volt; jelenleg is vaskapuja van . . . (A dsámi) magas kapuja mindig zárva van. Vajha a felséges Isten békességet adna, hogy e kapu újra felnyittassék és öröm legyen. E magas kapu olyan bejárat, hogy két oldalán többszörös ívek és kőből készült csavarvonalas művészi oszlopok vannak. A mérnöki és építészeti tudományban jártas egyén, ha ezt az épületet meglátja, elbámul rajta. Ez imahelynek négy sarkán egy-egy óratorony van; a régiek ezekbe a tornyokba harangokat helyeztek el s harangoztak, a mely egy konaknyira¹ is elhallatszott. A jobb oldalon levő torony fölé egy deszka-minaretet készítettek, mely érdemes a megtekintésre. E dsáminak a tetején nincsen kőkupola, hanem cziprusgerendákból készült mestergerendák fölé egymásba illesztett padlásdeszkák vannak, melyekből festett, királyias plafond készül . . . Az építőmester e dsámira rózsaszínű cserepet rakott föl, mely jó idős már s erősen áll . . .

Köröskörül kitünő medresze (főiskola) van, melynek leírására hiányos a nyelv. Jelenleg azonban minden czellája a várkatonaságnak czellája, mivel Szulejmán khán rendszabálya szerint külön van parancsnoka és százötven katonája; van összesen negyven katonaháza is . . .

Főiskolái (medresze). A Koránmagyarázók- és ulemáknak öt iskolájuk van. Többi között az isteni Eflatunnak (Plátó) a belső várban lévő régi, tudományos főiskolája, melynek hetven, fejedelmi boltozatú és várszerű szobája van. Ezeknek mindegyikében egy-egy fajta építészeti tudomány szerint kidolgozott elrendezés van, melynek leírására hiányos a nyelv s az ékszerszóró tollnak beszédje töredékes. A korábbi időben ebben a főiskolában keletről és nyugatról több tanuló lakott, kik az összes különös és csodálatos tudományokat mestereiktől látván a tudományokat tökéletesítették; jelenleg azonban e szobácskákból várkatonaság lakik s a lakosokkal szórakozik“ . . .²

¹ 8 kilometer.

² Karácson Imre: Evlia Cselebi török világutazó Magyarországi utazásai 1660—1664. 198—200. (Török-magyarkori Történelmi emlékek. II. oszt. Irók. III.)

Evlia Cselebi e sorokban egész világosan a régi pécsi egyetemről beszél. *Szerinte ez a belső várban volt.* Hajdan keletről és nyugatról sok tanulót számlált; Evlia Cselebi idejében azonban várkatonák tanyáztak benne.

Ha szem előtt tartjuk, hogy a pécsi egyetem létrehozásánál és fentartásában Vilmos pécsi püspöknek milyen nagy része volt; s hogy az egyetem hallgatói jó részben papok voltak: nincs okunk idegenkedni attól a gondolattól, hogy Evlia Cselebi fején találta a szöveget, vagyis hogy *a pécsi egyetem a belső várban, a székesegyház közelében volt.*

NYOLCZADIK FEJEZET.

A pécsi egyetemen tartott szent beszédek.

Csontos János 1882-ben hívta föl a figyelmet a pécsi egyetemen tartott szent beszédekre, melyek egy müncheni codexben vannak. — A codex bibliographiai leírása. — A codexet német ajkú ember másolta. — A codex tartalma. — A codexben levő szent beszédek az egyetem tanárai és hallgatói előtt tartották. — A szent beszédek szerzői magyar domokosrendi szerzetesek. — A szent beszédek jelleme. — Történeti részletek és reflexiók a Szent Istvánt, Szent Lászlót, Szent Imrét és Szent Erzsébetet ismertető szent beszédekben. — Sermones de Sanctis és de Tempore. — Sermones Communes. — Magyar szentekről tartott szent beszédek.

Csontos János a Magyar Könyvszemlében 1882-ben hívta fel a figyelmet arra a nagybecsű müncheni codexre, mely a pécsi egyetemen tartott szent beszédek tartalmaz.¹ E codexet és tartalmát még senki sem ismertette, s így nekem jutott az alkalom, hogy tudomány-történeti értékéről legelőször szólhatok.

A codex a müncheni kön. Hof- und Staats-Bibliothek tulajdona.² Jelzete: Windberg 163^b. Cod. lat. Mon. 22363^b.

¹ Csontos János: A müncheni könyvtár hazai vonatkozású kéziratai. — U. az: Nagyfotosságú XIV. sz. kézirat a pécsi egyetemről Münchenben. (Magy. Könyvszemle 1882. 229., 253.)

² E helyütt fogadja benső köszönetemet a müncheni k. Hof- und Staats-Bibliothek t. Igazgatósága azért a szíves előzékenyséért, hogy a codexet tanulmányozás céljából, a budapesti tud. egyetem könyvtára részére, három hónapra átengedte.

Alakja: Ivret. Nagysága: 30×21 centiméter. A tükör: 21×15 centiméter. Mindegyik lapon két hasáb van. Ezek nagysága külön-külön: $21 \times 6\frac{1}{2}$ centiméter. A hasábokban a sorok száma 35 és 43 között váltakozik. A codex anyaga papiros. A codex kötése egészen új; fatábla, barna bőrrel bevonva. Valamikor csak egyszerű hártýába volt foglalva. Ez ma is megvan, a kemény kötésen belül.

A codex tartalmi szempontból két részre oszlik. Az első rész (1—112 számozott levél) Nicolaus de Lyra Postilláit tartalmazza, a XV. századra valló írással. Ezt a részt valamivel későbbi kéz így zárta le:

„Explicit postilla Magistri Nicolay de Lyra | super Ewangelia dominicalia et quadragesimalia et | hoc per circulum anni secundum Omelias | et modum Romane Ecclesie.

A codex második részének terjedelme 1—156 számozott levél. Több kéz írása. Az írás a XIV. század végére és a XV. század elejére, vagyis Zsigmond király korára vall. A szöveg nem eredeti fogalmazvány, hanem másolat. Ezt bizonyítják azok a helyek, a hol a leíró a mondatot nem fejezte be. Pl. „Letantur, cum male“ (54. a.); helyesen: „Letantur, cum malefecerint“.¹ „Gaudium et letitiam optime et su“ (54. b.); helyesen: „Gaudium et letitiam obtinebunt et fugiet“.² „Et scriben iniusti“ (68. b.); helyesen: „Scribentes iniustitiam“. „Quoniam laudatur peccator in desi“ (99. d.); helyesen: „Quoniam laudatur peccator in desiderii anime sue“.

A másolást német ajkú emberek végezhatték: mert az „apud“ több ízben „aput“ alakban fordul elő. Pl. 53. b., 67. d, 69. a., 97. d.; a „quod“ helyett meg „quot“-ot ír. Pl. 98. a, 98. b.

Német ajkú ember keze munkájára vall az is, hogy a második rész tizenhatszadik levelének *b* hasábjára fölött egy sor egykorú *német* szöveg van, melyet később részben levágtak. Ma csak ez olvasható belőle: „wen man ist nicht da“.

Közel egykorú kéz a lapszélekre jegyzeteket tett, melyek az egészen végighúzódnak. A szöveget a leírók nem egy tin-

¹ Példabeszédek könyve 2, 14.

² Izaiás 35, 10.

tával írták. Ezért a szöveg egy részének betűi feketék, a másiké halványak, sőt fakók. A nagy kezdőbetűk jó része pirosra van festve; a többi helyen meg a nagy kezdőbetűknek a helye üres. A legelső kezdőbetű valamennyi között a legdíszesebb; piros és fekete festéssel. A leíró a jeligét s a hivatkozással felemlített írók nevét és források címét igen sokszor pirossal, máskor meg fekete tintával aláhúzta. A kézirat vége felé haladva az aláhúzás és a színes kezdőbetűk mindinkább gyérülnek.

A codex második részének tartalmát a pécsi egyetemen készített latinnyelvű *szent beszédek* alkotják. Az első levél homlokzatán ezt olvassuk: „*Sermones Compilate* (így) *in Studio generali Quinque-Ecclesiensi in Regno Ungarie*“. (3. ábra.)

A *szent beszédek* a codexben két nagy csoportra oszlanak. Az elsőbe tartoznak a „*Sermones de Sanctis*“ és „*De Tempore*“; a másodikba a „*Sermones Communes*“.

További tudományos vizsgálódások előmozdítása végett közlöm mind a két csoportba tartozó *szent beszédek* jeligéjét, mert ezáltal módot nyújtok arra, hogy tudósaink a külföldön levő codex tartalmát, tanulmányaik közben, esetleg vizsgálódásuk körébe vonhassák.

Ezenkívül a magyar szentekről szóló *szent beszédek* teljes szövegökben adom. Így tehát Szent István királyról 5, Szent Lászlóról 2, Szent Imre hercegről 1, Szent Erzsébetről 4 beszédet közlök.¹ (4. ábra.)

Kérdés, hogy tulajdonképen miféle *szent beszédek* ezek?

Azt tudjuk, hogy a *szent beszédek* tartása az egyetemek theologiai facultásának volt a feladata. A félév elején megállapították, hogy ezen és ezen az ünnepen ez a tanár vagy esetleg egyetemi fokozattal bíró hallgató tartja a *szent beszédet* az egyetem részére. Az e célból készült *szent beszédek* természetesen nem a nép, a nagy hívő közönség, hanem az egyetemi tanárok és hallgatók szükségletéhez és színvonalához alkalmazkodtak; szerkezetök pedig a scholastica rendszere szerint alakult meg.²

¹ Dr. Döry Ferencz kedves tanítványomnak e helyütt is megköszönöm azt a szívességet, hogy az összeolvasás fáradságos munkáját velem készséggel megosztotta.

² O. Kammel: Die Universitäten im Mittelalter. (Schmid: Geschichte

Igen, de a pécsi egyetemnek theologiai facultása nem volt. Tehát a ránk maradt szent beszédek sem a theologiai facultas szellemi termékei. De ez a dolog lényegén mit sem változtat. Mert az egyetem tanárainak és hallgatóinak vallási érdekeiről ott is gondoskodni kellett, a hol nem volt theologiai facultas; tehát Pécssett is. Ezeket a szent beszédeket tehát, melyek homlokára XV. századi kéz azt írta, hogy a pécsi egyetemen készültek, a pécsi egyetem tanárai és hallgatói előtt mondták el. Vagy ha nem itt mondták el, akkor a pécsi egyetem hallgatói részére minta-prédikációknak készültek, a melyekből azok később otthon mint papok meríthettek.

A szent beszédek szerzőit én *domokosrendi szerzetesekben* látom. Ezt bizonyítja az, hogy Szent Domokosról nyolcz szent beszéd szól a gyűjteményben. Ily kitüntetésben egy szent sem részesült a szent beszédek készítői részéről. De meg az író egyenesen el is árulja, hogy a Domokos-rend tagja, midőn *Szent Domokosról* így ír:

„Ut autem et nos [docti possimus esse et erudire alios in sapientia, ad imitationem *patris nostri* debemus et nos discere.“¹ — „Ad exemplum autem *patris nostri Dominici* debemus et nos disponere nobis ascensiones, ut et nos cum ipso ascendamus.“² — „... quia reliquid (így) post se heredes etc., ut filii dicantur proprie proprie (így) fratres ordinis sui; nepotes vero omnes conversi per doctrinam filiorum suorum. Ipse enim sicut secundus Paulus ewangelium *nos* genuit. I. Corinthiorum IV.“³

A szent beszédek között bennünket főleg a magyar szentekről szólók érdekelnek. A többiekkel egyetemben ezek is azonos rendszerben készültek. A szerző eljárása az, hogy jeligével kezdi a beszédet. Azután a jeligét alkotó részeire bontja és a főgondolatot vagy a vezérszót értelmezi. Magyarázatai közben mozgósítja a szentírást, az egyházatyákat és egyéb írókat, mint Aristotelest, Cicerót, Sallustiust, Solinust, sőt még Juvenalist

der Erziehung II/I. 487.) — *Aschbach*: Geschichte der Wiener Universität. I. 293—294.

¹ Fol. 49. c.

² Fol. 50. a.

³ Fol. 50. b.

is. Egy-egy szent beszéd valóságos theologiai és philosophiai értekezés a scholastica philosophia eszközeinek — meghatározás, felosztás és bizonyítás — szinte túlhajtott alkalmazásával. A szerkezet és a rendszer lényegében hasonlít a Temesvári Pelbártéhoz; de tartalmi kapcsolat semmi sincs közöttük. Az e codexben levő szent beszédek összes magyar vonatkozású egyházi beszédeink között a legrégebbek; tehát tudománytörténeti szempontból is nagy a jelentőségük.

A történeti elem és a reflexio kevés ezekben a szent beszédekben. A magyar szentek közül Szent Istvánról találunk legtöbb emlékezést. Így a szerzőknek *magyar ember* voltakörül fényesen tanuskodnak ezek a kifejezések: . . . „*sanctum regem nostrum Stephanum*“;¹ „*Qualis fuit apud nos rex noster sanctus Stephanus, apostolus credulitatis nostre*“;² „*Talis vir fuit sanctus noster rex*“;³ „ . . . ministerio sancti Adalberti, cui honor a nobis detur, quia fuit nostre conversionis primus propagator“;⁴ . . . „*regnum scilicet nostrum . . . per apostolum nostrum*“; „ . . . „*de regno nostro*“.⁵ A „*Letare Pannonia*“ említése is magyar emberre vall.⁶ A „*populi nostri, scilicet gentis hungarice*“⁷ meggyőzően mutatja, hogy a szent beszéd írója magát a magyar nemzethez sorolja.

A szent beszédek Istvánt — mint láttuk — szent királyul és hitünk apostolául, majd első magyar királynak, továbbá első magyar szentként emlegetik.⁸ Kiemelik, hogy hazánkat a Boldogságos Szűznek ő, a mi apostolunk ajánlotta;⁹ s hogy a császárt a Bold. Szűz segítségével sikerült kiűzni hazánkból.¹⁰ Bemutatják Szent Istvánt, a ki Salamon módjára templomokat épített, adományokkal megajándékoz s az oltárokat és a keresz-

¹ Első beszéd Szent Istvánról. (67. a.)

² Második beszéd Szent Istvánról. (68. b.)

³ Ötödik beszéd Szent Istvánról. (70. a.)

⁴ Negyedik beszéd Szent Istvánról. (69. c.)

⁵ Harmadik beszéd Szent Istvánról. (69. c. és 69. b.)

⁶ Ötödik beszéd Szent Istvánról. (70. a.)

⁷ Második beszéd Szent Erzsébetről. (98. a.)

⁸ Második és harmadik beszéd Szent Istvánról. (67. d. és 68. d.)

⁹ U. o. (69. c.)

¹⁰ U. o. (69. b.)

tekét drágakövekkel ékesíti.¹ Megjelenik előttünk Szent István mint a magyar nemzet törvényhozója s mint az Intelmek írója, a melyekben megszabta, hogy miként kell élni.² Felénk hangzik e beszédekől, hogy Szent Adalbertnak részünkről tisztelet jár, mivel megtérésünknek első munkálója volt.³ Két ízben is szó esik Szent István *legendájáról* s ezek nyomán olvassuk, hogy Szent István Günther cseh szerzetest mindig minő szívességgel fogadta s még a kincstárát is rábízta, hogy ebből adjon az egyházaknak és a szegényeknek.⁴

A Szent Lászlóról szóló két beszédben már édes-kevés a reflexio. Érdekes, hogy Szent Lászlót egy ízben *nagy királynak* (*magni regis*) mondják.⁵ Hivatkoznak a *legendára*, a mely szerint Szent László „a kegyességben fölséges, a kegyelem ajándékaival teljes király”.⁶ A legenda nyomán két esetet hoznak fel. Az egyik, midőn Szent László a bessenyők üldözése közben seregével az éhhalál veszedelmébe jutott; s ebből imádsága révén menekült meg. A másik meg az, midőn szentté avatása napján a templom fölött, a hová testét helyezték, három — a legenda kettőt említ — óra hosszat különös fényű csillag ragyogott.⁷

Az a XV. századi kéz, mely a szent beszédek czímeit a codexbe utólag bejegyezte, a 94-ik folio *d*) hasábjára fölé ezt írta: „*De Sancto Hainrico Imperatore.*”

Ez azonban tévedés, mert a szent beszédek a codexben a naptári sorrend szerint következnek. Már pedig ez a szent beszéd mindjárt halottak napja (nov. 2.) után következik. Mivel pedig nov. 5-én Szent Imre herczeg ünnepe van, kétségtelen, hogy a szent beszéd is Szent Imre herczegről, s nem Szent

¹ Első beszéd Szent Istvánról. (67. b.)

² Második beszéd Szent Istvánról. (67. d., 68. a. és b.)

³ Negyedik beszéd Szent Istvánról. (69. c.)

⁴ Harmadik és negyedik beszéd Szent Istvánról. (69. b. és 69. d.). — V. ö. *Legenda Maior* cap. V. (*M. Florianus*: *Fontes Dom.* I. 22.)

⁵ Második beszéd Szent Lászlóról. (53. c.)

⁶ Első beszéd Szent Lászlóról. (53. a.). — *Endlicher*: *Rer. Hung. Mon. Arpad.* 237.

⁷ Második beszéd Szent Lászlóról. (53. c. 53. d.). — *Endlicher*: *Rer. Hung. Mon. Arpad.* 239—240, 244.

Henrik császárról szól. Ellenkező esetben ennek a szent beszédnek a sorrendben jul. 14-ikén kellene lennie.

Tartalmi alapon a kérdést nem lehetne eldönteni, mert a szövegben előforduló szüzesség¹ megtartása mind a két szentről áll.

Szent Erzsébet életéből fölemlítik a szent beszédek, hogy a hűbéresek férje halála után a várból és hitbérének összes tartozékaiból kiűzték; s nem volt hová hajtsa le a fejét, mert senki sem mert neki szállást adni. Pedig ő ispotályt alapított és ezt gazdagon megadományozta;² a szolgálók szolgálója volt s a betegeteket mosogatta és gondozta.³

*

A pécsi egyetem története is fényesen igazolja, hogy a magyar nemzet az európai fejlődéssel lépést tartott. Az első magyar egyetem alapítása 1367-ben nemcsak Pécs városára, hanem egész magyar hazánkra örök dicsőséget áraszt, s egyúttal meggyőző bizonyíték arra, hogy Pécs városának az egyetemhez történeti joga van.

A) Sermones de Sanctis és De Tempore.

Szent András apostolról két beszéd.

Az első jeligéje: „*Venite post me, faciam vos fieri pisces hominum*“. Matthei IV.⁴

A második jeligéje: „*Ascende in montem et contemplare inde terram; cumque videris eam, ibis ad populum tuum sanctum*“. XXXVII.⁵

Szent Miklósról két beszéd.

Az első jeligéje: „*Cum esses parvulus in oculis tuis, caput in tribubus Israel effectus es*“? I. Regum XV.⁶

A második jeligéje: „*Omni tempore vestimenta tua sint*

¹ 95. a.

² Második beszéd Szent Erzsébetről. (98. b.)

³ Első és negyedik beszéd Szent Erzsébetről. (97. c. és 99. c.)

⁴ 19. vers.

⁵ Helyesen: Numeri XXVII. 12—13. v.

⁶ 17. v.

candida et oleum de capite tuo non deficiat“. Ecclesiastici (így) IX.¹

Szent Luczáról egy beszéd. Jelígeje: „*Gloria Libani data est ei, decor cameli* (így) *et saron*“. Ysaie XXXV.²

Szent Tamás apostolról két beszéd.

Az első jelígeje: „*Confessionem et decorem induisti amictus lumine sicut vestimento*“.³

A második jelígeje: „*Quod* (így) *ab igne non potest determinari, statim ab exiguo radio solis calefactum tabescebat*“. Sapientie XVI.⁴

Karácsonyra hat beszéd.

Az első jelígeje: „*Propter Syon non tacebo et propter ierusalem non quiescam, donec egidiatur* (így) *ut splendor iustus eius et salvator eius ut lampas accendatur*“. Ysaie LXII.⁵

A második jelígeje: „*Oportet ad ortum lucis te adorare*“. Sapientie XVI.⁶

A harmadik jelígeje: „*Puer natus est nobis*“. Ysaie IX.⁷

A negyedik jelígeje: „*Exortum est in tenebris lumen rectis, misericors et miserator et iustus*“.⁸

Az ötödik jelígeje: „*Salomon filius meus puer parvulus est et delicatus*“. I. Paralipomenorum XXII.⁹

A hatodik jelígeje: „*Cepit filium suum primogenitum*“. Luce II.¹⁰

Szent István első vértanúról három beszéd.

Az első jelígeje: „*Omnis lapis pretiosus operimentum tuum*“. Ezechielis XXVIII.¹¹

¹ Helyesen: Ecclesiastes IX. 8. v.

² 2. v.

³ CIII. zsolt. 1. v.

⁴ 27. v.

⁵ 1. v.

⁶ 28. v.

⁷ 6. v.

⁸ CXI. zsolt. 4. v.

⁹ 5. v.

¹⁰ 7. v.

¹¹ 13. v.

A második jeligéje: „*Ecce video celos apertos et filium hominis stantem a dextris Dei*“. Actuum VII.¹

A harmadik jeligéje: „*Spiritus domini induit Zachariam, qui stetit in conspectu populi et dixit: Quare transgredimini preceptum domini? Qui congregati adversus eum, miserunt lapides*. II. Paralipomenorum. XXIV.²

Szent János apostolról és evangelistáról két beszéd.

Az első jeligéje: „*Spiritu magno vidit ultima, et consolatus est lugentes Syon usque in sempiternum*“. Ecclesiastici XLVIII.³

A második jeligéje: „*Cibavit illum pane vite et intellectus et aqua sapientie*“ etc. Ecclesiastici XV.⁴

Aprószentekkor két beszéd.

Az első jeligéje: „*Pueri communicaverunt carni et sagvini (igy) et ipse similiter participavit eisdem*“. Ad Hebraeos II.⁵

A második jeligéje: „*Si (igy) conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum celorum*“. Matthei XVIII.⁶

Szent Tamás canterburyi érsekről egy beszéd. Jeligéje: „*Misit ad illos servum et illum in capite vulneraverunt*“. Matthei X.⁷

Szent Szilveszterről egy beszéd. Jeligéje: „*Lex veritatis fuit in ore eius et iniquitas non est inventa in labiis eius; in pace et equitate ambulavit mecum et multos avertit ab iniquitate*“. Malachie II.⁸

Kis Karácsonykor két beszéd.

Az első jeligéje: „*Hic est, qui venit per aquam et sanguinem, Jesus Christus; non in aqua solum, sed in aqua et sagvine*“ (igy). I. Johannis V.⁹

¹ 56. v.

² 20—21. v.

³ 27. v.

⁴ 3. v.

⁵ 14. v.

⁶ 3. v.

⁷ Helyesen Marci XII. 4. v.

⁸ 6. v.

⁹ 6. v.

23

A második jeligéje: „(V)ocatum est nomen eius Jesus, quod vocatum est ab angelo, priusquam in utero conciperetur“. Luce II.¹

Vízkeresztkor öt beszéd.

Az első jeligéje: „(A)pertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus et mirram“. Matthei II.²

A második jeligéje: „(O)mnipotens benedicet te benedictionibus celi desuper, benedictionibus abyssi iacentis deorsum, benedictionibus uberum et vulverum“ (így) etc. Geneseos XLIX.³

A harmadik jeligéje: „(S)alvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus Sancti, quem effudit in nobis habunde“. Ad Titum III.⁴

A negyedik jeligéje: „(V)enit Jesus a Galilea in Fordanem ad Johannem, ut baptizaretur ab eo“. Matthei III.⁵

Az ötödik jeligéje: „(H)aurietis aquas etc. de fontibus salvatoris“. Ysaie XII.⁶

Szent Antalról egy beszéd. Jeligéje: „(S)i vis perfectus esse, vade, vende omnia, que habes, et da pauperibus, et veni, sequere me, et habebis thesaurum in celo“. Matthei XIX.⁷

Szent Fábiónról egy beszéd. Jeligéje: „(V)idi spiritum descendentem sicut columbam de celo et mansit super eum“. Johannis I.⁸

Szent Ágnesről három beszéd.

Az első jeligéje: „(E)rue eos, qui ducuntur ad mortem, et qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses“. Proverbiorum XXIV.⁹

A második jeligéje: „(I)nduit me dominus vestimentis salutis“. Ysaie LXI.¹⁰

¹ 21. v.

² 11. v.

³ 25. v.

⁴ 5. v.

⁵ 13. v.

⁶ 3. v.

⁷ 21. v.

⁸ 32. v.

⁹ 11. v.

¹⁰ 10. v.

A harmadik jeligéje: „(M)el et lac sub lingua tua“. Canticorum IV.¹

Szent Vinczéről két beszéd.

Az első jeligéje: „(U)tramque partem eius consumpsit ignis“. Ezechielis XV.²

A második jeligéje: „Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium“. ³

Szent Pál fordulásakor két beszéd.

Az első jeligéje: „Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientie claritatis Dei in facie Christi Jesu“. II. Ad Corinthios IV.⁴

A második jeligéje: „Sol egressus est super terram et Loth ingressus est Segor“. Geneseos XIX.⁵

Gyertyaszentelő Boldogasszonyra három beszéd.

Az első jeligéje: „Argentum igne examinatum, probatum terre, purgatum septuplum“. ⁶

A második jeligéje: „Venit ad templum sanctum suum dominator, quem vos queritis, et angelus testamenti, quem vos vultis“. Malachie III.⁷

A harmadik jeligéje: „Postquam impleti sunt dies purificationis Marie, tulerunt Jesum in Jerusalem“. Luce II.⁸

Szent Ágotáról három beszéd.

Az első jeligéje: „Soror nostra parvula est et ubera non habet“. Canticorum VIII.⁹

A második jeligéje: „Liberasti virgam hereditatis tue“. ¹⁰

A harmadik jeligéje: „Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias“. Canticorum II.¹¹

¹ 11. v.

² 4. v.

³ LXV. zsolt. 12. v.

⁴ 6. v.

⁵ 23. v.

⁶ XI. zsolt., 7. v.

⁷ 1. v.

⁸ 22. v.

⁹ 8. v.

¹⁰ LXXIII. zsolt., 2. v.

¹¹ 2. v.

Szent Péter katedrájáról egy beszéd. Jeligéje: „*David sedens in cathedra sapientissimus inter tres, ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu uno*“. II. Regum XXIII.¹

Szent Mátyásról három beszéd.

Az első jeligéje: „*Luminare, quod minuitur in consumptione*“. Ecclesiastici XLIII.²

A második jeligéje: „*Tollite iugum meum super vos*“. Matthei XI.³

A harmadik jeligéje: „*Beatus, quem elegisti et assumpsi; inhabitabit in atris tuis*“. ⁴

Szent Gergelyről két beszéd.

Az első jeligéje: „*Simon, Onie filius, sacerdos magnus, qui in vita sua suffulsit domum*“. Ecclesiastici L.⁵

A második jeligéje: „*Lingva eucharis in bono homine habundabit*“. Ecclesiastici VI.⁶

Szent Benedekről két beszéd.

Az első jeligéje: „*Egredere de terra et de cognatione tua et de domo patris tui et veni in terram, quam monstravero tibi. Faciamque te in gentem magnam et benedicam tibi et magnificabo nomen tuum, erisque benedictus*“. Geneseos XII.⁷

A második jeligéje: „*Justum deduxit dominus per vias rectas et ostendit illi regnum Dei*“. Sapientie X.⁸

Gyümölcsoltó-Boldogasszonyra öt beszéd.

Az első jeligéje: „*Ave gratia plena, dominus tecum, benedicta tu in mulieribus*“. Luce I.⁹

A második jeligéje: „*In manibus abscondit lucem et precipit ei, ut rursus adveniat. Annuntiat de ea amico suo, quod possessio eius sit, et ad eam possit ascendere*“. Job. XXXVII.¹⁰

¹ 8. v.

² 7. v.

³ 29. v.

⁴ LXIV. zsolt. 5. v.

⁵ 1. v.

⁶ 5. v.

⁷ 1—2. v.

⁸ 10. v.

⁹ 28. v.

¹⁰ Helyesen XXXVI. 32—33. v.

A harmadik jeligéje: „*Dies dei eructat verbum et nox nocti indicat scientiam*“.¹

A negyedik jeligéje: „*Auro locus est, in quo conflatur*“.
Job. XXIV.²

Az ötödik jeligéje: „*In sole posuit tabernaculum suum*“.³
Szent Márk evangelistáról két beszéd.

Az első jeligéje: „*Leo rugiet, quis non timebit*“?⁴

A második jeligéje: „*Examen apum erat in ore leonis et favus mellis*“.
Judicum XIV.⁵

Szent Péter vértanuról öt beszéd.

Az első jeligéje: „*In lumine tuo videbimus lumen*“.⁶

A második jeligéje: „*Vidi; et ecce equus albus et qui sedebat super eum, habebat arcum et data est ei corona, et exivit vincens, ut vinceret*“.
Apocalypseos VI.⁷

A harmadik jeligéje: „*Ecce dies veniunt, dicit dominus, et comprehendet arator messorum, et calcator vine mittentem semen et stillabunt montes dulcedinem et omnes colles culti erunt*“.
Amos ultimo.⁸

A negyedik jeligéje: „*Arcum meum ponam in in (így) nubibus*“.
Geneseos IX.⁹

Az ötödik jeligéje: „*In multitudine videbor bonus et in bello fortis*“.
Sapientie VIII.¹⁰

Szent Fülöp és Jakab apostolról két beszéd.

Az első jeligéje: „*Virtute magna reddebant apostoli testimonium resurrectionis domini nostri et gratia magna erat in omnibus illis*“.
Actuum IV.¹¹

A második jeligéje: „*Duo ubera parva sicut duo hinnuli,*

¹ XVIII. zsolt. 3. v.

² Helyesen: XXVIII. 1. v.

³ XVIII. zsolt. 6. v.

⁴ 8. v.

⁵ 8. v.

⁶ XXXV. zsolt. 10. v.

⁷ 2. v.

⁸ 13. v.

⁹ 13. v.

¹⁰ 15. v.

¹¹ 33 v.

66

capree gemelli, qui pascuntur in liliis. Donec aspiret dies et inclinentur umbre“. Canticorum IV.¹

Szent Kereszt feltalálásáról két beszéd.

Az első jeligéje: „*Produxit Deus de humo omne lignum pulchrum visu et ad vescendum suave; lignum etiam vite in medio paradisi; lignumque scientie boni et mali*“. Geneseos II.²

A második jeligéje: „*Sicut exaltavit Moyses serpentem*“ etc. Joannis III.³

Olajban főtt Szent Jánosról egy beszéd. Jeligéje: „*Inpingwasti in oleo caput meum*“ etc. „*Et misericordia tua subsequetur me*“ etc.⁴

Szent Domokosról hat beszéd.

Az első jeligéje: „*Ego quasi libanus non incisus vaporavi habitationem meam, et quasi balsamum non mixtum odor meus*“. Ecclesiastici XXIV.⁵

A második jeligéje: „*Quui (így) fecit et docuit*“. Matthei V.⁶

A harmadik jeligéje: „*Quui (így) docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti; et qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stelle in perpetuas eternitates*“. Danielis XII.⁷

A negyedik jeligéje: „*Ascensiones in corde suo disposuit, in valle lacrymarum, in loco quem posuit*“.⁸

Az ötödik jeligéje: „*Bonus reliquid (így) heredes filios et nepotes*“. Proverbiorum XIII.⁹

A hatodik jeligéje: „*Miserunt Barnabam Antiochiam. Quo cum venisset, hortabatur omnes in proposito cordis permanere, quia erat vir bonus, plenus fide et Spiritu Sancto. Et apposita est turba multa domino*“. Actuum XI.¹⁰

Keresztelő Szent Jánosról három beszéd.

Az első jeligéje: „*Numquid producis Luciferum in tem-*

¹ 5—6. v.

² 9. v.

³ 14. v.

⁴ XXII. zsolt. 5—6. v.

⁵ 21. v.

⁶ 19. v.

⁷ 3. v.

⁸ LXXXIII. zsolt. 6—7. v.

⁹ 22. v.

¹⁰ 23—24. v.

pore suo et vesperum super filios terre consurgere facis? Job. XXVIII.¹

A második jeligéje: „*Quui (igy) futurus est, iam vocatum est nomen eius; et scitur, quod homo sit*“. Ecclesiastes VII.²

A harmadik jeligéje: „*Qui diligit corde munditiam, propter gratiam labiorum suorum habebit amicum regem*“. Proverbiorum XII.³

Szent László magyar királyról két beszéd.

Az első jeligéje: „*Orietur in diebus eius iustitia et habundantia pacis, donec auferatur luna*“. ⁴

A második jeligéje: „*Lux orta est iusto et rectis corde letitia*“. ⁵

Szent Péter és Pál apostolról egy beszéd. Jeligéje: „*Oculi eius sicut flamma ignis*“. Apocalypseos I.⁶ Psalmus: „*Oculi omnium in te sperant*“. ⁷

Szent Pál apostolról két beszéd.

Az első jeligéje: „*Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terre*“. Ysaie XLIX.⁸

A második jeligéje: „*Ego enim iam delibor et tempus mee resolutionis instat*“. II. Ad Timotheum IV.⁹

Antiochiai Szent Margitról két beszéd.

Az első jeligéje: „*Ab aquilone aurum venit*“. Job. 37.¹⁰

A második jeligéje: „*Ecce Rebecca egrediebatur, puella decora nimis virgoque pulcherrima et incognita viro, habens ydria in scapula*“. Geneseos XXIV.¹¹

Mária Magdolnáról három beszéd.

Az első jeligéje: „*Dissipatum est vas, quod ipse faciebat*

¹ Helyesen XXXVIII. 32. v.

² Helyesen VI. 10. v.

³ 11. v.

⁴ LXXI. zsolt. 7. v.

⁵ XCVI. zsolt. 11. v.

⁶ 14. v.

⁷ CXLIV. zsolt., 15. v.

⁸ 6. v.

⁹ 6. v.

¹⁰ 22. v.

¹¹ 15—16. v.

de luto manibus suis; et conversus fecit illud vas alterum, sicut placuerat in oculis eius, ut faceret“. Jeremie XVIII.¹

A második jeligéje: „*Mulierem fortem quis inveniet*“? Proverbiorum ultimo.

A harmadik jeligéje: „*Nate (igy) sunt mulieri due ale (igy) aquile magne, ut volaret in desertum*“. Apocalypseos XII.²

Szent Jakab apostolról két beszéd.

Az első jeligéje: „*Accessit ad Jesum mater filiorum Zebedei cum filiis suis adorans et petens aliquid ab eo*“ Matthei XX.³

A második jeligéje: „*Primus angelus tuba cecinit; et facta est grando et ignis mixta in sagvinem (igy) et missum est in terram*“. Apocalypseos VIII.⁴

Vasas Szent Péterről egy beszéd. Jeligéje: „*Misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de ecclesia*“. Actuum XII.⁵

Szent Domokosról két beszéd.

Az első jeligéje: „*Os suum aperuit sapientie et lex clementie in ligna (igy) eius*“. Proverbiorum XXXI.⁶ Sapientie X.⁷ „*Sapientia apperuit (igy) os mutorum*“.

A második jeligéje: „*Vos estis sal terre*“. „*Vos estis lux mundi*“. Matthei V.⁸

Szent Lőrinczről három beszéd.

Az első jeligéje: „*Auro locus est, in quo conflatur*“. Job. XXVIII.⁹

A második jeligéje: „*Holocausta medullata offeram tibi*“¹⁰

A harmadik jeligéje: „*Obtulit Deo sacrificium in igne*“. Levitici XXIII.

Szent Ipolyról egy beszéd. Jeligéje: „*Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*“. Matthei V.¹¹

¹ 4. v.

² 14. v.

³ 20. v.

⁴ 7. v.

⁵ 1. v.

⁶ 26. v.

⁷ 21. v.

⁸ 13—14. v.

⁹ 1. v.

¹⁰ LXV. zsolt. 15. v.

¹¹ 7. v.

Nagy-Boldogasszonyról három beszéd

Az első jeligéje: „*Astitit regina a dextris tuis*“.¹

A második jeligéje: „*Signum magnum apparuit in celo: mulier amicta sole et luna sub pedibus eius, et et (igy) corona stellarum XII in capite eius; et in utero habens clamabat, ut pariat*“.² Apocalypseos XII.³

A harmadik jeligéje: „*In civitate scilicet sanctificata similiter requievi*“.⁴ Ecclesiastici XXIV.⁵

Szent István magyar királyról öt beszéd

Az első jeligéje: „*Aurum opus decoris tui*“.⁶ Ezechielis XXVIII.⁴

A második jeligéje: „*Constitue Domine legislatorem*“ etc.⁷ Psalmi IX.⁵

A harmadik jeligéje: „*Ego primogenitum ponam illum excelsum pre regibus terre*“.⁶

A negyedik jeligéje: „*Dedit dominus confessionem sancto suo et excelso in verbo glorie*“ etc.⁷ Ecclesiastici XLVII.⁷

Az ötödik jeligéje: „*Lucerna corporis tui est oculus tuus*“ etc.⁸ Luce XI.⁸

Szent Bernátról egy beszéd. Jeligéje: „*Beati pauperes spiritu*“.⁹ Matthei V.⁹

Szent Bertalan apostolról egy beszéd. Jeligéje: „*Tulerunt (igy) pallium meum custodes murorum*“.¹⁰ Canticorum V.¹⁰

Szent Ágostonról három beszéd.

Az első jeligéje: „*Homini bono dedit Deus sapientiam*“.¹¹ Ecclesiastes II.¹¹

A második jeligéje: „*Ecce sacerdos magnus, qui in vita sua suffulsit domum*“.¹² Ecclesiastici L.¹²

¹ 10. v.

² 1—2. v.

³ 15. v.

⁴ 13. v.

⁵ 21. v.

⁶ LXXXVIII. zsolt., 28. v.

⁷ 9. v.

⁸ 34. v.

⁹ 3. v.

¹⁰ 7. v.

¹¹ 26. v.

¹² 1. v.

109

A harmadik jeligéje: „*Quasi stella matutina in medio nebule, et quasi luna plena in diebus suis lucet; et quasi sol refulgens, sic ille efulsit* (igy) *in templo*“. „*Et quasi vas auri solidum ornatum omni lapide pretioso*“. Ecclesiastici L.¹

Szent János fejevételeiről két beszéd.

Az első jeligéje: „*Male tractaverunt illum, qui a ventre consecratus est propheta*“. Ecclesiastici XLIX.²

A második jeligéje: „*Defecit in dolore vita mea*“.³

Kisasszonyra három beszéd.

Az első jeligéje: „*Fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradysum, qui inde dividitur in quatuor capita*“. Geneseos II.⁴

A második jeligéje: „*Egredietur virga de radice Yesse et et (igy) flos de radice eius ascendet*“. Ysaie XI.⁵

A harmadik jeligéje: „*Sapientia edificavit sibi domum*“. Proverbiorum IX.⁶

Szent kereszt felmagasztaltatására két beszéd.

Az első jeligéje: „*Christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem*“. Ad Philippenses II.⁷

A második jeligéje: „*Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum*“. Joannis XII.⁸

Szent Máté apostolról és evangelistáról egy beszéd. Jeligéje: „*Cum transiret Jesus, vidit hominem sedentem in theolonia* (igy) *Matheum nomine et ait illi, sequere me*“. Matthei IX.⁹

Szent Móriczról, Exuperiusról és Candidusról egy beszéd. Jeligéje: „*Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum celorum*“. Matthei V.¹⁰

Szent Kozmáról és Damjánról egy beszéd. Jeligéje: „*De eruditis ruent, ut conflentur et eligantur et dealbentur, usque*

¹ 6—7. és 10. v.

² 9. v.

³ XXX. zsolt, 11. v.

⁴ 10. v.

⁵ 1. v.

⁶ 1. v.

⁷ 8. v.

⁸ 32. v.

⁹ 9. v.

¹⁰ 10. v.

ad prefinitum tempus, quia adhuc aliud tempus erit“. Danie-
lis XI.¹

Az angyalokról Szent Mihály főangyal napján három beszéd.

Az első jeligéje: „*Gratia vobis et pax ab eo, qui est, et qui erat, et qui venturus est, et a septem spiritibus, qui in conspectu troni eius sunt*“. Apocalypseos I.²

A második jeligéje: „*Angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui in celis est*“. Matthei XVIII.³

A harmadik jeligéje: „*Numquid est numerus militum eius et super quem non fulget lumen illius*“. Job. XXV.⁴

Szent Jeromosról két beszéd.

Az első jeligéje: „*Eruditus in verbo, reperiet bona*“. Proverbiorum XVI.⁵

A második jeligéje: „*Dedit illi in preceptis suis pietatem (igy) docere Jacob testimonia, et in lege sua lucem dare Israel; quia contra illum steterunt alieni, et propter invidiam circumdederunt illum homines in deserto*“. Ecclesiastici 45.⁶

Szent Dénesről két beszéd.

Az első jeligéje: „*Lucerna splendens super candelabrum sanctum*“. Ecclesiastici XX.⁷

A második jeligéje: „*Ex Egipto vocavi filium meum*“. Osee XI.⁸

Szent Lukácsról két beszéd.

Az első jeligéje: „*Designavit dominus et alios septuaginta duos et misit illos binos ante faciem suam*“. Luce X.⁹

A második jeligéje: „*Spiritus domini super me, eo, quod unxerit me; ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritos corde*“. Ysaie LXI.¹⁰

Szent Simon és Judás apostolról egy beszéd. Jeligéje: „*Isti*

¹ 35. v.

² 4. v.

³ 10. v.

⁴ 3. v.

⁵ 20. v.

⁶ 21—22. v.

⁷ 22. v.

⁸ 1. v.

⁹ 1. v.

¹⁰ 1. v.

sunt due olive et duo candelabra in conspectu domini terre stantes“. Apocalypseos XI.¹

Mindenszentekről három beszéd.

Az első jeligéje: *Ecce ego Johannes „vidi alterum angelum ascendentem ab ortu solis habentem signum Dei vivi*“. Apocalypseos VII.²

A második jeligéje: *„Quam pulchra tabernacula tua, Jacob! et tentoria tua, Israel! Ut valles nemorose, ut orti iuxta fluvios irrigui, ut tabernacula, que fixit dominus*“. Numerorum 24.³

A harmadik jeligéje: *„Beati, qui habitant in domo tua domine; in secula*“ etc.⁴

Halottak napjára két beszéd.

Az első jeligéje: *„Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos, amici mei, quia manus domini tetigit me*“. Job XVII.⁵

A második jeligéje: *„A modo iam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis*“. Apocalypseos XIV.⁶

Szent Imre herczegről egy beszéd. Jeligéje: *„Invenit invenem splendidum, stantem precinctum et quasi paratum ad ambulandum; et ignorabat, quod angelus Dei esset*“. Thobie V.⁷

Szent Mártonról két beszéd.

Az első jeligéje: *„Sint lumbi vestri precincti*“. Luce XII.⁸

A második jeligéje: *„Optulit (igy) sacrificium in igne domino septem diebus*“. Levitici XXIII.⁹

Szent Erzsébetről négy beszéd.

Az első jeligéje: *„Omnis gloria eius filie regis ab intus*“.¹⁰
Proverbiorum XXXI.: *„Mulier timens Deum*“ etc.¹¹

¹ 4. v.

² 2. v.

³ 5—6. v.

⁴ LXXXIII. zsolt. 5. v.

⁵ Helyesen XIX. 21. v.

⁶ 13. v.

⁷ 5—6. v.

⁸ 35. v.

⁹ 8. v.

¹⁰ XLIV. zsolt. 14. v.

¹¹ 30. v.

A második jeligéje: „*Vidit quendam viduam pauperculam, mittentem era minuta duo*“. Luce XXI.¹ et Marci XII.²

A harmadik jeligéje: „*Sindonem fecit et vendidit*“. Proverbiorum XXXI.³

A negyedik jeligéje: „*Mulier timens Deum ipsa laudabilur*“. Proverbiorum ultimo.⁴

Szent Cziczelléről két beszéd.

Az első jeligéje: „*(F)ortitudo et decor indumentum eius*“. Proverbiorum ultimo.⁵

A második jeligéje: „*(S)uper capita columpnarum opus in modum lilii posuit*“. III. Regum VIII.⁶

Szent Kelemenről egy beszéd. Jeligéje: „*(M)are et meridiem possidebit*“. Deuteronomii XXXIII.⁷

Szent Katalinról három beszéd.

Az első jeligéje: „*(P)osuit Cherubym in medio templi interioris*“. III. Regum VI.⁸

A második jeligéje: „*(P)ulchritudinem candoris eius ammirabilur oculus et super ymbrem eius expavescit cor*“. Ecclesiastici XLIII.⁹

A harmadik jeligéje: „*(A)pparuit in cherubin similitudo manus hominis sub pennis eorum*“. Ezechielis X.¹⁰

148

B) Sermones Communes.

A 106-ik folio *a* hasábjá homlokzatán ezt olvassuk:

„Incipiunt Sermones communes de Sanctis, de Apostolis et Ewangelistis primo communiter, de aliis martyribus, confessoribus et virginibus“.

¹ 2. v.

² 42. v.

³ 24. v.

⁴ 30. v.

⁵ 25. v.

⁶ 22. v.

⁷ 23. v.

⁸ 27. v.

⁹ 20. v.

¹⁰ 8. v.

A 106-ik fol. a hasábjának alsó részében: „Incipiunt sermones communes de sanctis apostolis“. Ezekről van négy beszéd.

Az első beszéd jeligéje: „(T)ulit Jacob virgas“ „et ex parte decorticavit eas“. Geneseos XXX.¹

A második beszéd jeligéje: „(A)nuntiaverunt celi iustitiam eius et viderunt“ etc.²

A harmadik beszéd jeligéje: „(F)erculum fecit sibi rex Salomon de lignis libani; columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum; media caritate constravit, propter filias Jerusalem“. Canticorum III.³

A negyedik beszéd jeligéje: „Confitebuntur celi mirabilia tua et veritatem tuam in ecclesia sanctorum“. Psalmus LXXXVIII.⁴

Az evangelistákról egy beszéd. Jeligéje: „A quatuor ventis venit spiritus et insufflat super interfectos istos et reviviscant“. Ezechielis XXXVII.⁵

A szentírás dicséretéről egy beszéd. Jeligéje: „Hic est liber mandatorum Dei et lex, que est in eternum; omnes, qui tenent eam, perveniunt ad vitam“. Baruch IV.⁶

Egy vértanuról három beszéd.

Az első jeligéje: „Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam eternam“. I. Ad Timotheum.⁷

A második jeligéje: „Esto fidelis usque ad mortem et dabo tibi coronam vite“. Apocalypseos II.⁸

A harmadik jeligéje: „(B)ellabunt adversum te et non prevalebunt, quia ego tecum sum, ut liberem te“. Jeremie I.⁹

A vértanukról két beszéd.

Az első jeligéje: „(M)ulte tribulationes iustorum et de omnibus his liberavit eos dominus“.¹⁰

¹ 37. vers.

² XCVI. zsolt., 6. vers.

³ 9—10. v.

⁴ 6. v.

⁵ 9. v.

⁶ 1. v.

⁷ VI. fejj., 12. v.

⁸ 10. v.

⁹ 19. v.

¹⁰ XXXIII. zsolt., 20. v.

A második jeligéje: „(P)ropter te mortificamur tota die, estimati sumus sicut oves occisionis. Sed in hiis omnibus superamus propter eum, qui dilexit nos“. Ad Romanos VIII.¹

A szent hitvallókról két beszéd.

Az első jeligéje: „(R)ecepi librum de manu angeli et devoravi eum; et erat in ore meo tamquam mel dulce et cum devorassem eum, amaricatus est venter meus. Et dixit michi: Oportet te prophetare populis et gentibus et lignis et regibus multis“. Apocalypseos X.²

A második jeligéje: „(E)xerce te ipsum ad pietatem“. I. Ad Titum³ IV.⁴

Szüzekről egy beszéd.

Az első jeligéje: „Simile est regnum celorum decem virginibus“. Matthei XXV.

Szűzről és vértanuról három beszéd.

Az első jeligéje: „Simile est regnum celorum thesauro abscondito in agro“. Matthei XIII.⁶

A második jeligéje: „(D)omine voluntate tua prestitisti decori meo virtutem“. ⁷

A harmadik jeligéje: „(Q)vasi flos rosarum in diebus vernis et quasi lilia, que sunt in transitu aque“. Ecclesiastici L.⁸

Templom búcsújakor (Dedicatio templi) négy beszéd.

Az első jeligéje: „(V)idi civitatem sanctam Jerusalem, novam, descendentem de celo a Deo, paratam sicut sponsam ornatam viro suo“. Apocalypseos XXI.⁹

A második jeligéje: „(In)gressus Iesus perambulabat Jerico“. Luce XIX.¹⁰

A harmadik jeligéje: „(S)anctificavi domum hanc, ut

¹ 36—37. v.

² 10—11. v.

³ Helyesen: Timotheum.

⁴ 7. v.

⁵ 1. v.

⁶ 44. v.

⁷ XXIX. zsolt., 8. v.

⁸ 8. v.

⁹ 2. v.

¹⁰ 1. v.

ponerem nomen meum ibi et erunt oculi mei in cunctis diebus“.

III. Regum IX.¹

A negyedik jeligéje: „(V)enite, ascendamus ad domum Dei“. Ysaie II.²

Oltárszenteléskor egy beszéd. Jeligéje: „Dixit Jude et Jerusalem, coram altari isto adorabitis“. Ysaie XXXVI.³

Halotról hat beszéd.

Az első jeligéje: „(C)ircumdederunt me gemitus mortis“. ⁴

A második jeligéje: „(H)omo natus de muliere, brevi vivens tempore repletur multis miseriis“. Job. 14.⁵

A harmadik jeligéje: „(H)omo cum mortuus fuerit et nudatus atque consumptus, ubi, queso, est?“ Job. XIV.⁶

A negyedik jeligéje: „(M)odicum plora super mortuum, quoniam requievit“. Ecclesiastici XXII.⁷

Az ötödik jeligéje: „(D)efecit in dolore vita mea“. ⁸

A hatodik jeligéje: „Nolumus vos ignorare de dormientibus, ut non contristemini“. I. Ad Thessalonicenses 4.⁹

Krisztus Urunk kinszenvedéséről hét beszéd.

Az első jeligéje: „Afflixerunt spiritum sancti eius“. Ysaie LXIII.¹⁰

A második jeligéje: „Vide arcum et benedic Deum, qui fecit illum: valde speciosus est in splendore suo. Giravit celum in circuitu glorie sue, manus excelsi apperuerunt illum“. Ecclesiastici XLIII.¹¹

A harmadik jeligéje: „(J)ustus perit et non est, qui recogilet in corde suo“. Ysaie LVII.¹²

¹ 3. v.

² 3. v.

³ 7. v.

⁴ XVII. zsolt. 5. v.; CXIV. zsolt. 3. v.

⁵ 1. v.

⁶ 10. v.

⁷ 11. v.

⁸ XXX. zsolt. 11. v.

⁹ 12. v.

¹⁰ 10. v.

¹¹ 12—13. v.

¹² 1. v.

A negyedik jeligéje: „(D)*ixi ascendam in palmam et apprehendam fructus eius*“. Canticorum II.

Az ötödik jeligéje: „(P)*auper sum ego et in laboribus*“ etc. Job. XVI.¹

A hatodiknak, mely egyúttal a Boldogságos szűzről is szól, jeligéje: „(N)*olite me considerare, quod fusca sim, quia decoloravit me sol*“. Canticorum I.²

A hetedik jeligéje: „(E)*xaltabitur dominus solus in die illa et ydola penitus conterentur*“. Ysaie II.³

Krisztusról és az ő dicséretéről három beszéd.

Az első jeligéje: (E)*go flos campi et lilium convallium*“. Canticorum II.⁴

A második jeligéje: „(D)*ilectus meus candidus et rubicundus electus ex milibus*“ (így). Canticorum V.⁵

A harmadik jeligéje: „(E)*gredimini filie Syon et videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua in die desponsationis sue et in die letitie cordis sui*“. Canticorum III.⁶

Krisztusról és az ő kinszenvedéséről egy beszéd. Jeligéje: „(Q)*uid lucidius sole? et hic deficiet*“. Ecclesiastici XXVII.⁷

Krisztus kinszenvedéséről és a szent keresztről egy beszéd. Jeligéje: „(D)*um aqua deleret terram, iterum sanavit sapientia, per contemptibile lignum iustum gubernans*“. Sapientie X.⁸

Krisztus kinszenvedéséről, péntekre, egy beszéd. Jeligéje: „(E)*cce ascendimus ierosolinam (így) et consummabuntur omnia, que scripta sunt per prophetas de filio hominis*“. Matthei XX.⁹

A Boldogságos Szűzről három beszéd.

Az első jeligéje: „(A)*deamus cum fiducia ad tronum*

¹ Helyesen LXXXVII. zsolt. 16. v.

² 5. v.

³ 18. v.

⁴ 1. v.

⁵ 10. v.

⁶ 11. v.

⁷ Helyesen XVII. 30. v.

⁸ 4. v.

⁹ Helyesen Luce XVIII. 31. v.

gratie eius, ut misericordiam consequamur et gratiam inveniamus in auxilio oportuno“. Ad Hebraeos III.¹

A második jeligéje: „(Q)icumque confugerint in templum, quod est ierosolimis, obnoxii regi in omni negotio dimittantur“. I. Macchabeorum X.²

A harmadik jeligéje: „*Beatus venter, qui te portavit*“. Luce XI.³

Zsinati beszéd négy.

Az első jeligéje: „*Fecit Deus duo magna luminaria. Luminare maius, ut preesset diei; et luminare minus, ut preesset nocti; et posuit in firmamento celi*“. Geneseos I.⁴

A második jeligéje: „*Mundamini, qui fertis vasa domini*“. Ysaie LII.⁵

A harmadik jeligéje: „*Sancti eritis michi, quia ego sanctus sum; separavi vos a cunctis populis, ut essetis mei*“. Levitici XX.⁶

A negyedik jeligéje: „(S)*acerdotes et levite accedant ad dominum, ut ministrent michi*“. Ezechielis XLIV.⁷

Püspökszenteléskor egy beszéd. Jeligéje: „(Y)*nveni David servum meum, oleo sancto*“ etc.⁸

Egyházi látogatáskor egy beszéd. Jeligéje: „(V)*isitasti terram et inebriasti eam; multiplicasti locupletare eam*“.⁹

Nagypénteki beszéd Krisztus Urunk kinszenvedéséről egy. Jeligéje: „(Q)*uis dabit capiti meo aquam et oculis meis imbrem lacrymarum*“ etc.¹⁰

¹ Helyesen IV. 16. v.

² 43. v.

³ 27. v.

⁴ 16—17. v.

⁵ 11. v.

⁶ 26. v.

⁷ 15. v.

⁸ LXXXVIII. zsolt. 21. v.

⁹ LXIV. zsoltár, 10. v.

¹⁰ Jeremiás IX. 1. v.

C) Magyar szentekről tartott szent beszédek.

De sancto rege Stephano Ungarie, Dalmatie
ac Croatie etc. Sermo primus.¹

„*Aurum*² *opus decoris tui*“. *Ezechielis* 28. Est aurum materiale, quod est possessio pecunie, de quo dicitur *Ecclesiastici* VII.: „Ffratrem carissimum auro non spreveris“, idest amoris auri. Et spirituale, quod est possessio gratie, de quo dicitur *Ecclesiastici* LI.: „Copiosum aurum possidete“, idest magnum cumulum gratiarum habete. Utroque auro decoravit Deus et ditavit *sanctum regem nostrum Stephanum, quia dedit ei divitias regni et virtutes animi*. Ideo veraciter posset dici de ipso, quod opus decoris ipsius, idest constitutio magnificentie et sanctitatis in ipso fuit aurum, idest potentia regni et virtus animi. Ffuit autem mirabilis coniunctio istorum in viro magnifico, scilicet divitiarum et virtutum, quia dicitur in vita sancti Francisci, quod divitie et virtutes simul possideri non possunt. *Ecclesiastici* XXXI.: „Qui diligit aurum, non iustificabitur“. Nam divitias || (67. a.) et nobilitates in pluribus superbia sequitur. Ad Timotheum VI.: „Divitibus precipe non sublime sapere“. Augustinus: Moribus divitiarum est superbia. Salustius. In Jugurtino: „Inerat consuli nostro contemptor animus et superbia, commune nobilitatis malum“.³ Sed in isto viro magnifico divitie et virtutes obviaverunt sibi, quia in divitiis fuit humilis; ideo competit sibi dicere de se istud. *Job* XXIX.: „Cum sederem quantum rex circumstante exercitu“. In hoc ostenditur sublimitas regi. „Eram tamen merentium et consolator“. In hoc commendatur humilitas animi. Gregorius:⁴ Sedere potentia regiminis consolari ministerium pietatis, ut per superbiam venerari non desinas, quem regis. Auro materiali boni utuntur ad bonum, mali ad malum. Bonorum quidam utuntur ad devotionem in ecclesiis et altaribus et paramentis. *Sic fecit rex Stephanus, de quo dicitur, quod adinstar Salomonis struit*

¹ Ez a cím későbbi, XV. századi kéz írása és fenn van a lap homlokán.

² Lapszélre írva: „De rege Stephano“.

³ Bellum Jugurthinum cap. 64, 1.

⁴ Lapszálen piros nagy betűvel: G.

templa, ditat donis, ornat gemmis et coronis cruces et altaria, ad similitudinem David regis, qui paravit impensas domus domini auri talenta centum milia (így). I. *Paralipomenorum* XXII. Quidam ad misericordiam in pauperibus, ut sanctus Nicolaus, qui auro remisso redemit virginum pudorem. Quidam ad potentiam in militibus, ut Antonius imperator, de quo dicitur in Gestis Romanorum, quod cum pergeret ad bellum, exactionem non fecit in populo, sed vasa aurea domus sue et ornamenta aurea corporis sui expendit militibus suis. Quidam ad honorem in mensis et dapibus, quibus competit propter statum, ut regibus et principibus. II. *Paralipomenorum* IX.: „Vasa convivii Salomonis erant aurea“. Hester I.: Bibebant, qui invitati erant in convivio Assueri regis aureis poculis. Mali abutuntur ad malum. Et horum quidam ad avaritiam, ut cupidi, qui congregant et abscondunt, ut monedula, qui cum invenit aurum, occultat. *Cicero* de Valerio Flacco: Non plus aurum tibi, quam monedule committendum est. De quibus dicitur *Zacharie* IX.: „Coacervavit sibi aurum quasi lutum platearum“. Quidam ad ydolatriam (így), ut perfidi. Osee II.: „Aurum multiplicavi eis, quod fecerunt Baal“. Quidam ad superbiam, ut elati, ferentes ornamenta aurea ad ostentationem. Naum¹ II.: „Iste coopertus est auro et omnis spiritus“, glosa: (így) sanctus et bonus „non est in eo“. *Apocalypseos* XVII.: „Mulier erat inaurata auro“. Quidam || (67. b.) ad castrimargiam, ut delicati, qui comedunt aurum in electuariis et pulveribus; est quibus in solo vivendi causa palato; sed per que quis peccat, per hoc et torquetur. Ideo Crassus auro infuso in os suum periit a Partis dicentibus: Aurum smsti (így), bibas aurum, bibas. Et quoniam aurum est causa tantorum malorum, ideo dominus prohibet suis possessionem auri. Matthei X.: „Nolite possidere aurum“. Et sancti contempnunt. *Actorum* XX.: „Aurum nullius nostrum concupivi“. Et etiam philosophi. Oramus in sermonibus. Grecus Aristippus, qui suos proicere aurum in media iussit Libia, quia tardius irent propter honus segminis. *Solinus* in libro De mirabilibus mundi. In partibus Indie scilicet sunt aliquae gentes, quae odiunt aurum et ubi inveniunt, emunt non ad possidendum, sed ad occultandum

¹ A kéziratban ez hiba Habacuc helyett.

in terra, ne polluti usu eius avaritia corrumpat equitatem. Secundum aurum est, quod possessio gratie est triplicis dicere. Quia est aurum sapientie, iustitie et glorie. De auro sapientie dicitur Apocalypseos III.: Svadeo tibi emere a me aurum; glosa: idest sapientiam, ut locuples fias, idest virtutibus habundes. Aurum sapientie difficulter producitur, quia grave est studere in sapientia, quod expertus sapiens dicit, dum fabricas aurum, labor est, ut ductile fiat; sic nec eris sapiens absque labore gravi, prius defecerunt oculi in eloquio tuo. Augustinus in glosa: unus est oculus interior, scilicet mentis, intellectus; sed duobus modis videt, scilicet per mistica et moralia. Hii oculi deficiunt in eloquio, Dei nimio desiderio tamquam opere lassati. Non est enim otiosus, qui tantum verbo Dei insistit; nec plus est, qui extra operatur, quam qui studium cognoscendi divinitatis exercet. Ipsa enim sapientia maximum opus est et aurum fertur. Maria, que audiebat Marthe, que ministrabat aurum sapientie, petitur ab aliis. *Exodi* XI.: Filii Israel petierunt ab egiptiis vasa aurea, quia audiendum est a quolibet et acceptandum, quod pertinet ad sapientiam. *Salustius* in *Catilinario*: „Maiores nostri neque consilii, neque audacie nunquam eguere, neque illis superbia obstabat, quominus aliena, si modo proba erant, imitarentur; instituta divina atque tela militaria, insignia magistratum ab Tuscis || (67. c.) pleraque sumpserunt. Postremo, quod ubique aput (igy) socios aut hostes ydoneum videbatur, cum summo studio exequabantur“.¹ Avare tenendo amittitur. *Ecclesiastici* XIV.: „Homo (igy) livido ad quid aurum?“ *Sapientie* VII.:² „Neque cum invidia tabescente iter habebō, quoniam talis homo non erit particeps sapientie“. Communicando multiplicatur. *Aristoteles*: Qui docet, discit. *Tullius*: Scientia distributa suscipit incrementum. De auro iustitie. *Job* XXVIII.: Glebe illius inhabitatores aurum, idest viri iusti. In eodem: Non adequabitur ei aurum, idest homo iustus. Sed istud aurum, in quibusdam simulatur ut ypocritis, qui inde dicti sunt ypocrite, idest simulatores, quod sub specie auri, idest exterioris boni incedunt. Ab ypos, quod est sub, et crisos, quod est

¹ *Sallustii Bellum Catilinae* cap. 51, 37–38.

² A kéziratban ez hibás, VI. helyett.

aurum. Sed „aurum istorum in sterquilinum erit“. Ezechielis VII.; quia honestas exterior in eis aliquando vilificatur, quoniam, ut dicit Oratius in epistolis, videt hunc omnis domus et vicinia tota introrsus turpem speciosum pelle decora. In quibusdam obscuratur, ut in notoriis. *Threni* IV.: „Quomodo obscuratum est aurum“. Gregorius: Aurum obscuratur, cum pulchritudo iustitiae iniquitatum tenebris fuscatur. In quibusdam tarde acquiritur, ut in sero conversis. Juvenalis: Pars magna Italiae est, in qua nemo togam sumit, idest vestem auream, nisi mortuus; sicut enim mortuus rusticus tantum in feretro purpura operitur, sic multi in morte tantam iustitiam assequuntur. Psalmus: Posteriora dorsi eius, idest finis vite in pallore auri, idest in tenui. Iustitia in quibusdam annihilatur, ut in finaliter malis. *Threni* IV.: Filii Syon amicti auro puro, idest summa iustitia, scilicet quando erant in statu caritatis, reputati sunt, scilicet in morte, in vasa testea, scilicet per amissionem caritatis, facti opus manuum figuli, idest dyaboli. De auro glorie dicit Chrysostomus in *Moralibus*: Auri nomine superne civitatis splendor accipitur, sicut ait Johannes: Ipsa civitas aurum mundum, simile vitro mundo, ut et per aurum clara et per vitrum perspicua insinuetur, ad quam nos Jesus Christus perducatur, qui sine fine vivit et regnat, etc.

*

„*Constituē¹ Domine² legislatorem*“ etc. Psalmi IX. Sancti prophete presens precatio quadruplex. Constituē Domine etc. impleta est in populo *Hungarico, super quem constituit dominus legislatorem sanctum Stephanum, ipsius || (67. d.) gentis regem primum*. Cuius in presenti verbo exprimitur dignitas ducatus, quia dicitur esse constitutus legislator, et utilitas ducatus in effectum, quia per ipsum cognoverunt gentes, quoniam homines sunt. Inveniuntur autem in scripturis quatuor legesatores. Scilicet Deus Trinitas. Jacobi IV: „Unus est legislator“. *Job* XXXVI: „Nullus ei similis“. *Moses* propheta. *Joannis* I.: „Lex per Moysen data est“. Christus homo. *Ysaie*

¹ „Secundus de eodem“ a 68-ik lap homlokán.

² Pirossal beszúrva: „Veni“.

XXXIII: „Dominus legifer noster“, princeps terre. Psalmus: „Constitue Domine“. Multiplicatur autem numerus legislatorum secundum numerum legum. Est enim lex alia nature, alia discipline, sive alia indita, alia addita. Lex nature ad aliquem hominem ut ratio mentis, de qua Ad Romanos secundo: „Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis“, glosa: rationem firmiter impressam. Alia brutorum, ut coniunctio maris et femine, educatio fetus, nidificatio, victus congregatio, feritas et mansuetudo, de qua Ysidorus: Lex nature est, quod natura omnia animalia docuit. Alia insensibilium, ut quod ordinatione Dei perseverat, dies et omnia serviunt sibi. De qua Augustinus LI Soliloquiorum: Dominus, cuius legibus rotantur celi et giros suos peragunt stelle. Lex discipline. Alia est Moysi, alia Christi, alia Iustiniani. Prima et secunda scripte sunt iure poli, tertia iure fori. Respectu legis naturalis dicitur legislator Deus Trinitas. Psalmus: „Tu legem posuisti“, glosa: in corde scripsisti digito tuo. *Ecclesiastici* XVII: „Legem vite hereditavit illos“. Glosa: legem naturalem dedit homini, per quam subiceretur creatori et bonorum operum. in se honorificentiam custodiret. Nam sicut potentia cognitiva habet principia veri sibi innata et netionem (igy) illorum, ut omne totum maius sua parte et de quolibet affirmo vel nego: ita potentia motiva habet regulam sibi innatam, per quam dirigitur in bonum et per quam intelligit quisque et sibi conscius est, quid sit bonum et quid sit malum. Secundum glosam. Ad Romanos II. *Job* XXXVII.: „In manu omnium hominum signat, ut noverint singula opera sua“. Respectu legis veteris dicitur legislator Moyses. *Ecclesiastici* XXIV.: „Legem mandavit nobis Moyses“. Habet autem se lex Moysi per modum additionis ad legem nature. Data est enim in adiutorem legis nature, ut eius auctoritate et magisterio ingenium naturale sufficeret, proficeret ad fructum obedientie faciendum. Sicut enim interit sine nutrimentis, sic iustitia naturalis langvescit, si non habeat, quod veneretur. Secundum glosam. Ad Romanos V. || (68. a.) Respectu legis gratie dicitur legislator Christus. *Joannis* I.: „Gratia et veritas“. *Jeremie* XXI.:¹ „Feriam domui Juda fedus novum“. Et hec lex habet se similiter ad legem

¹ Helyesen XXXI.

veterem per modum additionis, quia lex inducit timorem, Bonaventura: gratiam, amorem; unde in datione legis homines procul steterunt propter timorem. *Exodi* XX. In datione evangelii discipuli ad Jesum accesserunt in signum familiaritatis et dilectionis, *Matthaei* V. Perfectio autem voluntatis rationalis in amore consistit, non in timore. Bernardus super Canticis: Initium bone vite timor possidet; sed conservationem a amor (igy) sibi vendicat. Chrysostomus super Mattheum: Legis mandata ad opus respiciebant, scilicet non occides, non adulterabis. Christus ad supplementum eorum affectualia induxit, dicens, ut sitis filii patris vestri. *Matthaei* V. Respectu legis humane sive civilis dicitur legislator princeps terre; sicut dicitur in verbo presenti: „Constituere Domine“ etc. *Qualis fuit apud nos rex noster sanctus Stephanus, apostolus credulitatis nostre, qui ad litteram directum scripsit, in quo, unusquisque quomodo vivere debeat, diffinivit*, secundum dictum sancti *Job* XXXI.: „Librum scribebat ipse, qui iudicat“. Dicit autem Aristoteles in *Ethicis*, quod necessitas constituendi principem fuit constitutio legum, ut haberent homines vim coactivam ad actus virtutum, quam non habet sermo persvasorius sapientum. Sed cavendum est principi, ne condat leges iniquas, quia dicitur *Ysaie* X.: „Ve, qui condunt leges iniquas, et scriben (igy) iniusti (igy) scripserunt, ut opprimerent in iudicio pauperes et vim facerent humilibus, ut essent vidue preda eorum et pupillos diriperent. Ideo dico, quod lex principis debet habere auctoritatem, ut timeatur. Ysidorus: Facte sunt leges, ut earum metu humana coerceatur audacia tutaque sit inter reprobos innocentia et in ipsis formidato supplicio refrenetur nocendi facultas. Debet habere veritatem, ut ex iusta ratione feratur et excludat a principe intuitum proprii commodi, quia dicit Aristoteles in *Ethicis*, quod iniustus a principibus est ille, qui dat sibi plus de bono, quam alteri, et de malo e contrario. Idem non est rex, qui non est excusatus ab omni exigentia procurationis et non est virtuosus universitate virtutum. Debet habere bonitatem, ut intendant cives facere bonos secundum Aristotelem. Unde dicitur in alia scientia, quod lex est sanctio sancta, assisstens honestum, prohibensque contrarium. Ut sciant gentes etc. Homo in scripturis aliquando sonat discretionem.

Unde *Ezechielis* 34: Vos greges, unde homines estis, idest discreti et rationales. I. *Ad Corinthios* XV.: „Ad bestias pugnavi“, secundum hominem, || (68. b) glosa: rationabili. Aliquando abiectionem, ut in *Psalmo*: „Quid est homo, quod memor es eius“? Glosa: cum despectu dicit. Et sic dictum est de domino *Luce* XXIII.: Ecce homo. Aliquando compassionem. *Julius* tractabat Paulum humane, et pie et misericorditer, *Actuum* XXVIII.: „Barbari prestabant nobis non modicam humanitatem“. Aliquando dignificationem, ut in *Psalmo*: Domine, quid est homo? Glosa: quam magnum, quod est homo. *Job* VII.: Quid est homo, quia magnificas eum? Sciant ergo gentes, quoniam homines sunt, idest discreti et intelligibiles propter lumen rationis, ideo dicunt rationabiliter Deo servire. *Ad Romanos* XII. Rationabile; glosa: id est cum discretione. *Bernardus* super *Canticis*: Sapientia est Deus et vult sibi serviri sapienter; alioquin illudit tibi spiritus erroris; si scientiam negligas. *Dionisius*: Malum hominis est esse contra rationem; et de hoc specialiter dicitur in presenti verbo: Sciant, idest recognoscant gentes, idest pagani gentiliter viventes, *quales tunc erant Hungari*, quoniam homines sunt, idest sensati et intellectu prediti, sicut solent esse homines. *Ecclesiastici* XVII.: Intellectu replevit illos et sensu replevit cor illorum, ut de cetero non vivant brutaliter (igy), sed humane, idest moraliter. Et hoc est utilitas legislatoris et lationis legis, scilicet eruditio hominis in sapientia recognitionis sue. *Psalmus*: „Beatus homo, quem tu erudieris“. Sciant etc. gentes, quoniam homines sunt, scilicet abiecti et fragiles propter utilitatem originis, quia sunt de terra ad humiliationem et elationis coibitionem, et ideo dicunt humiliter de se sentire. *Bernardus*¹ ad *Eugenium*: Cogita te summum pontificem; cogita et vilissimum pulverem. Unde non sine misterio hee due differentie, scilicet rationale et mortale posite sunt in diffinitione, in distinctione horum, ut si elevatur ex uno, deprimatur ex altero. Unde *Gregorius Nazianzenus* de primis epihaniis (igy): Homo celestis et terrestris, humilis et excelsus; spiritus propter gratiam, caro propter elationem. Illud ut intellectum habens gratie concludit actorem; hoc ne magnitudine muneris

¹ A lapszálen piros betűkkel: Bernardus.

elatus lapsum incurrat. Sciant etc. gentes, quoniam homines, idest pii et compassibiles propter affectum mentis, ideo debent sibi misericorditer subvenire. *Ad Ephesios* IV.: „Estote invicem benigni.“ Glosa: affectu et compassione mentis. || (68. c.) Bernardus. Luce X. Nichil tam secundum naturam est, quam nature invenire consortem. Tullii de Officiis describitur sic natura, ut homo homini, quicumque sit, ob eam ipsam causam, quod is homo sit, consultum velit. Sciant etc. gentes, quoniam homines sunt, scilicet magni et sublimes propter dignitatem ymaginis. Ideo dicunt fortiter vitia devitare. Leo De nali (igy): Agnosce, o christiane, dignitatem tuam et divine factus consors nature, noli in veterem vilitatem de gravi conversatione converti, quia veritate iudicabit te, qui misericordia te redemit. Sed secundum Psalmum: „Homo cum in honore esset, non intellexit“, scilicet divine ymaginis, idest non recognovit; ideo comparatus est etc. Glosa: vitio suo. Augustinus in psalmo CXVIII.: Quid tam pretiosum. quam ymago Dei, quem retinens, homo iure vocaris; cum in vitia cadis, non hominem, sed iumentum scriptura te vocat. Unde nolite fieri et dicite vulpi illi; ideoque in Ezechiele¹ geminato nomine dicitur O homo, O homo, ut qui exterius formam hominis habet, intus ymaginem Dei servet; vindicat enim Deus ymaginem suam de eo, qui ei iniuriam facit etc.

*

„Ego² *primogenitum ponam illum excelsum pre regibus terre*“. His verbis fecit dominus promissiones David regi fideli. Et quia ille complete sunt *in beato rege Stephano*, ideo convenit pariter et sibi, ut dicatur de eo in persona promittetis. Ego primogenitum etc. Promittit ei quatuor magnifica. Scilicet prerogativam nativitatis et geniture, quando dicit ponam primogenitum. Excellentiam dignitatis et prefecture, quando dicit excelsum pre regibus terre. Gratiam impletionis promissorum, quando dicit: In eternum servabo illi misericordiam meam. Permanentiam successionis filiorum, quando dicit: Ponam in seculum seculi semen eius. Dicit ergo de prima promissione:

¹ XIV. 4.

² A 69. oldalon: „Tertius de eodem“.

Ponam illum primogenitum, idest pre aliis honorificatum; glosa: pre aliis honorificabo eum, a simili primogenitorum, qui solent honorari. Ipse enim fuit filius honoratus patris carnalis, quia natus est oraculo divino a parente sibi sancto Stephano prothomartyre regnum et coronam sibi promittente. Ffuit etiam Ffilius honoratus patris spiritualis, idest ipsius Dei, *quia primus sanctus de populo suo*, de quo videtur dicere dominus *Exodi* IV.: „Ffilius meus primogenitus Israel“. Dico autem, quod secundum consuetum divine (igy) iuris civilis antiqui in sex comprehenditur || (68. d.) honor primogeniture: scilicet in veste speciali, in benedictione finali, in oblatione sacrificii, in benedictione populi, in perceptione duplici (igy) partis, in successione regiminis. Nam apud (igy) antiquos primogenitus offerebat sacrificium et in offerendo utebatur veste speciali, in festivitibus benedicebat populum et percipiebat duplicem partem bonorum in cibis et hereditatibus et accipiebat finalem benedictionem parentum, ut accepit Jacob sub nomine Esau. *Geneseos* XXVII. Et si fuisset filius regis, succedebat patri in regnum. II. *Paralipomenorum* XXII.: „Regnum tradidit Joram eo, quod esset primogenitus“. In istis sex fuit beatus Stephanus pre aliis honoratus; ut filius primogenitus habuit enim vestem honestatis et virtutum specialem, quia super multos gloriosior est, sicut dicitur sibi voce divina *Ezechielis* XVI.: „Indui te discoloribus“, idest diversis virtutibus. Obtulit sacrificium mortificationis de persona sua, penitendo et de rebus suas elemosinas largiendo. Benedixit regni sui populum, quando benedicibilem fecit, idest quando ad fidem convertit et dignos benedictione effecit, quoniam qui fideles sunt, benedicentur. *Ad Galatas* III. Percepit duplicem partem bonorum Dei, scilicet bona fortune et dona gratie; ffuit enim sanctus in vita et gloriosus in persona. Successit heres in regno patris sui multo facilius, quam ille secundum illam imprecationem bonam III. Regum I. Sit dominus cum domino meo „et sublimius faciat solium eius“, nam pater nomine ducis censabatur (igy) in populo suo. Hic autem fuit rex hunctus et delicatus, gloria et honore coronatus, et consecutus est finalem benedictionem iudicis mundi, scilicet illam: „Venite benedicti“. *Matthei* XXV. Et inter benedictos benedicentur. *Ecclesiastici* XXIV. Sequitur secunda promissio: Excelsum pre regibus terre, scilicet ponam illum.

Nam aliis regibus terrenis dedit quidem potentiam terrenam, ut Ciro et Alexandro, sed non celestem gloriam; huic autem utrumque. Unde dicitur de eo terreni imperii gloria et honore coronari et sanctorum tuorum solio sublimari. Ratione ergo consecute in celo glorie dicitur excelsior pre regibus terre. Est autem multiplex excelsum. Primum est regnum populorum. I. *Regum* IX.: „Invenietis eum, antequam ascendat in excelsum“, idest promoveatur ad regnum. Quantum postea non || (69. a.) potestis invenire, quoniam ad sublimes non est facile transire. *Ysidori De summo bono*. Sepe per honores quorundam mutantur et mores et quos ante caros habuerunt, postquam ad culmen honoris veniunt, amicos habere despiciunt. Secunda est potentia armorum. *Exodi* XIV.: Filii Israel egressi „in manu excelsa“, idest cum multitudine armata. Tertium est custodia sensuum. *Ecclesiastici* XLVI.: Ascendit „in excelsum terre locum“, idest in custodiam sensuum, qui sunt in excellentiori corporis parte, idest in capite. Quartum est eminentia virtutum. III. *Regum* III.: Populus scilicet penitentium ymolabat sacrificium, scilicet mortificationis in excelso, scilicet caritatis, sine qua puritio esse potest, sed non emundatio. Quintum est universitas creaturarum. *Ysaie* VI.: „Vidi dominum sedentem super solio excelso“, idest presidentem universe creature sue. Sextum est felicitas regni celorum. *Deuteronomii* XXVI.: „Respice de excelso celorum habitaculo“. Omnibus istis modis fecit eum dominus excelsum, scilicet regimen populorum, quia pre-fuit plurimis non solum hominibus, sed etiam regnis et provinciis, subdente Deo sibi populos, secundum illud *Ysaie* XLVI.:¹ „Christo meo Cyro apprehendi dexteram, ut subiiciam ante faciem eius gentes“. Potentia armorum, quia fuit bellator fortis et victoriosus sub vexillo sancte crucis et *meritis beate virginis, cuius intercessio expulit Romanum imperatorem de regno nostro*. Custodia sensuum, quia fuit verecundus et pudicus constitutus a Deo super excelsam terram, idest infantie, ubi sunt sensus et hoc per custodiam eorum, ne videant vanitatem. Eminentia virtutum, quia fuit karitate (igy) plenus, quam consequuntur alie virtutes, sicut matrem filie. Inspectione crea-

¹ Helyesen XLV.

turarum, quia fuit contemplator precipuus, cognoscens causam in creatis (igy), tanquam ductus a domino cum apostolis in montem excelsum, idest contemplationem celestium. *Matthei* XVII. Possessionem regni celorum, quia nunc est felix et gloriosus, quoniam ut dicitur *Ysaie* XXXIII.: „Qui ambulat in iustitiis“, „in excelsis habitat“. Sequitur tertia promissio: „In eternum servabo illi misericordiam meam“. In quo autem servaverit sibi misericordiam? Exponendo subdit: et totam mentem sibi ipsi. Glosa: quia quecumque de eo predicta sunt, integre in eo completa sunt. Require in *legenda*, que sunt ostensa, pateri in visione celesti et predicta de eo per iuvenem splendidum et quomodo illa omnia com- || (69. b.) pleta sunt. Sequitur quarta. Et ponam, idest durare faciam in seculum seculi semen eius, idest successiones filiorum eius et tronum eius, idest potestatem eius regiam ponam specie stabilem, sicut dies celi sunt stabiles. Rogemus ergo, ut sicut promisit, ita servet *regnum scilicet nostrum sue genitrici commendatum per apostolum nostrum* etc.

*

„Dedit¹ dominus confessionem sancto suo et excelso in verbo glorie“ etc., *Ecclesiastici* XLVII. *Origenes* super Canticis: Invocemus dominum patrem verbi, quod nobis manifestet verbum suum sensumque nostrum elevet ad doctrinam spiritus, ut ea, que continet voluntas Dei, proloquamur. Dedit dominus etc. Quia dilectis dona dantur, ut dicitur *Deuteronomii* VII.: „Diligite te et multiplicabit te“. Et *Sanctus Stephanus* fuit dilectus Deo et hominibus. Ideo Deus donum ei dedit, sicut nunc dicitur: „Dedit Dominus confessionem“. Dedit.² Donum vero sibi collatum triplex fuit: scilicet fidei veritatis (igy), vite sanctitas, regni sublimitas. De quibus dicitur: Sancto, scilicet in vita, et excelso, scilicet in potentia dedit confessionem, scilicet in fidei susceptione constantia. De hiis dicit *Psalmus*: Confessionem, scilicet fidei et decorem, scilicet regni induisti o beate Stephane, amictus lumine, scilicet sanctitatis. De hiis etiam dicitur *Ezechielis* XVI.: „Lavi te aqua“; glosa: baptismi, in quo adhuc puer

¹ 69. b. oldalon: „Quartus de eodem“.

² Áthuzva.

accepit habitum fidei *ministerium sancti Adalberti, cui honor a nobis debetur, quia fuit nostre conversionis primus propagator*. Unxi te oleo, scilicet conferendo tibi regnum et regni potentiam; reges enim inunguntur. Induite discoloribus, idest diversis virtutibus, ut sanctus esses. De dono confessionis dico, quod est confessio veritatis, fidei, de qua *Matthaei X.* „Qui me confessus fuerit“. Laudis Dei, de qua *Psalmus*: „Confitemini Domino, quoniam bonus“. Manifestationis peccati, de qua iterum dicit *Psalmus*: „Dixi, confitebor“. Prima confessio est proprie martyrum, secunda clericorum, tertia communiter omnium. Prima fit in tyranni persecutione, secunda in choro ecclesie, tertia in clavium auctoritate. Primam confessionem habuit sanctus iste in habitu. Dicit enim *Augustinus* in libro De Virginitate, quod aliqui coniugalis vite retinentes laudabilem modum possunt contra inimicum ad iniquitatem cogentem etiam laniatu viscerum et effusione sanguinis (igy) dimicare. Si autem desit persecutio, latent ista in facultatibus et viribus animarum, temptata panduntur, experta propalantur. Idem de bono coniugali || (69 c): Virtutes anime aliquando in opere manifestantur; aliquando in habitu latent, sicut martyrum virtus apparuit tollerando (igy) passiones; sed quam multi sunt in eadem virtute animi, quibus temptatio deest, qua id, quod intus est in conspectu Dei, etiam in hominum procedant (igy), nec tunc incipiat, sed tunc innotescat. Secundam instituit actu, scilicet ordinando ecclesias et statum ministrorum ecclesie, secundum quod dicitur ad regendum hic prelatos viros ponit litteratos, iustos, fidos et probatos ad robur fidelium. *Ecclesiastici XLVII.*: „Stare fecit cantores contra altare“. Tertiam exercuit frequenti, idest usu, iuxta illud *Ysaie XXIII.*: „Frequenta canticum“, scilicet confessoris. De dono sanctitatis dico, quod sanctum tripliciter dicitur. Scilicet a terra separatum. Sanctum enim uno modo idem est, quod a terra separatum, scilicet Agyos ingratum ab *a*, quod est sine, et *ge*, quod est terra. Et sic accipitur sanctum *Levitei XX.*: „Sancti estote“, idest separati a terrenorum amore, ab immunditia purgatum. *II Regum XI.*: Bersabee (igy) sanctificata est, quia latuit se post carnalem commixtionem divino usui mancipatum, ut *Numeri VIII.*: Sanctificavi levitas de medio populi, ut serviant michi.

Sic beatus Stephanus fuit sanctus primo modo, quia separatus a terrenis non temporalia non habendo, sed contempnendo affectu et dividendo pauperibus, ecclesiis et militibus, prout legitur in vita sua, quod sanctus Guntherius monachus de Boemia frequenter eum salutavit¹ visitabat et camera regis sub manu eius ponabatur, ut ecclesiis et pauperibus daret, quantum vellet et interdum evacuabatur. Secundo, quia purgatus ab immunditiis non ab habitis, quia mortale peccatum non creditur commisisse, sed a futuris, que potuissent accidisse; et hoc fecit carnis desideria calcando, ieiunando, petendo, in oratione vigilando, quoniam qui Christiani sunt, carnem suam crucifigunt, pugnando cum vitiis et concupiscentiis. Ad Galatas V. Tertio mancipatus divinis, scilicet divina audiendo, iustitiam iudicando, malos conpescendo, iustos exaltando. Cuius tempus secundum dictum Claudiani: mos iste vigeat, ut meritos impacatisque rebelles urgerent odiis; at nunc, qui federa rumpit, ditatur, qui servat, eget. De dono celsitudinis dico, quot (így) invenitur in scripturis multiplex excelsum, scilicet regimen populorum, potentia armorum etc. Et hoc habes prosecutum in precedenti sermone etc. || (69. d.)

Quintus sermo de eodem.

„*Lucerna corporis tui est oculus tuus*“ etc. *Luce XI. Aristoteles* dicit in *Ethicis*, quod magnanimus est impensor beneficiorum hominibus et quia amat excellentiam, delectat ipsum audire suum beneficium. Talis vir fuit *sanctus noster rex et princeps magnificus, qui exhibuit beneficium hominibus sui regni, quorum fuit doctor et apostolus* et quia amat excellentiam, pro eo, quod debetur sibi ex merito, ideo delectat ipsum audire suum beneficium. Ideo orate dominum, ut possimus ipsum aliquatenus de suis beneficiis laudare. „*Lucerna corporis tui*“. Principem populo duo commendant in verbis istis; scilicet magnificentia dignitatis in eo, quod dicitur esse oculus, et munificentia largitatis in eo, quod dicitur lucerna corporis. Sensus dicti talis est: Corpus est multitudo hominum sub limite unius regni contentorum, quorum lucerna, idest

¹ Ez a szó a szövegben át van húzva.

illuminator fuit oculus, idest sanctus Stephanus, qui dicitur oculus; quia eminebat in hominibus sui regni, sicut oculus eminet in corpore et est altior ceteris sensibus. Iste oculus, idest altissime dignitatis homo beatus Stephanus fuit lucerna, idest illuminator corporis nostri, idest omnium hominum de regno nostro, secundum quod de ipso dicitur: Quam per doctrinam beati Stephani de tenebris ad veram lucem convertisti; fuit enim doctor et apostolus credulitatis nostre. Unde et ipse dicere poterat cum gentium apostolo: Si alius (igy) apostolus non sum, vobis tamen sum. Nam „signo apostolatus“ unde „facta sunt super vos in signis et virtutibus“. II. *Ad Corinthios* XII. Hec est lucerna ardens zelo fidei et lucens exemplo boni, per quam reperta est res perdita, idest regio ydolatrie (igy) dedita, cui nunc dicitur, in laudem apostoli nostri ydolorum spreta cura, *Letare Pannonia*. Hec est lucerna, quam accendit dominus igne Spiritus Sancti et non ponunt eam in abscondito, idest in obscura vita infime plebis, sicut rusticum, sed potius excelsum et sublimem fecit eum et similem sanctorum in gloria; neque sub modio carceris, sepulchri, sicut illos, quorum sepulchra sunt domus illorum in eternum, sed super candelabrum cananizate sanctitatis, ut qui ingrediuntur, idest ad fidem veniunt, lumen videant. scilicet in ipso, quoniam est speculum sanctitatis et iustitie et per eum in aliis, qui dicunt, per te Christo credimus. Et quoniam „qualis est rector civitatis, tales et inhabitantes in ea“. *Ecclesiastici* X. Bene sequitur: „Si oculus tuus fuerit simplex“, idest rex tuus bonus et iustus „totum || (70. a.) corpus tuum lucidum erit“, idest etiam alii boni erunt, quoniam, ut dicit Sapiens: Componitur orbis regi ad exemplum. Gregorius in registro: Prepositorum bonitas subiectorum salubris est regula. Si autem malus fuerit, idest nequam et iniquus, etiam corpus tuum tenebrosum est, idest ipsum regnum malum et vitiis tenebratum. Defluit in membra capitis iactura dolentis. *Bernardus* in epistola: Principis error multos involvit et tantis obest, quantis preest ipse. Mobile enim mutatur semper cum principe vulgus. Ut si rex condere-tur (igy) propter infirmitatem, alii tonduntur cum eo propter adulationem, similes animali Cameleonti, de quo dicit *Solinus*, quod color eius est varius et per momenta mutabilis et assi-

milatur ei, cui se coniungit et iuxta parietem album efficitur albus, iuxta nigrum e converso. De quorum mutabilitate ad voluntatem alterius dicit Juvenalis: Si „rides, maiori cachinno concutitur; flet, si lacrimas conspexit amici. Nec dolet: igniculum brume si tempore poscas, accipit Endromidem“, idest duplicem vestem; „si dixeris, estuo, sudat“. „Semper et omni nocte dieque potest alienum sumere vultum“; „laudare paratus, si bene ructavit, si rectum minxit amicus“. Et sicut diversificantur mores et actus in ipsis regibus, ut alii sint boni, alii mali: ita et ipsorum. Et quidam propterea dicitur rex, cuius intentio est bonum eorum, quibus preest, non suum. Quidam tyrannus, qui inquit bonum proprium, cuius regnum est tyrannidale, sicut regnum domini erga servum suum, eo quod dominus utitur servo, prout ei melius fuerit, non servo. Rex autem, qui bonus fuerit, benefacit eis, super quos regnat et visitat eos, ut sint actiones eorum iuste. *Qualem regem det nobis Deus rex regum Jesus Christus.* (70. b.)

De sancto Ladislao rege Ungarie.¹

„*Orietur in diebus eius iustitia.*“² Beatus Ladizlaus „pietate rex serenus, gratiarum donis plenus“ fuit, ut dicitur *in legenda sua*. Cui concordans hec sacra auctoritas ostendit, ipsum fuisse iustissimum gubernatorem suorum, potentissimum expugnatorem inimicorum, perseveratissimum operatorem bonorum. Primo ergo commendatur a iusta suorum gubernatione, cum dicitur: Orietur etc. Nam ut dicit philosophus in libro Moralium dogmatum: Temperantia regit homo seipsum; iustitia familiam, civitatem et regnum. Justitia autem, prout ea reges utuntur, in duo dividitur, scilicet in severitatem et in liberalitatem. Nam, ut dicit Philosophus in predicto libro, hominem, qui convertibilitate nature et in libertate licentie infirmissimus et contumax est, sicut pie gubernare egenum opis (így) oportet, ita iuste corripere inmoderatum libertatis necesse est. Inmoderatum itaque libertatis iustitia coercescet severitate. Nam severitas

¹ Ez a cím olvasható az 52. d. hasáb homlokzatán.

² XV. századi kéz ezt szúrta be: „et habundantia pacis, donec aufatur luna“.

est virtus debito supplicio coercens iniuriam; egenum vero opis (igy) iustitia adiuvat liberalitate. Nam liberalitas est virtus beneficiorum erogatrix; quare eandem pro affectu benignitatem, pro effectu beneficentiam dicimus. Duo autem sunt genera largitionum. Quarum alia dissipatores facit, quando aliquis pecunias profundit hystrionibus et lenonibus, sicut dicit Dominus *Luce* XV: „Dissipavit substantiam“. Et *Aristoteles* in *Ethicis*: Ei, qui habet mores honestos, non dant quicquid; pecuniam vero multum dant adulatoribus, aut per alium modum delectantem eos querentibus eas ab ipsis. Alia vero liberales facit, quando aliquis suis facultatibus aut captos redimitavit (igy), aut amicos in filiorum collocatione iuvat, aut pauperes sustentat. De qualibus fuit ille, qui dixit: „Ego et fratres mei commodamus multis pecuniam“. *Nee* (igy)¹ V. Orta est ergo in diebus eius iustitia correctionis peccatorum, quantum ad severitatem, et iustitia distributionis beneficiorum, quantum ad liberalitatem. In virtute severitatis hec sunt observanda: Primo, ut iudiciaria potestas indigno et degeneri non committatur, quia dicitur *Iude* XI. (igy):² Constituit „Zebul servum suum principem“. „Cur ergo serviamus ei?“ *Claudianus*: Asperius nichil est humili, cum surgit in altum. Cuncta ferit, dum cuncta timet; deservit in omnes, ut se post se putent; nec bellua cecior ulla est, quam servi rabies in libera colla furentis. Secundo, ut corrector imminens a culpa habeatur, quia dicit Dominus *Luce* VI.: „Quomodo potes dicere fratri tuo etc.“? Ecce primum etc. *Tullius*: Nullam habet auctoritatem sententia, ubique dampnandus est, dampnat. Tertio, ut pene pro qualitate culparum infligantur et non secundum voluntatem iudicis. *Deuteronomii* XXV. In „mensura peccati erit“. *Oramus* in sermonibus: Non vincet ratio hoc, tantumdem peccet idemque, qui teneras caules alieni fregerit orti et qui noturnus (igy) sacrum divinum legerit; assit regula peccatis, que penas irroget equas, ne scutica dignum horribili sectere flagello. Quarto, ut modestia verbi et animi servetur in iudicando, exemplo Creatoris. *Sapientie* XII.: „Tu dominator virtutis cum tranquillitate iudicas

¹ Helyesen : II. Esdre.

² Helyesen : Iudicum IX.

omnia et cum magna reverentia disponis nos“. Philosophus in Moralibus: Obiurgationes fiunt necessario, in quibus utendum est verborum gravitate, ut eam non videamur irati facere; que enim cum aliqua perturbatione fiunt, ut constanter fieri possint, nec ab hiis aprobari, qui asserunt. Idem cavenda (így) est in puniendo, cum qua nemo mediocritatem tenet inter parvum et minimum. Claudianus: Pro telo geritur, quicquid suggesserit ira. Iustinianus in Digestis: In cognoscendo excenscendere non oportet adversus malos, nec precibus calomitosorum illacrymari. Non est enim constantis iudicis, ut animi motum vultus detegat; sed ita ius reddendum est, ut dignitatem ingenio suo augeat. In executione liberalitatis hec sunt observanda: Primo, ut detur cum bona voluntate, quia „ylarem datorem“ etc. II. Ad Corinthios IX. I. Paralipomenorum ultimo: „Letus obtuli universa hec“. Augustinus super psalmum XLII.: Qui dat, ut careat tedio interpellantis, non ut reficiat viscera indgentiis, et rem perdit et meritum. Ideo dixit quidam sapiens: Da facie leta; sine letitia faciei si dederis, perdes rem meritumque rei. Secundo, ut detur absque dilatione. Proverbiorum III.: „Ne dicas“, „cras dabo“. Seneca: Tantum gratie demis, quantum more adicis. Ingratum est beneficium, quod diu inter manus dantis hesit; quia non tulit gratis, qui cum rogaret, accipit. Nulla enim res carius constat, quam que precibus empta est, cum in rogante suffunditur rubor; qui hanc (így) remittit, multiplicat munus || (53. a.) suum. Tertio non detur de proprio labore. Proverbiorum III.: „Honora Dominum“; glosa: non de rapinis, quas vi vel fraude rapueris. Ad Ephesios IV.: „Laboret operando“, „ut habeat“ etc. Philosophus in Moralibus: Sunt multi cupidi glorie, qui eripiunt aliis, quod aliis largiantur; sed illud contrarium est officio, idest virtuti. Proinde cautamur liberalitate, que nemini noceat et prosit amicis. Quidam etiam patrimonia effundunt inconsulte largiendo; sed in tali liberalitate, quando beneficium maius est facultate, inest cupiditas rapiendi, ut ad largiendum suppetant copie, largiendo cum eis; odia ceperint egere, aliena rapiunt, assecuntur, quibus ademerint. Quarto, ut detur de melioribus substantie. Numeri XVIII.: Cuncta, que offertis, optima erunt, nec peccabitis, pigwia (így) vobis reservantes. Proverbiorum

III.: „De primitiis frugum tuarum“, idest de melioribus da pauperibus. Oramus in epistolis: Stultus et insipiens donat, que spernit et odit. Seneca: Quod aput (így) te non vis morari, honus iudicas, non munus. Secundo et tertio a potenti inimicorum expugnatione, cum dicitur et habundantia pacis, scilicet orta est in diebus eius; quam pacem bello acquisivit per victoriam. Ffructus enim iusti belli est acquisitio pacis. Philosophus in Moralibus: Ea intentione debemus bella suscipere, ut sine iniuria in pace vivamus. Statius: Sevis pax queritur armis. Augustinus XV.: Dilecti Dei pacem requirunt; laboriosa bella (így) hanc adipiscitur, que putatur gloriosa victoria. Est autem¹ multiplex pax; scilicet Dei, mundi, dyaboli et celi. De pace Dei² dicitur Ad Philippenses III.: „Pax Dei, que exsuperat“. Hec est laudabilis, quia ordinata et ordinem diligit; vera, quia neminem fallit; munda, quia inquinamenta fugit; pudica, quia litigare erubescit; eterna, quia finem non habet. Hic acquiritur verbo orationis. Psalmus: „Rogate“. Dono creatoris. *Ysaie XXVI.*: „Domine dabis nobis pacem“. *Joannis XIII.*: „Pacem meam“. Inhabitatione salvatoris. Psalmus: „In pace“. Contemptu rei temporalis. Augustinus: Proice pecuniam et eme tibi pacem et cor tranquillum. Unde cum Diogeni fur a capite saculum (így) cum nummis nocte subtrahere conaretur, et ille sentiret, ait: Tolle infelix, ut sinas utrosque quiescere. De pace mundi, idest eorum, qui sunt in³ mundo. Dicitur *Luce II.*: „In terra pax hominibus“. Et hec est hominis in anima et in corpore, et in utroque, et familie et civitatis, sive regni. Et quid sit unaqueque. Augustinus dicit de Civitate Dei: Pax corporis est ordinata temperantia partium. Pax anime est ordinata actionis || (53. b.) cogitationisque consensio. Pax anime et corporis est ordinata vita et salus animantis. Pax domus est ordinata concordia imperandi et obediendi. Pax civitatis est ordinata concordia civium. De pace dyaboli⁴ dicitur *Luce XI.*: In pace super omnia, quando scilicet nullus peccatorum resilit ab eo. Et hec est detestabilis, quia inordinata superborum,

¹ Lapszélre is írva: Multiplex pax.

² Lapszélre is írva: dei.

³ Lapszélre is írva: Mundi.

⁴ Lapszélére is írva: dyaboli.

ut fuit Ade ad Evam, qui plus favit uxori, quam Deo. Simulata proditorum, ut Iude ad Christum, *Matthei* XXVI.; et Joab ad Amasam II. *Regum* XX. *Jeremie* IX.: „In ore suo pacem cum amico loquitur et occulte“. Inquinata luxuriosorum. *Proverbiorum* VII.: „Apprehensum iuvenem deosculatur“. Venenata hereticorum, quorum intentio est, quis eorum blandissime fallat ad scindendam ecclesiam, sicut Jerobona scidit regnum Israel. III. *Regum* XII. De pace celi.¹ Psalmus: „Qui posuit“. Et hec est vera. *Augustinus* XXI. De Civitate Dei: Vera pax est, ubi nichil adversi, nec a se ipso, nec ab alio quisque patietur. Firma. *Augustinus* libro LXXIII.: Quia onus nichil erit in homine, quod resistat spiritui, sed omnia sibimet concorditer iuncta unum aliud firma pace custodiunt. Quieta. *Psalmi* XXXII.: Sedebit populus. Affectuosa. Psalmus: „Delectabuntur“.² *Augustinus*: Pax celestis civitatis est concordissima societas fruendi Deo et invicem in Deo. Tertio commendatur a finali amborum tentione, cum dicitur: „Donec auferatur luna“. I. (igy).³ Mortalitas carnis. Quasi diceret: Predicta bona tenuit usque ad mortem, secundum illud dictum sapientis: Cepta tene, queso, nec in equo desere navem. Et quia fuit fidelis perseverando usque ad mortem, ideo dedit ei Deus coronam vite etc.

Secundus sermo de eodem.⁴

„*Lux orta est iusto et rectis corde letitia*“. Quemadmodum Salvator noster semetipsum manifestavit cum in mundum venit, scilicet per stellam fulgentem, *Matthei* II.: sic sanctitatem magni regis *Ladizlay* declaravit per stellam fulgentem. *Matthei* II. Nam cum in die primi festi sui fideles ad ipsius tumbam convenissent, viderunt clara die tempore misse stellam splendidam supra templum stare tribus horis directe contra locum, ubi erat interius sepulchrum sancti viri; et videntes gavisi gaudio magno valde, intelligentes in celis eum esse, cui celestia

¹ Lapszélére is írva: Celi.

² XXXVI. 11.

³ Helyesen: Psalmi LXXI.

⁴ Az 53. c. oldal homlokzatán.

serviebant. Cui facto concordans proposita sancta auctoritas dicit: Lux, scilicet stelle || (53. c.) fulgentis orta est iusto, idest sancto Ladizlao, et rectis corde, idest fidelibus ibidem congregatis, et hoc videntibus orta est letitia magna in populo. Iustus ergo hic dicitur sanctus rex Ladizlaus. Qui fuit iustus primo penitendo, quia ieiuniis et orationibus vigil insistebat, peccata populi plangebat et in ara cordis semetipsum Deo hostiam vivam offerebat et vigiliis prolixioribus fatigatus in exedris ecclesiarum paululum pausabat. Sic accipitur iustitia pro penitentia, *Tobie XIII.*: „Convertimini peccatores et facite iustitiam“, idest punitionem peccatorum. Sed de non penitentibus dicitur Ysaie¹ XXXIII.: Iustitiam non fecimus in terra, idest penitentiam in carne, ideo non ceci libidines eius, idest motus carnis. *Jeronymus. Jeremie IV.* Severissimam bestiam, idest fomitem sine penitentia vincere non possumus. Secundo miserendo, quia erat magnus et vivificus. *Omnes ecclesie et monasteria elemosinis eius sunt locupletata, propter quod mutato nomine ab omni gente sua pius rex vocabatur.* Sic accipitur iustitia pro misericordia in dicto *Psalmi*: „Dispersit, dedit“ etc. *Geneseos*: „in pasto“. Cum quolibet necessaria indigentibus miseremus (igy), sua illis redimus (igy), non nostra largimur; iustitie potius debitum solvimus, quam misericordie opera inplemus; quia iustum est, ut quod a communi domino tribuitur, quicunque hoc accipiunt, eo communiter utantur. *Psalmus*: „Iustus miseretur et tribuet“. Tertio iudicando, quia iudicabat iudicandus cum tali scilicet timore, ac si ipse staret coram summo iudice; proinde competit sibi dicere de se verbum. *Psalmi*: „Feci iudicium et iustitiam“, idest iudicium cum iustitia. *Apocalipseos XIX.*: „Vocabatur fidelis et verax et cum iustitia iudicat“. Quarto obediendo. Licet enim esset rex, tamen et ipse erat homo sub potante (igy) scilicet divina constitutus. *Matthaei VIII.* Qui et obediebat, ut domino, quia dicitur I.² *Machabeorum IX.*: „Iustum est esse subditum Deo“. E converso est autem valde iniquum, velle sibi obtemperari a minoribus et nolle obtemperare maioribus, secundum Augustinum, I. *Ad Corinthios XI.* Et quia

¹ Helyesen Jeremie.

² Helyesen II.

obedivit suo superiori, obedivit sibi suum inferius, scilicet grex ferarum. Nam cum vice quadam captivos adduxissent de eius imperio, venit cum exercitu in solitudine persequens eos, nec habebant, quid manducarent, oravit dominum, qui manna pavi populum in deserto. Et ecce grex cervorum et bubalorum deposita feritate venit in castra et inde miraculose vixerunt. Huic iusto orta est a Deo || (53. d.) quadruplex lux, scilicet rationis in creatione, operationis in conservatione, iustificationis in gratia, clarificationis in gloria. De prima luce *Psalmus*: Signatum est. *Augustinus* De baptismo: Ratio insita sive inseminata lumen anime dicitur. De secunda *Ioannis* V.: „Ille erat lucerna ardens“, scilicet in affectione lucens, scilicet in operatione. *Matthei* V.: „Sic luceat“. De tertia *Ysaie* IX.: „Habitantibus“ etc., idest in peccatis, „lux“, scilicet gratie iustificantis orta est eis. *Ecclesiastici* XXXVI.: „Ostende nobis lucem miserationum tuarum“, idest gratiam tuam, per quam misericorditer iustificas. De quarta *Danielis* quarto libro: Deus est vita et lux, qui in manu Dei sunt, in vita et luce existunt. *Augustinus* super *Psalmum*: Ubi Deus est, ibi lux invenitur. *Danielis* II.: „Lux cum eo est“. Ex consideratione autem orte lucis sancto viro orta est letitia fidelibus suis de suo bono gaudentibus, sicut nunc dicitur et rectis corde letitia. Dicit autem *Ysaac*, quod letitia est motus naturalis caliditatis ad recipiendum illud, quo gaudet anima et delectatur. Et secundum quod multipliciter movetur delectabile, sic multiplex erit letitia, sicut dicitur *Proverbiorum* 2.: „Letantur, cum male“ (így). Si vero ordinate movetur, ordinata erit letitia, sicut dicitur I. *Paralipomerorum* II.: „Sancti tui letantur in bonis“. Tripliciter autem movetur anima inordinate; sicut ratione potentie in superbia vite. *Ezechielis* XXV.: „Plausisti manu et gavisa es ex toto affectu super terram Israel“. Respectu opulentie, ut in concupiscentia oculorum. *Oramus* in sermonibus: At michi plaudo ipse domi, postquam nummos contemplor in arca. Quo contra *Iob*. 31.: „Si letatus sum super multis divitiis“. Ratione deliciarum, ut in concupiscentia carnis. *Ysaie* XXII.: „Gaudium et letitia“ „comedere carnes, bibere vinum“. *Iudicum* XVI.: Letabantur Philistiny pro convivia sumptis epulis. Omnibus talibus dicitur *Osee* IX.: „Noli letari Israel, sicut populi, quia

fornicatus es a Deo tuo“. Letitia ordinata similiter triplex est; scilicet temporalis, spiritualis et eternalis. Letitia temporalis in duobus consistit; in tranquillitate temporis et in fertilitate fructificationis. De letitia tranquillitatis dicitur I.¹ Paralipomenorum VII.: Letati sunt „super bono, quod fecit dominus Salomoni“ „et populo suo“. De letitia saturitatis *Actuum* XIV.: Dedit „tempora fructifera implens cibo“. I. *Paralipomenorum* XXIX.: „Comederunt et biberunt coram Deo cum grandi letitia“. Letitia spiritualis consistit in duobus; scilicet in remissione gratie et in illuminatione scientie. De letitia || (54. a.) remissionis Psalmus: „Dedisti letitiam“; glosa: spiritualement. Psalmus: „Letabor in misericordia tua“. De letitia illuminationis Proverbiorum XV.: „Lux oculorum“. Psalmus: Preceptum domini luci. Letitia eternalis consistit in duobus; scilicet in visione Dei. Psalmus: Letificabo eum. Psalmus: „Ibi letabimur“. Ysaie IX.: „Letabuntur coram te“. De letitia evasionis mundi Ysaie 35.: „Gaudium et letitiam“ optime et su (igy)² etc. Ad hanc letitiam sancti vadunt cum letitia. Psalmus: „Afferentur tibi“. Ysaie LV.: „In letitia egrediemini“, scilicet de corpore; „et in pace deducemini“, scilicet ad celum; „montes et colles“, idest angeli et sancti cantabunt etc. Pro hac letitia sancti serviunt cum letitia. Psalmus: „In te Domine“. I. Paralipomenorum XXIX.: „Letatus est populus cum vota offerret“. In spe huius letitie debemus et nos letari. *Psalmus*: „Letatus sum“ etc. || (54. b.)

De Sancto Hainrico Imperatore.³

„*Invenit iuvenem splendīdum, stantem precinctum et quasi paratum ad ambulandum; et ignorabat, quod angelus Dei esset*“.⁴ Thobie V. Iuvenis iste splendidus et precinctus fuit Sanctus Henricus, quem invenit, quicumque intueri voluit, iuvenem in flore etatis, splendidum in moribus honestis, stantem in rectitudine intentionis, precinctum cingulo castitatis,

¹ Helyesen II.

² Helyesen: „obtinebunt et fugiet“.

³ A 94. fol. d. hasábjá homlokán olvasható ez a czím.

⁴ Lapszálen piros betűvel: „De Sancto Hainrico“.

paratum ad iter operationis et angelum in miraculo incombustionis. Ffuit ergo iuuenis per accelerationem conversionis in prima iuventute sua, quoniam in pueritia cepit domino servire illo modo, sicut dicitur *Thobie* I. „Legem celi puerulus observabat“. Ffuit etiam splendidus per exemplum honestatis, cuius lux lucebat coram hominibus, quia videbant in eo omnia bona. Unde *Matthei* XVII. dicitur, quod „facies“, idest exterior conversatio „resplenduit sicut sol“, scilicet perfectam vitam. Ffuit etiam stans et erectus per affectum amoris ad dominum. Per quem modum sancti dicuntur stare ante dominum, scilicet quando amant eum et eius intuitu faciunt omnia *Apocalypseos* XI.¹: „In conspectu domini terre stantes“; glosa: quid Deo placeat attendentes. II.² *Regum* XVII. „Vivit || (94. d.) dominus, ante cuius conspectum sto“. Ffuit etiam precinctus cingulo castitatis secundum preceptum domini. *Luce* XII. Luce XII. (igy). „Sint lumbi vestri precincti“. Lumbi sunt carnales affectiones, que sunt cingende, idest reprimende cingulo castitatis, ne prouant influxus malarum cogitationum, sicut fecit sanctus iste, qui dicit in *Psalmo* de se: „Deus, qui precinxit me virtute“, idest forti proposito continentie; „et posuit immaculatam viam meam“, idest vitam, quam habui in mundo. Ffuit etiam paratus ad ambulandum per continuum profectum bone operationis. Ambulare enim proficere est. Ad quod nos monens dominus dicit *Ioannis* XII.: „Ambulate, dum lucem habetis“, scilicet presentis vite, „ut non tenebre“, scilicet mortis „nos comprehendant“, scilicet in negligentia salutis. Ffuit etiam angelus per miraculum incombustionis. Legitur enim *Danielis* III., quod „angelus domini descendit in fornacem et excussit flammam ignis“. Sic sanctus iste descendit in fornacem, dum cubavit in uno lecto cum sponsa sua et excussit a se flammam ignis, quia non tetigit eum motus libidinis, quod *Salomon* miratur et pro miraculo reputat dominus. *Proverbiorum* VI.: Quis potest „abscondere ignem in sinu suo“, idest mulierem, „ut vestimenta eius non ardeant“, idest corpus non succendatur ad libidinem. Et quoniam perfectio alicuius non facilliter apparet

¹ Helyesen VIII.

² Helyesen III.

aliis, ideo dicitur, quod ignorabat angelum Dei esse. Fuit tamen angelus similis illorum, de quibus legitur *Apocalypseos* XV.: Quod exierunt de templo septem angeli vestiti lapide mundo et candido. Septem angeli sunt universi continentes propter dignitatem salutis sui, quia habent ex gratia, quod angeli habent ex natura, quorum vestitus est lapis mundus et candidus, idest perfecta con- || (95. a.) tinencia mundi a peccatis, candida aliis virtutibus; et sic vestitus sequitur agnum cum sanctis virginibus, prestante Jesu Christo, filio virginis Marie. || (95. b.)

De Sancta Elisabet.¹

Sermo primus.²

„Omnis³ gloria eius filie regis ab intus“. *Proverbiorum* XXXI.: „Mulier timens Deum“ etc. Meritum virtutis, quod fuit in sancta Elizabeth, quoniam fuit mulier timens Deum, exigit a nobis tributum laudis, quia ipsa laudabitur, idest debet laudari. Dicit enim *Philosophus* in *Ethicis*, quod meritum virtutis potissimum honor est. Unde dicit sanctus *Jeronymus*, quod *Alexander* cum venisset ad tumulum *Achillis*, hoc in eo precipue commendavit (így), quod tantum tantus habere post obitum meruit preconem laudis omerum (így).⁴ O fortuna (így) viri superexcellentior, inquit, cuius meonium redolent preconia vatem. Sed dicit *Philosophus* ibidem, quod virtuti perfecte non invenitur honor et reverentia equalis ei et quantum meritum. Ideo orate Deum, ut qui dedit ei meritum virtutis, nobis ad ipsum enarrandum det sermonem laudis. „Omnis gloria“. A duobus hic commendatur mulier virtutis, beata Elizabeth, scilicet a nobilitate generis et ab humilitate moris. Nobilitas eius fuit altissima, quoniam erat filia regis. Sed humilitas eius fuit cautissima, quia omnis gloria eius erat ab intus; glosa:

¹ A lap alsó részére a későbbi, de legkésőbb XV. századi kéz ezt írta: „Sancta Elizabeth a duobus laudatur: a nobilitate generis et ab humilitate moris“.

² A 97. b. homlokzatán.

³ Lapszálen: „Elizab“.

⁴ Későbbi kéz a lapszálen helytelenül: „Honorium“-ot írt.

in conscientia. De utroque cantatur ad laudem ipsius. Quarto se se deprimebat humilis nobilitas, tanto magis elucebat nobilis humilitas. Hec sancta illa, in qua || (97. b.) simul habitaverunt leonis dignitas regia et ovis humilitas pia. Ysaie XI. Hec est mirabilis coniunctio, scilicet leonis et ovis, cum leo soleat ovem occidere. Gregorius in Moralibus:¹ Mirum est valde, cum in cordibus sublimium regnat (így) humilitas morum. Bernardus super Canticis: Mirabilem te apparere et contemptibilem te reputare, hoc ego ipsis virtutibus mirabilius iudico. Multorum enim gloria est „a partu et ab utero“, Osee IX., idest a carnali nobilitate. Qui probitate carentes nobilitatem iactant, ut ramorum sterilitatem radix fecunda compenset; et quod in fructu non teneas, mireris in trunco, ut dicit Ieronymus ad Demetriaden. Sed si claritudinem predicatio facit, dicit Boethius III. De consolatione: Illi sint clari, necesse est, qui predicantur; quare splendidum te, si tuam non habes, aliena claritudo non efficit. Poeta: Nam genus et proavos et que non fecimus ipsi, iuxta ea nostra voco. Dicit autem Boethius in predicto libro, quod hoc solum bonum est in nobilitate, quod imposita nobilibus necessitudo videatur, ne a maiorum suorum virtute degenerent (így). *Maiores autem huius sancte mulieris reges fuerunt.* Porro regie virtutes due sunt² secundum Ysidorum in libro Ethnicorum, scilicet severitas in hostes et pietas in cives. Severitatem servavit in proprie carnis maceratione, quoniam spiritum ieiunio, carnem sub cilicio iugiter castigavit. Pietatem exhibuit in aliene necessitatis sublevatione, quia sedula paupercula istos lavit, illis stravit. Ipsa est celum, in quo posuit „Deus duo magna luminaria“, scilicet solem severitatis inpotestatem carnis penitentia perurendo, et lunam pietatis inpotestatem aliene || (97. c.) necessitatis misericordia sublevando. Geneseos I. Hec est sponsa Christi magna propter penitentiam; formosa propter misericordiam. Canticorum II. Due iste virtutes oponuntur duobus generibus omnium peccatorum, que sunt flagicium et facinus. Fflagicium dicitur a flagitando corruptelam libidinis, qua nocet quisque sibi. Contra quod opponitur severitas puni-

¹ Lapszélre írva még egyszer: Gregorius in Moralibus.

² A lapszélén is olvasható: „regie virtutes due sunt“.

tionis. Ffacinus dicitur a faciendo malum, quod noceret alteri. Contra quod opponitur pietas subventionis. In his regie dignitatis virtutibus apparuit mirabilis se (így), cum apud (így) se mansit humilis, quia omnis gloria eius ab intus fuit, hoc est interius in corde, non exterius in facie. Ffuit enim occultatrix virtutum plus quam alii vitiorum. Est autem duplex gloria;¹ scilicet meriti bone operationis, de qua dicitur I. Ad Corinthios IX.: „Melius est michi mori, quam ut gloriam meam“, idest meritum supererrogationis „quis evacuet“. Et premii eterne remunerationis, de qua dicit Psalmus: „Gloria hec“, idest eterna remuneratio „est omnibus sanctis eius“. Gloriam meriti abscondit sub occulto sancte intentionis, quia nichil foris appetivit laudis et honoris, quoniam, ut dicit Augustinus² in libro Confessionum: Qui laudari vult ab hominibus vituperante te, non defendetur ab hominibus iudicante te, nec eripietur dampnante te. Et ideo stulti sunt filii Adam, dicente Bernardo in epistola, qui contempnentes pacem et appetentes gloriam, et pacem perdunt et gloriam. Gloriam premii tenuit sub velamento inflammate affectionis, semper ad Deum siciens et currens in siti, more cervi. Psalmus: „Quemadmodum desiderat cervus“ etc., „sitivit anima mea“ etc. Et quoniam non sic cito pervenit, sicut desideravit. fuerunt sibi lacrimae sue panes die ac nocte. Bernardus super Canticis: Subtractio rei, quam amas, augmentatio desiderii est; et quod ardentius desideras, eo cares egenus. Ideo autem non vult dominus desiderata cito dare || (97. d.), ut tu discas magna maxime desiderare. Hec est templum locuplex in possessione virtutum et illic velamina aurea, que sunt intentio sancta et affectio inflammata, que reliquit (így) Allexander, idest Christus. I. Machabeorum VI. Sed non sic facit vanitas superbiorum. Proverbiorum XXI. „Thezaurus desiderabilis“, scilicet virtutum et donorum; „et oleum“, scilicet gaudiorum interiorum, „in habitaculo iusti“, idest in corde; „et vir imprudens“, idest superbus „dissipabit illud“, scilicet per variam ostentationem, quando cupit laudem pro talibus. Sed si laudem amamus, dicit Chrysostomus super Iohannem,

¹ Lapszélien is: Duplex gloria.

² Lapszélien is: Augustinus.

eam, que a Deo est, laudem queramus, non eam, que ab hominibus est laus, que similiter et apparet et perit. Vera autem gloria est ad id, quid Deo placet, omnia et dicere et facere. Quod in nobis efficiat meritis sancte mulieris amator et formator sancte intentionis, Iesus Christus etc.

De Sancta Elisabeth Sermo Secundus.¹

„Vidit quandam viduam pauperculam, mittentem era minuta duo“.² Luce XXI. et Marci XII. Ex hiis verbis ostenditur sancta mulier, ad cuius laudem loquimur, fuisse munda in castitate, afflicta in paupertate, devota in Dei veneratione. Propter castitatem dicitur vidua; propter paupertatem paupercula; propter Dei venerationem mittens duo era.³ Vidit ergo quandam viduam. In quo dicto laudatur eius castitas, quoniam vidua dicitur a viro divisa, non solum alieno, quot (így) est necessitatis, sed etiam a proprio, quod est virtutis. Ipsa enim ad Deum siciens et currens, insiti carnis desideriis didicit reniti. Cuius gloriosa viduitas describitur Iudith XV.: „Tu gloria Ierusalem“, idest pater (így) celestis; „tu letitia Israel“, idest ecclesie militantis; „tu honorificentia populi nostri“, scilicet *gentis hungarice*, „quia fecisti viriliter“ in devictione hostis; „et confortatum || (98. a.) est cor tuum“ in servitio creatoris „eo, quot (így) castitatem amaveris“. In secundo gradu castitatis, scilicet in viduitate superior multis, idest coniugatis, et inferior paucis, scilicet virginibus. „Et post virum tuum alterum nescieris“ contra illas, que frequenter nubunt in senectute. Bernardus⁴ super Cantica: Turtur conpare uno contenta est, quo amisso alterum non admittit. Numerositatem in hominibus nuptiarum condemnans, pudet ad negotum honestatis, rationem non posse in homine, quod natura possit in volucre. Dicit autem Augustinus de vita christiana, quod tria sunt viduarum genera.⁵ Unum perfectissimum, quod ritu illius de

¹ A 98. folio homlokzatán.

² Későbbi kéz betoldása: „in gazophylatium“.

³ „Viduam“ a lapszélén közbe van szúrva.

⁴ Lapszélén is: Bernardus.

⁵ Lapszélén is: „Viduarum tria genera.“

Ewangelio vidue orationibus et ieiuniis die noctuque servivit Deo. Aliud, quod filiorum curam habet et domus non tam dignum, nec tamen peccatis obnoxium. Tertium, quod in epulis et deliciis est, quod eterni (igy) morti servatur. Vidit etiam quandam pauperulam.¹ In quo dicto laudatur eius paupertas, quoniam post mortem mariti sui eiecta fuit de castro suo et omnibus possessionibus dotalicii sui a quibusdam vasallis suis, et ad tantam devenit inopiam, quod non habebat, ubi caput reclinaret, cum nullus eam recipere hospitio auderet; que omnia patienter sustinuit et ex eis Deum benedixit, sicut scriptum est de ea: Domo rebus dum ablatis mendicat hospitium in camino paupertatis, benedicit dominum. Preterea etiam alio modo se agente fuit pauperula, quia nobile hospitale construxit, ampla possessione ditavit, sua queque pretiosa monilia et grandem pecuniam eidem loco contulit, ut testatur de ea Innocentius papa: Ipsa igitur habens celo fundamentum aurum super et ar- || (98. b.) gentum prudenter edificat, dum pauperes letificat. Cuius ditissima paupertas describitur Apocalypseos XII.: „Signum magnum apparuit in celo“, idest in ecclesia. „Mulier“, scilicet Elizabeth „amicta sole“, scilicet caritatis, „et luna“, idest terrena gloria, que nunquam in eodem statu permanet. „Sub pedibus eius“, scilicet per subiectionem et contemptum, quia cum esset regis filia, mundi contemptibilia non elegit. Et quoniam contempnenti temporalia dantur eterna, Matthei V.: „Beati pauperes“: ideo sequitur in capite eius, idest in beatitudine mentis „corona stellarum XII“, idest remuneratio recte fidei, que in duodecim articulis continetur. „Vidit etiam quandam mittentem era minuta duo“. ² In quo dicto laudatur eius largitas in veneratione divina concultu sancte eligionis. Duo enim era sunt in ipsa, corpus et anima, que dicuntur duo propter numerum et sufficientiam. Duo enim sunt in homine, scilicet corpus et anima; et qui illa offert, sufficienter offert. Dicuntur era pro laude et fama. Es enim dicitur a splendore aeris, eo quod percussum splendore aeris plus fulgeat. Sic ipsa splendida fuit in mundo et famosa pro-

¹ Lapszélien is: Pauperula.

² Lapszélien is: Minuta era duo.

pter vitam virtuosam, miracula magna et beneficia continua. Dicuntur minuta pro humilitatis gratia, quia famulis se famulam habuit beata. Ista duo era misit in gazophilacium, deputando voluntati et servitio Jesu Christi. Nam gazophilacium interpretatur servatorium divitiarum. Gaza enim divitie, philaxe (igy) dicitur servare. Et designat dominum Jesum, qui est dives in omnes. Omnes enim thezauri bonorum eternorum et temporalium in ipso sunt, ut in sua causa, actore || (98. c.) et origine, sicut ipse dicit Proverbiorum VIII.: „Mecum sunt divitie et gloria“. Dyonisius IIII. De divino nomine: Omne existens ex pulchro et bono est, et ad pulchrum et bonum convertitur; et omnia, quecunque sunt et fiunt, propter pulchrum et bonum sunt et fiunt, et ad ipsum inspiciunt et ab ipso moventur et continentur. Rogemus Christum, ut per merita sue dilecte famule succurrat vacuitati nostre, donans nobis gratiam in presenti et gloriam in futuro.

Sermo Tertius de S.¹

„*Sindonem*² *fecit et vendidit.*“ Proverbiorum XXXI. Cognatio quedam Iudeorum de tribu Iuda vocabatur „domus operantium byssum“, ut legitur. I. Paralipomenorum IIII. Domus illa est ecclesia, que habet bissi operatores, id est continentie professores, de quibus una et precipua fuit hec mulier sancta, secundum quod de ipsa nunc dicitur: „Syndonem fecit“. Nam bissus et sindo idem sunt in substantia, scilicet tela candidissima, secundum illud sindonis officium candida bissus habet. Ex quibus verbis laudatur in sancta muliere studiositas operandi, quia panem otiosa non comedit, sed sindonem fecit, idest castitatem tenuit, iuxta illud multis annis continentie propositum tenuit. II. Macchabeorum XV. Et utilitas operis, quia non gratis hoc fecit, sed vendidit, scilicet Christo pro vita eterna, qui est castitatis amator et remunerator, ut dicit Ieronimus in prologo libri Iudith. Significatur autem per sindonem sanctimonia, quoniam sindo multis tusionibus ad candorem deducitur, sic castitas difficulter invenitur, et cum labore

¹ Ez a 98. d. homlokozatán van.

² Lapszélén: Tertius sermo.

tenetur, iuxta quod dicitur Matthei II.: „Invenerunt puerum cum Maria matre eius“, idest puritatem cum amaritudine, quoniam mater puritatis est austera penitentia, sicut extersio vasorum fit cum panno austero. Hinc est, quod a sanctis martyrium dicitur esse propter quandam similitudinem amare afflictionis. Unde dicit Malcus monachus: Habet pudicitia servata martyrium suum. Ambrosius: Virgi- || (98. d.) nitas martyres facit. Treni III.: „*Rubicundiore (igy) ebore antiquo*“; glosa: ebur antiquum in ruborem vertitur, quia diuturna castitas martyrio comparatur. Excedit autem martyrium diuturnitate molestie; sed exceditur a martyrio acerbatis intensione. Unde Bernardus super Canticis XXX.: Vere genus martyrii est spiritu facta carnis mortificare; illo nimirum, quo membra ceduntur ferro, horrore quidam mitius, sed diuturnitate molestius. Licet autem status castitatis arduus sit in omnibus, gravior tamen est in iuvenibus. Unde Ciprianus:¹ Maior in iuvene, quam in sene laus castitatis est; et quo longior punga (igy), eo sublimior corona. Ysidorus De summo bono:² Nequaquam in senectute continentes vocandi sunt, qui in iuventute luxuriose vixerunt. Tales non habent premium, quia certamen laboris non habuerunt; eos enim expectat gloria, in quibus fuerunt laboriosa certamina. Preterea in sindone lezus involvitur. Luce XXIII.: „Depositum involvit sindone“. Sic in corde casto locatur Christus. Bernardus super Canticis XXV.: Candor est vite eterne sapientia; et candidam esse oportet animam, in qua ipsa sedem elegerit. Canticorum I.: „Lectulus noster floridus“. Preterea sindonis vestimentum solis nobilibus convenit, non etiam servis. Sic castitas a solis tenetur filiis Dei, non etiam dyaboli. Quod significatur Tobie I-o in eo, quod omnes ibant ad vitulos aureos, solus Thobias „fugiebat consortia omnium“. Vituli dicuntur male mulieres propter lasciviam et etatis virorem. Aurei propter ornatum, ad quales omnes vadunt, quoniam ut dicit Ysidorus De summo bono: Principaliter per superbiam mentis et luxuriam carnis diabolus humano generi dominatur, dum vel mentem in superbiam erigit, vel carnem per luxuriam corrumpit. Ideoque sub

¹ Lapszéken is: Ciprianus.

² Lapszéken is: Ysidorus de summo bono.

umbra dicitur dormire „in secreto talami || (99. a.) in locis humentibus“. Iob XL. Per talamum inanis superbia, per loca humentia carnis demonstratur luxuria. Preterea ille, qui dicitur indutus fuisse sindone, dicitur etiam in domum pontificis intrasse, quia ille solus intrat in celum, qui castitatem servat, ut dictum est plenius in sermone sancti Heinrici.

*

„*Mulier*¹ *timens Deum ipsa laudabitur*“. Proverbiorum ultimus. In hac sancta muliere Deum timente proponitur nobis aliquid imitatione dignum, aliquid autem veneratione debitum. Si quid imitabile in ipsa est donum timoris Dei, quia fuit mulier timens Deum. Venerabile vero in ipsa est preconium laudis, propter quam ipsa laudatur, sicut patet in presenti festo suo. Primum cadit sub gratia meriti, scilicet timor Dei; secundum sub gloria premii, scilicet laudatio populi.³ Sciendum est autem, quod domina nostra fuit mulier: primo sanctitate conversationis honesta, quoniam non fuit ei cura extrinsecus capillatura aut circumdatio auri et argenti vel vestis pretiose, sed fuit in habitu ornato verecundie (így) et sobrietatis, scilicet „quod decet mulierem promittentem pietatem per opera bona“. I. Ad Thimotheum II. Hec est Iudith, cuius omnis compositio ex virtute pendebat cordis, non ex ornatu corporis. Iudith X. Et talis „mulieris species“, idest honestas redundat „in ornamentum domus“ sue, idest in pulchritudine ecclesie. Ecclesiastici XXVI. Sicut enim „stella matutina“ fulget „in medio nebule“, sic ipsa, scilicet fulsit in numero fidelium ecclesie. Ecclesiastici L. Secundo³ fuit mulier multitudine operis fecunda. Sciens secundum dictum apostoli I. Ad Timotheum II, quod mulier „salvabitur per filiorum generationem“, idest bonorum || (99. b.)⁴ operum multiplicationem, manens in fide prime veritatis et dilectione summe bonitatis; et sanctificationem castitatis cum

¹ Lapszélien: „Quartus sermo Eliza“.

² Lapszélien: 1.

³ Lapszélien is: Secundo.

⁴ A lapszélien alul ez olvasható a későbbi (XV. századi) kéz írásával: „Primo fuit mulier sanctitate conversationis honesta. Secundo fuit mulier multitudine operis fecunda. Tertio fuit mulier instantia timoris Dei sollicita“.

sobrietate frugalitatis. Ipsa enim fuit unius viri uxor in operibus bonis testimonium habens, quod hospites recepit, sanctorum pedes lavit, tribulationem patientibus ministravit. „Omne opus bonum subsecuta“ fuit I. Ad Tim. V-o. Hec est Abigai (így), que obtulit se David, idest Christo in famulam, ut sit, inquam, famula tua in ancillam, ut lavet pedes servorum domini mei. I. Regum XXV. Cui dicto concordat hoc, quod dicitur de ipsa famulis se famulam fecit; hec beata coquine scalaribus gaudet deturpata et cor gerens indefessum, debiles debilior portat ad secessum. Tertio¹ fuit mulier instantia timoris Dei sollicita, sicut nunc dicitur in presenti verbo: „Mulier timens Deum“. Est enim timor sicut virga cogens puerum ad discendum, et sicut stimulus in via pellens asinum; quoniam, qui timet Deum, nichil negligit. Ecclesiastes VII. Psalmus: „Beatus vir, qui timet Dominum, in mandatis eius“ etc. Timuit autem primo quidem Deum, ne offenderet, ad exemplum sancti Iob, qui dicit: „Semper quasi tumentes fluctus super me timui Deum“. Iob XXXI. Quem quantum hec mulier timuerit, ostendit virtus humilitatis in corde, quia aspernata seculum generosi sanguinis, provipendit (így) titulum rigor macerationis in carne, quoniam spiritum ieiunio, carnem sub cilicio iugiter castigavit; vigor strenuitatis in opere, quia sedula paupercula istos lavit, illis stravit. Secundo dyabolum ne deciperet, Apocalypseos XII.: „Mulier fugit“ ante draconem, idest diabolum in desertum penitentie, ut evaderet, sicut columbe || (99. c.) fugiunt avem predalem. Psalmus: „Quis dabit michi pennas?“ Tertio hominem malum ne denigraret. Ecclesiastici XVIII. Homo sapiens in omnibus metuit, scilicet etiam in benefactis, quoniam multi sunt, qui bona in mala convertunt et in electis maculam imponunt, propter quam causam Iudit clausa morabatur in domo sua. Ideoque non erat, qui de illa verbum malum diceret, timebat enim Deum valde. Iudith VIII. Bernardus: Supermissus est, ut caveamus munda, etiam pertimescere debemus tuta. Merito² verbo timoris Dei ipsa laudatur, et non laude iniqua,

¹ Lapszálen is: Tertio. — Ehez kapcsolódik a 99. c. oldalon alul: „Quod sancta Elisabeth timuit Deum et dyabolum“.

² A 99. d. alatt: „Quod sancta Elisabeth laudatur non inmerito, non laude iniqua, sed laude vera“.

sicut peccatores de malis suis. Psalmus: „Quoniam laudatur peccator in“ desi (igy).¹ Nec laude vana, sicut ypocrite de bonis, que non habent. Ecclesiastes VIII. In loco sancto erant et laudabantur quasi iustorum opera habeant. Nec laude transitoria, de quali dicitur Iob XX.: „Laus impiorum brevis est“. Sed laudatur primo quidem laude vera propter vera bona, que fecit. Proverbiorum ultimis: „Laudent eam“, idest sint causa laudandi „in portis“, idest in regni aditibus „opera eius“. Secundo laude multa propter multa bona, que fecit. Dignum est enim, ut que multis benefecit, a multis laudetur, ut verificetur in ea dictum Ecclesiastici 39.:² „In multitudine electorum habebit laudem“. Tertio laude perpetua, quoniam eius beneficia fuerunt continua. Ecclesiastici 39.: „Collaudabunt multi sapientiam eius et usque in seculum non delebitur. Non recedet memoria eius et nomen eius requiretur a generatione in generationem“. Dicit autem ethnicus, quod laudare parum est; ideo, inquit, laudentur et ipsi. Efficimur autem laude digni, si fecerimus opera laude digna. Ideo sciendum est, quod homo laudem meretur.³ Primo propter puritatem vite. Ecclesiastici XXXI.: „Beatus, qui inventus est sine macula“; „quis est hic et laudabimus eum?“ Secundo propter veritatem doctrine. Ecclesiastici XXX.: „Qui docet filium suum, laudabitur in illo et in medio multorum honorabitur“. || (99. d.) Tertio propter largitatem misericordie. Luce VI.: „Laudavit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset“, scilicet providendo sibi per misericordiam. Quarto propter virtutem iustitie. Proverbiorum XXIV.: „Qui arguunt, laudabuntur, et super ipsos veniet benedictio“. Rogemus Deum, ut meritis sancte mulieris benedictione perpetua benedicat nos pater eternus. *Mulier timens Deum* etc.⁴ Ad laudem doni timoris dicendum est, quod timor primo vitat malum. Proverbiorum XV. „Per timorem domini declinat omnis a malo“. Ecclesiastici I. Timor domini expellit peccatum. Nam qui sine timore est, non potest iusti-

¹ A másoló így félbenhagyta.

² Helyesen 24.

³ A 99. d. alatt is olvasható: „Quod homo laudem meretur“.

⁴ A 99. d. alatt: „Quod timor Dei valet ad multa, scilicet ad quatuor“.

ficari. Secundo confert bonum. Ecclesiastici I.:¹ „Qui timetis dominum, diligite illum et illuminabuntur corda vestra“. Timor est cereus in sinistra manu faciens vitare foveam inferni. Amor in dextera dirigens ad palatium celi. Tertio conservat collatum. Ecclesiastici XXV.:² „Si non in timore domini tenueris te, cito“ etc. Est enim pondus timoris, sicut lignum superpositum tecto, ne ventus spargat paleas. Ecclesiastici XXV.: „Timor Domini super omnia se superposuit“. Quarto facit laude dignum, ut hic (így) „mulier timens Deum, ipsa laudabitur“ etc. || (100. a.)

¹ Helyesen II.

² Helyesen XXVII.

FÜGGELÉK.

1. A pécsi egyetem oklevelei.

I.

Viterbo. 1367. szeptember 1.

V. Orbán pápa Nagy Lajos előterjesztése alapján hozzájárul, hogy Pécssett egyetem keletkezzék minden megengedett facultással, leszámítva a theologiát; a tanárok és hallgatók az egyetemi kiváltságok részesei; a promotiók a pécsi püspök vagy a káptalani helytartó elnökletével mennek végbe; ennek az oklevélnek érvénye azonnal megszűnik, mihelyt a magyar király a tanárok részére megajánlott javadalmazással felhagy.

Kiadva Koller: Historia Episcopatus Quinque-Ecclesiensis III. 96—99.
— Fejér: Codex Diplomaticus Hungariae IX/IV. 65—68.

II.

Viterbo. 1367. szeptember 2.

V. Orbán pápa az előbbi oklevél tartalmáról Nagy Lajos királyt értesíti és buzdítja, hogy a pécsi egyetem tanárai és hallgatói részére engedélyezett kiváltságokat erősítse meg és ha helyénvaló lesz, újakkal növelje.

Kiadva Koller: Historia Episcopatus Quinque-Ecclesiensis III. 99—101.
— Fejér: Cod. Dipl. IX/IV. 69—71.

III.

Viterbo. 1367. szeptember 12.

V. Orbán pápa, Nagy Lajos király kérésére, a pécsi egyetem tanárait és hallgatóit öt évre fölmenti a residentia-tartás kötelessége alól.

Dilectis filiis, universis doctoribus, magistris et scholaribus studii Quinqueecclesiensis salutem et apostolicam benedictionem. Litterarum studio insistentes ac honestatis et scientie meritis placere studentes, libenter prosequimur apostolice gratie munificentia speciali, ut dum votiva perceptione bonorum conspexerint se refectos, virtutum adiectione continua se reddere studeant insignitos. Hinc est, quod *carissimi in Christo filii nostri Lodovici regis Ungarie illustris supplicationibus inclinati*, universitati vestre tenore presentium indulgemus, ut vos et quilibet vestrum usque ad quinquennium, a data presentium computandum, Quinqueecclesiensi studio insistendo, fructus, redditus et proventus vestrorum beneficiorum ecclesiasticorum, que in quibusvis ecclesiis, sive locis obtinetis, et infra dictum quinquennium vos et vestrum singulos obtinere continget, cum ea integritate, coctidianis (így) distributionibus dumtaxat exceptis, libere percipere valeatis, cum qua illos perciperetis, si in eisdem ecclesiis, sive locis personalem residentiam faceretis, et ad residendum interim in ecclesiis, sive locis ipsis minime teneamini, nec ad id a quoquam inviti coartari (így) possitis. Non obstantibus, si aliqui vel aliquis vestrum in eisdem ecclesiis, sive locis non feceritis personalem residentiam consuetam, nec non quibuscumque statutis et consuetudinibus earundem ecclesiarum contrariis, iuramento, confirmatione apostolica vel quacumque firmitate alia roboratis. Etiam si de illis servandis et non impetrandis litteris apostolicis contra ea et ipsis litteris non utendo, etiam ab alio, seu aliis impetratis per eos vel procuratores vestros prestiteritis, vel in posterum prestari contingat forsitan iuramentum. Seu si locorum ordinariis a sede apostolica sit concessum vel in posterum concedi contingat, quod canonicos et personas in ecclesiis ipsis obtinentes beneficia per subtractionem suorum proventuum ecclesiasticorum

vel alias compellere possint ad residendum personaliter in eisdem. Aut si prefatis ordinariis vel dilectis filiis capitulis earundem ecclesiarum, vel quibusvis aliis communiter vel divisim a prefata sit sede indultum, vel in posterum indulgeri contingat, quod canonicis et personis earundem ecclesiarum non residentibus in eisdem fructus, redditus et proventus beneficiorum suorum ecclesiasticorum ministrare minime teneantur et ad id compelli non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem. Et quibuslibet privilegiis et indulgentiis ac litteris apostolicis generalibus vel specialibus, quorumcumque tenorum existant, per que effectus presentium impediri valeat quomodolibet vel differri et de quibus, quorumque totis tenoribus habenda sit in nostris litteris mentio specialis. Proviso, quod beneficia huiusmodi debitis interim non fraudentur obsequiis et animarum cura in eis, quibus illa imminet, nullatenus negligatur, sed per bonos et sufficientes vicarios, quibus de beneficiorum ipsorum proventibus necessaria congrue ministrantur, exerceatur et deserviat inibi laudabiliter in divinis. Nulli ergo omnino etc. nostre concessionis infringere etc.

Datum Viterbii II. Idus Septembris, anno quinto.

1367. szept. 12.

Vaticáni levéltár: Urban. V. An. V. Par. I-a. Tom XV. Fol. 502 a. —
 Másolatban: Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában. *Fraknoi-gyűjtemény.*
 Vegyes időből című csomag.

IV.

Viterbo. 1367. szeptember 12.

V. Orbán pápa utasítja a pécsi püspököt s éneklő-kanonokot, továbbá a pécsváradi apátot, hogy a pécsi egyetemi tanárok és hallgatók egyházi javadalmuk jövedelmét megkapják, mert öt évre föl vannak mentve a residentia-tartás kötelessége alól.

In eodem modo venerabili fratri episcopo Quinqueecclesiensi et dilectis filiis abbati monasterii Pecz Waradiensis, Quinqueecclesiensis diocesis, ac cantori ecclesie Quinqueecclesiensis salutem etc.

Litterarum studio etc . . . usque in divinis. Quocirca discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus vos, vel duo, aut unus vestrum per vos, vel alium, seu alios prefatis doctoribus, magistris et scholaribus, vel eorum procuratoribus predictos fructus, redditus et proventus, iuxta huiusmodi nostre concessionis tenorem, faciatis integre ministrari. Non obstantibus omnibus supradictis. Seu, si eisdem ordinariis et capitulis, vel quibusvis aliis communiter, vel divisim a predicta sede indultum existat, quod interdicti, suspendi, vel excommunicari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem. Contradictores auctoritate nostra etc.

1367. szept. 12. Datum Viterbii, ut supra.

Vaticáni levéltár: Urban. V. An. V. Par. I-a. Tom. XV. Fol. 502a. — Másolatban: Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában. *Fraknói-gyűjtemény*. Vegyes időből című csomag.

V.

Róma. 1369. április 2.

V. Orbán pápa utasítja Cato bácsi prépostot, hogy Pál szebeni prépostot avassa doctorrá, ha a tudománya vizsgálat alkalmával megüti a mértéket.

Dilecto filio Catoni, preposito Baciensi salutem etc. Cum, sicut accepimus, dilectus filius Paulus prepositus Cibiniensis adeo in iuris canonici facultate studuerit et profecerit in eadem, quod in ea peritus existit et digne meretur in ipsa facultate honorem et insignia recipere doctoratus: fuit nobis pro ipsius Pauli parte humiliter supplicatum, ut ipsum ad honorem dicti doctoratus promoveri de benignitate apostolica dignaremur. Nos itaque huiusmodi supplicationibus inclinati, discretioni tue, de qua in Domino fidutiam gerimus specialem, eidem Paulo in civitate Quinqueecclesiensi, si ipsum per diligentem examinationem ad hoc ydoneum et sufficientem esse repereris, doctoratus honorem et docendi licentiam, servatis solemnitatibus in talibus consvetis, auctoritate apostolica concedendi, non obstantibus quibuscumque privilegiis ac statutis et consvetudini-

bus studii Quinqueecclesiensis et aliorum quorumcumque studio-
rum contrariis, iuramento, confirmatione apostolica et quacum-
que firmitate alia roboratis, etsi de illis et totis eorum tenoribus
specialis et expressa ac de verbo ad verbum esset in presenti-
bus mentio facienda, que alias volumus in suo robore perma-
nere, plenam et liberam concedimus tenore presentium facul-
tatem. Datum Rome apud Sanctum Petrum, IIII. Nonas aprilis, 1369. ápr. 2.
anno septimo.

Vaticáni levéltár: Urb. V. An. VII. Par. II. Tom. XXI. fol. 541². —
Másolatban: Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában. *Fraknói-gyűjtemény*.
Vegyes időből című csomag.

VI.

Villa Nova. 1371. szeptember 7.

*XI. Gergely értesíti Vilmos pécsi püspököt, hogy mind
őt, mind barátját, Bolognai Galvanót nagyrabecsi, s egyúttal
felszólítja, hogy Nagy Lajos magyar király és IV. Károly
császár között békét szerezzen.*

Kiadva Theiner: Monumenta Historica Hungariae II. 108.

VII.

Villa Nova. 1372. szeptember 27.

*Bolognai Galvano és Waschesteini Albert pécsi kanonok
Nagy Lajos királynak a bajor herczegek ügyében XI. Gergely
pápához küldött követei.*

Kiadva Theiner: Monumenta Historica Hungariae II. 123. — E követ-
ségről szó esik még: U. o. II. 128.

VIII.

Villa Nova. 1372. szeptember 30.

*XI. Gergely pápa tudomásul adja Bolognai Galvano
pécsi egyetemi tanárnak, hogy a Vilmos pécsi püspök és káp-*

talana részéről Galvanónak megajánlott adományt, a mely szerint ez a püspöki javadalomból évenként háromszáz ezüst márkát vagyis hatszáz arany forintot, Ürög falut tizedével 70 arany forint értékben, továbbá egy pécsi házat kap, — megerősíti, de csak Galvano életére szólólag.

Kiadva Koller: Historia Episcopatus Quinque-Ecclesiensis III. 129—131.

— Fejér: Cod. Dipl. IX/IV. 429—431.

IX.

Villa Nova. 1374. augusztus 3.

XI. Gergely pápa utasítja a bolognai egyetemet, hogy Bolognai Galvano volt paduai és pécsi egyetemi tanárt fogadja tanári testületébe és mindama jogokban részesítse, melyek a bolognai doctorokat megilletik.

Dilectis filiis... rectoribus, doctoribus, collegio et universitati studii iuris canonici et civilis civitatis nostre Bononiensis salutem, etc. Viri sacrorum canonum magisterio pediti exercitio derivandi in alios, quod ipsi non sine magnis didicerint laboribus, intendentes, favoris apostolici gratiam non indigne merentur, eoque benignius decet honestis eorum desideriis annui, quo ex eorum profectibus maior potest utilitas in Dei ecclesia provenire. Sane accepimus, quod dilectus filius Galvanus de Bononia decretorum doctor adeo hactenus iuris canonici studiis laudabiliter insudavit, prout adhuc indefessis laboribus et sollicitudine operosa insudat, quod olim in Paduano studio generali doctoratus insignia meruit obtinere, et deinde in ipso Paduano et *Quinqueecclesiensi studiis legit laudabiliter et ordinarie decretales*, nunc vero ad legendum decretales easdem in nostre Bononiensis civitatis studio est assumptus. Cupientes itaque, ut Galvanus predictus se reddat eo potius per huiusmodi exercitia, adiectione virtutum continua, insignitum, quo maiori perceptione nostrorum favorum et gratie prospexerit se secundum: discretionem vestram hortamur attente, vobis nichilominus per apostolica scripta mandantes, quatenus Galvanum predictum nostro collegio pro nostre et apostolice sedis reverentia aggregare, ac in eo, non obstante, quod in civitate predicta idem Galva-

nus doctoratus non fuerit, ut prefertur, ac de certo doctorum numero et quibuscumque aliis statutis et consvetudinibus collegii nostri ac universitatis et studii Bononiensis predictorum contrariis, iuramento, confirmatione apostolica vel quacumque firmitate alia roboratis, recipere et admittere cum honoribus, emolumentis et prerogativis aliis debitis et consvetis aliis doctoribus Bononiensis collegii nostri doctoratis in ipso Bononiensi studio exhiberi, visis presentibus, nullatenus omittatis. Taliter in premissis acturi, quod mereamini exinde de prompta obedientia commendari et contra vos adhibere compulsionis remedia non cogamur. Datum Novis Avinionensis diocesis, III. 1374. aug. 3. Nonas augusti, anno secundo.

Vaticáni levéltár: Greg. XI. De Ind. et Privileg. an. IV. fol. 115². —
 Másolatban: Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában. *Fraknoi-gyűjtemény*.
 Vegyes időből című csomag.

X.

Avignon. 1376. januárius 16.

XI. Gergely pápa, a pécsi egyetem kérésére, az egyetem tanárait és hallgatóit öt évre fölmenti a residentia-tartás kötelessége alól.

Kiadva Koller: Historia Episcopatus Quinque-Ecclesiensis III. 178—180.
 — Fejér: Cod. Dipl. IX/V. 107—109.

XI.

Avignon. 1376. januárius 16.

XI. Gergely pápa utasítja a passani püspököt, a pécs-váradí apátot és a pécsi kancellárt, hogy a pécsi egyetem tanárai és hallgatói egyházi javadalmuk jövedelmét megkapják, mert öt évre föl vannak mentve a residentia-tartás kötelessége alól.

Kiadva Koller: Historia Episcopatus Quinque-Ecclesiensis III. 181. —
 Fejér: Cod. Dipl. IX/V. 110.

XII.

1389—1404.

A római szentszék értesíti a pécsi püspököt, hogy egy ízben megengedte neki a pécsi székesegyházi, a szent Jánosról nevezett pécsi várbeli és a szent Péterről nevezett pozsegai prépostság fentartását a pécsi egyetem egyházjogi és római jogi tanárai részére.

Kiadva Koller: Historia Episcopatus Quinque-Ecclesiensis III. 380—383.

XIII.

Róma. 1400. június 7.

IX. Bonifác pápa Csót Benedek fia György zágráb-egyházmegyei kispapot és pécsi egyetemi hallgatót, a ki iskola-társát, Kanczellár Jánost nyíllal halálosan megsebezte, a szabálytalanság alól feloldja.

Kiadva: Monumenta Vaticana Hungariae Ser. I. T. IV. 219—220.

XIV.

Róma. 1400. december 5.

IX. Bonifác pápa Szöllősi Fábián fia György pécs-egyházmegyei kispapot és pécsi egyetemi hallgatót a szabálytalanság alól feloldozza.

Kiadva: Monumenta Vaticana Hungariae Ser. I. T. IV. 281—282.

XV.

Róma. 1402. február 24.

IX. Bonifác pápa László fia Lukács pécs-egyházmegyei kispapot és pécsi egyetemi hallgatót feloldozza a szabálytalanság alól.

Kiadva: Monumenta Vaticana Hungariae Ser. I. T. IV. 412—413.

XVI.

Róma. 1465. május 19.

Hunyadi Mátyás kéri II. Pál pápát, hogy Magyarországon, a hol nincs egyetem, a bolognai egyetem mintájára állíthasson fel egyetemet mindegyik facultással; s a pápa az engedélyt megadja.

Beatissime Pater. In regno Ungarie, licet amplo et fertili, non viget aliquod studium generale, propter quod nonnulli, qui ingenio pollent et litterarum studio apti existunt, propter eorum paupertatem et itineris longitudinem, viarum discrimina et ydiomatum difficultate persepe ad loca, in quibus studia vigent, se transferre obmittunt, in non modicum universalis ecclesie et christiane religionis, que presertim in partibus illis infidelibus finitimis viris litteratis noscitur indigere, preiudicium et iacturam. Supplicat igitur Sanctitati Vestre devotus illius et sancte Romane ecclesie filius Mathyas rex Ungarie, quatenus sibi studium generale cuiuslibet facultatis licite in aliqua civitate vel alio loco dicti regni insigni et ad id comodo (igy), cum deputatione salarii legentium, cancellario, statutis et consvetudinibus et ordinationibus opportunis ad instar studii Bononiensis erigendum, ac dicto cancellario, quod ipse ydoneos ad gradum, cum solitis exhibitionibus insignitos promovere, et alia officii cancellarii spectantia, adinstar cancellarii studii Bononiensis, facere libere et licite valeat, facultatem concedere; necnon studio et illius cancellario ac doctoribus, necnon scholaribus pro tempore in illo legentibus et studentibus ac promotis, et omnibus et singulis privilegiis, gratiis et favoribus, quibus dictum studium Bononiense et illius cancellarius, doctores et scholares ac promoti pro tempore gaudent et utuntur, uti et gaudere possint et debeant, indulgere dignemini ex speciali gratia; non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis ceterisque contrariis quibuscumque.

Fiat, ut petitur, de creatione. P.

Datum Rome, apud sanctum Petrum, quartodecimo Kalen- 1365. máj. 19. das Junii anno primo.

Vaticáni levéltár: Regesta Supplicationum Paul. II. Vol. 810. fol. 55t.

Másolatban: Magyar Nemzeti Muzeum kéziratárában. *Fraknót-gyűjtemény.* II. Pál pápa supplicációi.

XVII.

Velence. 1530. július 1.

Croke, Angolország velencei követe egyebek között jelenti VIII. Henrik angol királynak, hogy ha házassága ügyében a dolog kenyértörésre kerül, valamennyi keresztény egyetem a király javára dönt; s a közfelfogás azt tartja, hogy ez ügyben nagyon előnyös volna megnyerni az olasz, francia, német, osztrák, magyar és skót egyetemek hozzájárulását.

6491. (Croke to Henry VIII.)

„... Doubts not that all Chr(istian) universities, if well handled, will earnestly conclude for the King. Thinks it would be very expedient to obtain their assent in Italy, France, Almanagne, Austria, Hungary and Scotland . . .“

Kiadva: Letters and Papers Foreign and Domestic, of the reign of Henry VIII. (*Calendar of State Papers* Ser. V. Henry VIII. Vol. IV. Part. III. 1529—1530. London. 1876. 2921—2922.)

XVIII.

1543.

Istvánfi Miklós egyszerű szöbeszéd után írja, hogy a pécsi egyetemen 1543 előtt kevéssel még kétezer hallgató volt.

„... Fuit etiam olim in ea (Quinque-Ecclesiis) gymnasium literarum haud incelebre, tanto iuvenum studiorum concursu, ut paucis ante hoc bellum annis duo millia eorum in ea numerata fuisse ferantur . . .“

Kiadva *Istvánfi Miklós*: Historia regni Hungariae, 1758. Lib. XV. 161.

2. A harmadik ábra szövege.

Sermones Compilate (így) in studio | generali Quinque-Ecclesiensi in | Regno Ungarie.

Venite post me, faciam | vos fieri piscatores hominum. | Matthei quarto. Dominus cum vocavit | Petrum et Andream, dedit | voci sue vocem virtutis, idest efficaciam | virtuosam, ut sequerentur se ad unius iussiónis | vocem. Rogat etiam, ut et nunc det verbo | suo valorem ad nostram salutem. | *Venite post me.* Sicut tempore culpe et | iniquitatis, instante diluvio, de mundis | animalibus bina et bina inducta sunt in | arcam, Geneseos septimo: sic tempore gratie et veritatis | de hominibus simplicibus duo et duo vocati sunt ad fidem, scilicet Petrus et Andreas | simul, Jacobus et Johannes simul. De quorum | vocatione agens istud ewangelium, | duo nobis manifestat digna laude, | scilicet gratiam Christi in vocatione discipulorum | cum dicit, recitans verbum Christi: *Venite post.*

3. A negyedik ábra első negyedrésznének szövege.

Veni de libano, idest de munda vita. Locum vero | glorie sue appellat civitatem sanctificatam, per | quod ostendit locum glorie esse munitum. *Ecclesiastici* XLVIII.: | „Ezechias munit civitatem suam“. Et mundum. | *Apocalypseos* XXI.: „Ipsa civitas aurum mundum“. Et | talis locus congruit quieti. Ulterius si queratur, | qualis sit ipsa requies, dico, quod est eterna. | I. *Paralipomenorum* XXIV.:¹ Requiem dabit dominus populo | usque in eternum. *Ysaie* LVIII.: „Requiem dabit tibi | deus tuus semper“. Secura. *Ysaie* XX.: „Pauperes | fiducialiter requiescent“. *Iob* XI.: „Requiesces | et non erit, qui te exerceat“. Iocunda. II. *Paralipomenorum* | XXIV.: „Letatus est omnis populus terre et urbs | quievit“. Tunc enim implebitur in nobis dictum | domini, *Jeremie* XXXI.: „Quiescat vox tua a plo- | ratu“. Bonis omnibus cumulata. *Jeremie* XXX.: | „Quiescet Jacob et cunctis affluet bonis.“ *Ecclesiastici* | XXX.:² „In requie sua implebitur bonis“. Meritis | nostris inproportionata. *Ecclesiastici* LI.: „Modicum labo- | ravi et inveni michi multam requiem“. Omnia pro- | missione firmata, quia ipse dicit. *Osee* I.: „Qui- | escere faciam regnum domus Israel“. *Ezechielis* XXXVII.: | „Requiescere vos faciam super humum vestram“. Ro- | genus Christum, ut meritis nostris impleat | promissionem suam in nobis.

¹ Helyesen : XXII.

² Helyesen : XXXI.

TARTALOM.

ELSŐ FEJEZET.

A pécsi egyetem alapítása.

<i>A pécsi egyetem oklevelei hazánkban elvesztek. — Az egyetemek alapformái. — Németországnak 1348-ig nincs egyeteme. — A prágai, bécsi, krakkói és pécsi egyetem alapításának oka. — A pécsi egyetem megalakulása. . .</i>	Oldal 5—11
---	---------------

MÁSODIK FEJEZET.

A prágai, krakkói, bécsi és pécsi egyetemet megerősítő pápai oklevelek egybevetésének tanulságai.

<i>VI. Kelemen pápa helybenhagyja a prágai egyetem alapítását. — V. Orbán pápa helybenhagyja a krakkói egyetem alapítását. — V. Orbán pápa helybenhagyja a bécsi egyetem alapítását. — V. Orbán pápa helybenhagyja a pécsi egyetem alapítását.</i>	12—27
--	-------

HARMADIK FEJEZET.

Miért lett Pécs egyetemi székhelylyé?

NEGVEDIK FEJEZET.

Miért nem állították fel a pécsi egyetemen a theologiai facultást?

Oldal
31—36

ÖTÖDIK FEJEZET.

A pécsi egyetem tanárai és hallgatói.

Nagy Lajos király Bartolommeo Piacentinit óhajtja megnyerni pécsi egyetemi tanárnak. — Bolognai Bettino fia Galvano pécsi egyetemi tanár élete, érdemei, fizetése, küldetése, távozása Pécsről, tanárkodása a bolognai egyetemen és tudományos irodalmi működése. — Saraceno di Padova és Illicini Péter nem volt pécsi egyetemi tanár. — Csót Benedek fia György, Kanczellár János, Szöllösi Fábán fia György és László fia Lukács egyetemi hallgatók Pécsen. — A pécsi egyetem tanárainak és hallgatóinak kiváltságai, szabadságai és mentességei. — A pécsi egyetem tanárai részére fentartott egyházi javadalmak. — A pécsi egyetem tanárainak és hallgatóinak fölmentése a residentia-tartás alól

37—46

HATODIK FEJEZET.

Mikor szűnt meg a pécsi egyetem?

Az 1402-ik év körül még fennállott a pécsi egyetem. — Hunyadi Mátyás 1465-iki levele eldönti, hogy Pécsen 1465-ben már nem volt egyetem. — A pécsi schola maior 1495-ben nem egyetemet jelent. — Croke, Angolország velenzei követe 1530-ban magyar egyetemet említ; de ez nem a pécsi. — Oláh Miklós

Oldal

a Hungariában egy szóval sem emlékezik a pécsi egyetem létezéséről. — Gregoriáncz Pál sok pécsi hallgatóról beszél. — Istvánfi Miklós szó-beszéd után írja, hogy Pécsen 1543 előtt 2000 egyetemi hallgató volt. — Szerdahelyi Gábor e számot már 4000-re teszi. — Timon Sámuel és Szerdahelyi Gábor a XVIII. században mondják, hogy a mohácsi csatában 300 pécsi egyetemi hallgató esett el. — A pécsi czímeres kövön nem a pécsi egyetem czímere van. — A pécsi káptalannak egyetemi gradussal bíró tagjai a XIV. és XV. században.

47—57

HETEDIK FEJEZET.

A pécsi egyetem színhelye.

A pécsi egyetem színhelyére nézve keletkezett feljegyzések. — Evlia Cselebi török utazó leírása Pécs belső váráról, főleg a székesegyházról. — Pécs egykori egyeteme Evlia Cselebi szerint a belső várban volt. Ez az állítás elfogadható.

58—62

NYOLCZADIK FEJEZET.

A pécsi egyetemen tartott szent beszédek.

Csontos János 1882-ben hívta föl a figyelmet a pécsi egyetemen tartott szent beszédekre, melyek egy müncheni codexben vannak. — A codex bibliographiai leírása. — A codexet német ajkú ember másolta. — A codex tartalma. — A codexben levő szent beszédek az egyetem tanárai és hallgatói előtt tartották. — A szent beszédek szerzői magyar domokosrendi szerzetesek. — A szent beszédek jelleme. — Történeti részletek és reflexiók a Szent

Oldal

<i>Istvánt, Szent Lászlót, Szent Imrét és Szent Erzsébetet ismertető szent beszédekben. — Sermones de Sanctis és de Tempore. — Sermones Communes. — Magyar szentekről tartott szent beszédek</i>	63—122
--	--------

FÜGGELEK.

1. A pécsi egyetem oklevelei	123—132
2. A harmadik ábra szövege	133
3. A negyedik ábra első negyedrésznének szövege	134

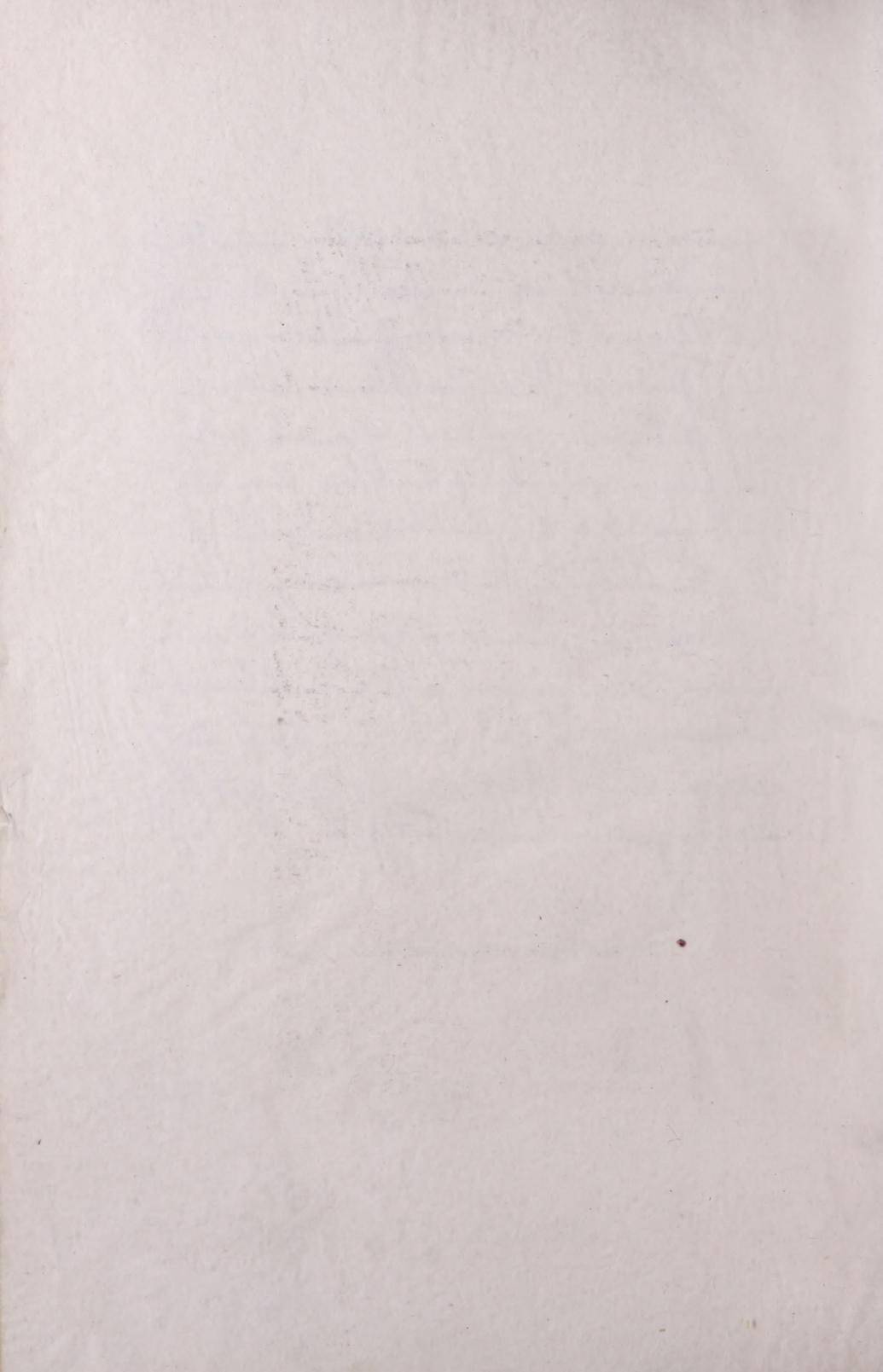
KÉPEK.

1. Hunyadi Mátyás 1465-iki levele II. Pál pápához.
 2. Pécsi címeres kő a XV. század végéről.
 3. A pécsi egyetemen készített szent beszédek címe.
 4. A Szent István királyról szóló első szent beszéd kezdete.
-

De capite pro in regno Vengariae
 ambo et fortis non vixit ad quod pertinet

quale ipse quod de nulli fuisse quod iugiter
pollueret et tunc subito apti existeret quod eorum
parietatum et tunc longitudo et
diffinitione et decoratione diffinitione per sepe
allora iugiter quibus viget se iusserunt
et quod machina conisistat et quod
Shogunus quod existeret in quibus illis et quibus
fuerunt tunc illa et tunc quibus
proinde et quibus quibus 6.00.
tunc illis et quibus tunc quibus
matrimonium rex quibus quibus quibus
quibus quibus quibus in quibus quibus
tunc. tunc quibus quibus et ad quibus ad quibus
quibus quibus quibus quibus quibus quibus
quibus quibus quibus quibus quibus quibus
quibus quibus quibus quibus quibus quibus
quibus quibus quibus quibus quibus quibus
quibus quibus quibus quibus quibus quibus

Insignite pmoce et alia affray cancellarij
 pstantia al pte cancellarij pte bononij
 pte hber et hte vteant facultatem conuile
 hie pte. conuile cancellarij ac doctoribz
 nro pte hber pte in illis legentibus et
 pstantibz ac pstantibz ut conuile et pstantibz
 pstantibz pstantibz et pstantibz quibz dnt pte
 dnt bononij et illis cancellarij pstantibz
 pstantibz ac pstantibz pte pstantibz ac
 pstantibz ac pstantibz pstantibz et debent
 pstantibz dnt pte pstantibz pstantibz
 et pstantibz pstantibz pstantibz pstantibz
 pstantibz pstantibz de circums p

2. Pécsi címeres kő a XV. század végéről.

Sermones Compilati in studio
 quatuordecimque aliephensi in
 Regia Hungaria

De 6

Andrea
Omnipotens post me facia
 uos si piscatores hominum.
 Et in. Eius ai voca
 petrum & andrea. Dedit
 uocis sue uote utant. i. efficaciam.
 uocisam ut sequentur se aduini iussu
 uocis. Regit. et ut et nunc dicit libro
 suo ualorem admiram salutem
 venite post me. Sic tunc culpe et
 i. i. instanti diluuiio dimittit
 aialibz Emma & Emma i. ducta se in
 arcem. Gen. 1. sic tunc gra & uirtutis
 de hominibz simplicibz duo & duo uoc
 atti se ad petrum & andream
 similes iacob & ephraim. Ite // de p
 uocatores agens istud euangelium.
 Duo nob manifestat signa laude
 se gratiam per uocare discipulorum

3. A pécsi egyetemen készített szent beszédek címe.
 (Eredeti nagyság.)

Békefi Remig művei:

1. A ciszterciek középkori iskolázása
Párisban. 87 lap. 1896. K 1.60
2. A debreczeni ev. ref. főiskola XVII.
és XVIII. századi törvényei. 177 lap.
1899. „ 3.—
3. A sárospataki ev. ref. főiskola 1621-iki
törvényei. 79 lap. 1899. „ 1.50
4. A marosvásárhelyi ev. ref. iskola
XVII. századi törvényei. 44 lap. 1900. „ 1.—
5. A bolognai jogi egyetem XIV. és XV.
századi statútumai. 88 lap. 1901. . . . „ 1.50
6. A rabszolgaság Magyarországon az
Árpádok alatt. 40 lap. 1901. „ 1.60
7. A népoktatás története Magyarorszá-
gon 1540-ig. XXXVII és 558 lap. 1906. „ 12.—

Megrendelhetők

a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalában
(Budapest, V., Akadémia-utca 2. sz.)